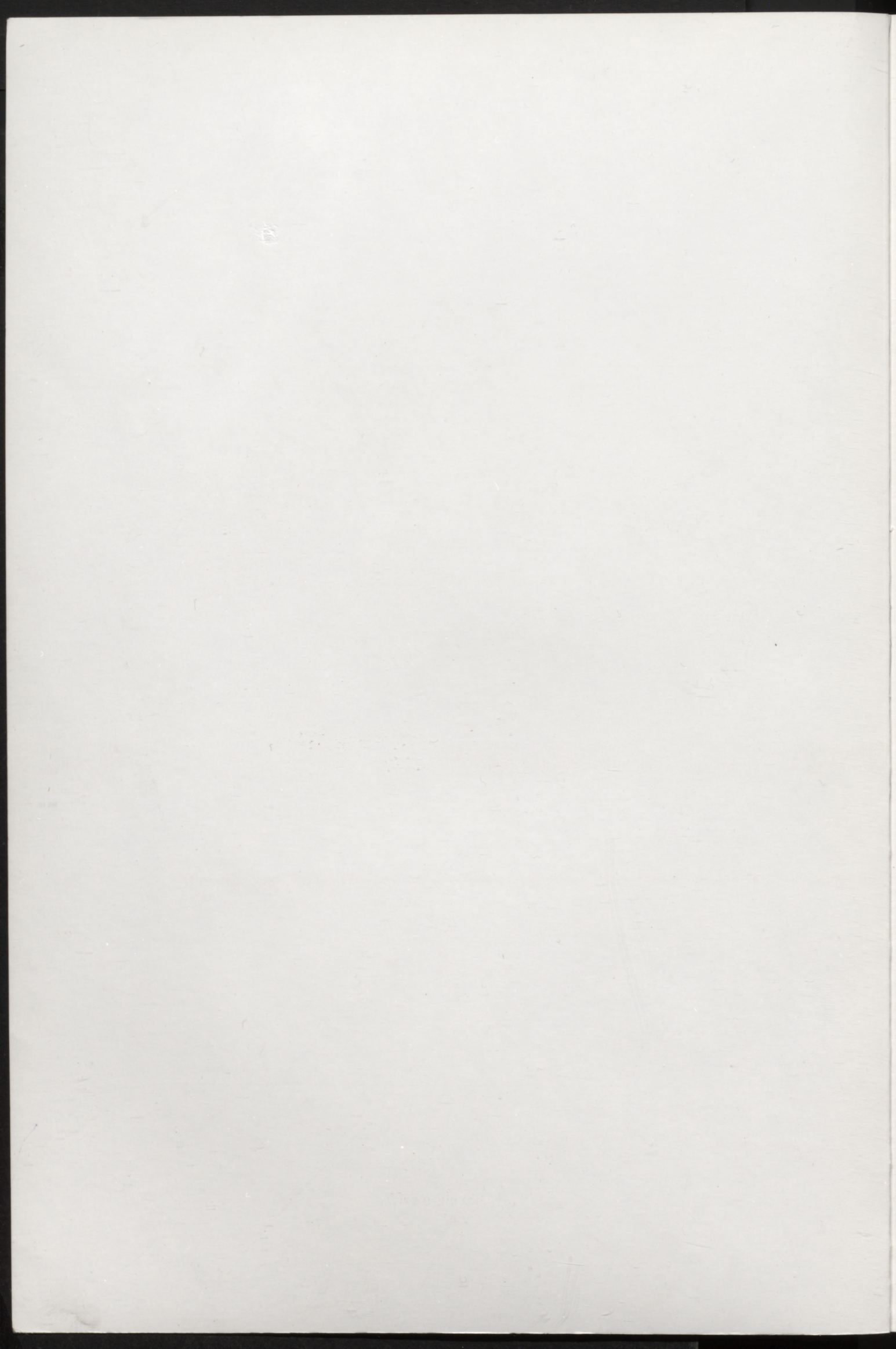

Imants Lancmanis

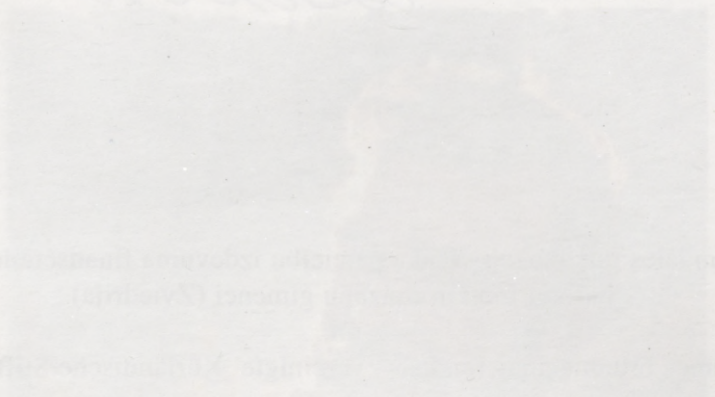
GAROZAS MUIŽA
LAMBĀRTEŠ MUIŽA

GARROSEN
LAMBERTSHOF

2001-6
263

LB

Imants Lancmanis

GAROZAS MUIŽA LAMBĀRTEŠ MUIŽA

GARROSEN LAMBERTSHOF

Rundāles pils muzejs
2001

Rundāles pils muzejs izsaka pateicību izdevuma finansētājiem –
baronu fon Grothūzenu ģimenei (Zviedrija)
un
Kurzemes bruņniecības fondam «Vereinigte Kurländische Stiftungen»

Das Schlossmuseum Rundāle bedankt sich
bei der Familie Baron von Grothusen (Schweden)
und den
«Vereinigten Kurländischen Stiftungen» der Kurländischen Ritterschaft
für die Finanzierung dieser Ausgabe

Šis izdevums ir 5. laidieni sērijā «Bauskas rajona muižas» (1. – Mežotne, 1993. g.,
2. – Bornsminde, 1997. g., 3. – Kaucminde, 1999. g., 4. – Iecava, 2001. g.)

Diese Ausgabe bildet das 5. Heft in der Reihe «Landgüter des Rayons Bauske»
(1 – Mesothien, 1993, 2 – Bornsmünde, 1997, 3 – Kautzemünde, 1999, 4 – Groß-Eckau, 2001)

Vācu tulkojums *Valda Kvaskova*

Angļu kopsavilkuma tulkojums *Zane Ozola*

Krievu kopsavilkuma tulkojums *Jeļena Forste*

Foto *Leopolds Kļaviņš, Imants Lancmanis, Velta Leijere, Ints Lūsis*

Plāni un rekonstrukcijas *Ieva Lūse*

Maketa mets *Imants Lancmanis*

Datorsalikums *Inese Hofmane, Dairis Hofmanis*

Sagatavots un iespiests «Tīpo-Print» Bauskā

Barons Karls Johans fon Grothūzens

Šī monogrāfija par Garozas un Lambārtes muižu Bauskas rajonā bija mana zviedru brālēna barona Karla Johana fon Grothūzena ideja. Pirms vairākiem gadiem viņš šo darbu bija iecerējis kopā ar Rundāles pils muzeja direktoru Dr.h.c. Imantu Lancmaņa kungu, ieguldot tajā savus izziņas materiālus. Karls Johans traģiski un pārāgri mira sešdesmit deviņu gadu vecumā 1999. gada 23. martā. Viņš ļoti aktīvi bija iesaistījies Baltijas bruņniecību savienības un Kurzemes bruņniecības dzīvē. 1997. gadā viņš aizrautīgi piedalījās «Baronu un brīvkungu fon Grothusu un fon Grothūzenu dzimtas apvienības» dibināšanā. Dzimis 1930. gadā Rīgā kā barona Harija fon Grothusa no Garozas īpašnieku dzimtas un Kārinās, dzim., Skribanovicās, dēls, viņš latviešu valodu joprojām pārvaldīja tiktāl, ka mūsu kopš 1992. gada uzsāktajos kopīgajos ceļojumos uz Latviju, atradāmies attālākos lauku nostūros, mūsu dzimtas bijušajās muižās, spēja dibināt daudzus personīgus kontaktus ar vietējiem iedzīvotājiem. Es priecājos, ka Karla Johana atraitne baroniete Marianne fon Grothūzena un dēli Henriks, Kristians un Mikāels ar savām ģimenēm attīsta tālāk sava vīra un tēva interesi par seno tēvzemi un dzimtu.

Karls Johans bija man atstājis naudu šīs publikācijas finansēšanai, kas sedza izdevumu galveno daļu, viņa sieva un dēli, kā arī «Apvienotie Kurzemes fondi» (Vereinigte Kurländische Stiftungen) piedalījās ar atlikušo summu. Saziņā ar Dr. Lancmaņa kungu veltām Garozas un Lambārtes muižas vēsturi netaisīsim baronam Karlam Johanam fon Grothūzenam.

Oto barons fon Grothuss
Kronbergā 2001. g. 8. martā

Baron Carl-Johan v. Grothusen

Diese Monographie über die Güter Garosen und Lambertshof im Kreis Bauske war die Idee meines schwedischen Veters Baron Carl-Johan v. Grothusen. Er hatte das Werk seit mehreren Jahren mit Herrn Dr. h.c. Imants Lancmanis, Direktor des Schlossmuseums Ruhenthal, geplant und sein Wissen beigesteuert. Tragischerweise verstarb Carl-Johan, viel zu früh, neunundsechzigjährig am 23. März 1999. Er war hochengagiert im Leben des Verbandes der Baltischen Ritterschaften und der Kurländischen Ritterschaft. 1997 gründete er auch begeistert den «Familienverband der Barone und Freiherrn v. Grothuss und v. Grothusen» mit. 1930 als Sohn des Baron Harry v. Grothuss aus dem Hause Garosen und seiner Gattin Baronin Karin, geborene Skribanowitz, in Riga geboren, beherrschte er die lettische Sprache immerhin noch soweit, dass er auf unseren gemeinsamen Reisen nach Lettland ab 1992 zahlreiche persönliche Kontakte zu lettischen Bewohnern auch entlegener ländlicher Gebiete herstellen konnte, z. B. auf ehemaligen Gütern unserer Familie. Ich bin froh, dass Carl-Johans Witwe, Baronin Marianne v. Grothusen, und seine Söhne Henrik, Christian und Mikael mit ihren Familien das Interesse ihres Mannes und Vaters an der alten Heimat und der größeren Familie weitertragen.

Carl-Johan finanzierte durch Hinterlegung bei mir den Löwenanteil dieser Publikation, seine Frau und seine Söhne sowie die «Vereinigten Kurländischen Stiftungen» der Kurländischen Ritterschaft beteiligten sich mit der Restsumme. In Übereinstimmung mit Herrn Dr. Lancmanis widmen wir die Gütergeschichte Garosen und Lambertshof dem verstorbenen Baron Carl-Johan v. Grothusen.

Otto Baron v. Grothuss
Kronberg/D., den 8. März 2001

1. Garozas muižas parks ar skatu uz kungu māju. 1993.g. foto
 Parkanlage in Garrosen mit Blick auf das Herrenhaus. Foto 1993

GAROZAS MUIŽA

Garozas muiža pieder maz pazīstamiem lauku īpašumiem, tās vēsture nekad nav tikusi publicēta.¹ Arī muižas kungu māja nodzīvojusi savu mūžu, nepamanīta arhitektūras vēstures literatūrā, lai 21. gadsimta sākumā pietuvotos iznīcības robežai.

Garozas muižas pirmsākumi meklējami 15. gadsimta vidū, kad sāka veidoties Bauskas novada muižas. Pēc nocietinātās Bauskas pils uzbūvēšanas, kas šo Livonijas ordeņa teritoriju nodrošināja pret lietuviešu uzbrukumiem, sākās zemes gabalu izlēņošana ordeņa vasāļiem. Un tā 1467. gada 9. jūnijā Rīgā Livonijas ordeņa mestrs Johans Mengede, saukts Osthofs, izlēņojis zemes gabalu Heinem fon der Hovem (Hovenam) (Heyne von der Hove) «Jelgavas novadā pie Garozas upes un *Ruwakel*-strauta, kas senāk piederējis Johanam Melekenam un Johanenam Kasperpam».² Lēņa grāmatā gan vēl nav minēts Garozas muižas nosaukums, taču dokuments senāk piederējis Garozas muižas arhīvam un līdz ar to uzskatāms par vienu no šī īpašuma pirmajiem juridiskajiem

pamatojumiem. Pats pirmais lēņu raksts attiecas vēl uz 1454. gadu, tajā ir runa par divām zemnieku sētām pie *Ruwakel* upītes, īpašnieks nav vārdā nosaukts.³ Var būt, ka tie bijuši 1467. gada lēņu grāmatā minētie J. Melekens un J. Kasperps.

Heine fon der Hovens nomira 1485. gadā, atstājot Garozu savam dēlam Evertam (mir. 1554. g.), no kura to mantoja viņa dēls Hermans (mir. 1599. g.), kuram savukārt sekoja dēls Eberhards (mir. 1619. g.). Eberharda fon der Hovena un viņa sievas Marijas von Dortēzenas dēls Georgs (1575–1616) bija hercoga galma maršals. Viņš bija precējies ar Annu fon Hornu un viņu dēls, arī Eberhards, bija nākošais Garozas muižas īpašnieks. Eberhards fon der Hovens bija precējies trīs reizes – ar Sofiju Ģertrūdi fon Halbrehtu, Annu Katarīnu fon Brokhūzenu (mir. 1647. g.) un Annu Margarētu fon Tizenhauzenu (mir. 1654. g.). Garozas muižu mantoja dēls no pirmās laulības, kurš, tāpat kā tēvs, mantoja vārdu Eberhards (1628–1703) un arī bija precējies trīsreiz (Elizabete fon Butlara (mir. 1665. g.),

Anna Doroteja fon Engelharda (mir. 1673. g.) un Marija fon Sakena (mir. 1698. g.).⁴ Īsi pirms pirmās sievas nāves 1665. gadā Eberhards fon der Hovens Garozas muižu pārdeva.

Netālu, arī pie Garozas upes, veidojās otra Garozas muiža. 1558. gada Sv. Toma dienā (21. decembrī) ordeņa mestrs Vilhelms fon Firstenbergas Rīgas pilī Oto Rozenbergam izlēnoja zemes gabalu Bauskas pils novadā un Bauskas draudzē, kas pirms tam bija piederējis Francim Feihtvangam fon Budenbrokam. Latvijas Valsts vēstures arhīvā joprojām saglabājies pergaments ar mestra zīmogu sarkanā vaskā, kurā aprakstītas lēņa robežas, kas, kā parasts tā laika dokumentos, iezīmētas ar diezgan nestabiliem orientieriem: «... sākot no Garozas (upes), tad krusta bedre ar oglēm pildīta, no krusta bedres virzienā līdz ozolam, kurā krusts iecirsts, un turpat krusta bedre ar oglēm pildīta, no ozola pa labai rokai, ar mazu likumu līdz citam ozolam, kurā krusts iecirsts, no ozola līdz *Pener*, kur krusta bedre ar oglēm. Sekojot *Pener* līdz strautam, cauri strautam taisni uz Garozas upi, sekojot Garozas krastam līdz krusta bedrei, no kuras dališana tika sākta ...».⁵

Pēc Kurzemes hercogistes izveidošanās lēnis palika Oto fon Rozenbergam. 1570. gada 27. maijā Bauskas pilskungs Heinrihs fon Fitinghofs ierādīja lēņa robežas,⁶ bet tā paša gada 20. jūnijā Kurzemes hercogs Gothards Ketlers parakstīja Oto Rozenberga lēņa dokumentu, ar kuru zemes īpašumam tika pievienots vēl viens «16 pūrvieta liels zemes gabals Garozas otrā krastā, pretī viņa muižas sētai».⁷ Arī šis dokuments ar Gotharda Ketlera pašrocīgu parakstu ir saglabājies Latvijas Valsts vēstures arhīvā.

1665. gada 26. martā Eberhards fon der Hovens «ar manas mīļās sievas Elizabetes fon Butlaras klātbūtni, padomu un piekrišanu» par 4360 poļu florīniem pārdeva savu Garozas muižu Gotharda fon Rozenberga atraitnei Sofijai fon Šmīdenai. Nelielā pirkuma summa, kas līdzvērtīga 1120 dālderiem, rāda, ka Hovenu Garoza tolaik bija samērā nenozīmīgs īpašums; dokumentā tā saukta par «muižiņu». Savukārt pirkšanas – pārdošanas akts sastādīts «Rozenbergas kundzes Garozas muižā», kas liecina par abu Garozu blakus pastāvēšanu un liek domāt, ka Rozenbergu daļa bijusi lielāka. Tikai apvienojot abus zemes gabalus, tapa Garozas muiža tās vēlākajos apmēros. Bijusī Rozenbergu daļa turpmāk tika saukta par Lielgarozu, bet Hovenu daļa par Mazgarozu.

17. gadsimta pēdējā ceturksnī Garozas muiža

vairākkārt mainīja īpašniekus. 1677. gadā Matiass fon Rozenbergs (1640 – pirms 1710) kopā ar sievu Annu Elizabeti fon Bistramu iekīlāja Mazgarozas muižu poļu armijas leitnantam Georgam Frīdriham fon Bergam, kurš bija precējies ar Doroteju fon Šrēdersu. Kīlas līgums tika slēgts uz sešiem gadiem par 4000 poļu florīnu. Leitnants fon Bergs apņēmas līdz nākošajiem Jāņiem uzcelt jaunu dzīvojamo māju ar istabu, diviem kambariem, mazo kambarīti un priekšnamu ar pavardu.⁸ Tas ticis arī izdarīts, jo, kad Matiass fon Rozenbergs Mazgarozu kā ķīlu īpašumu nodevis savam brālim Vilhelmam Ditriham, nedatētajā inventāra aprakstā ēkā minēta jauna istaba ar diviem kambariem, priekšnamu, pavardu un maizes krāsni, kā arī jauna klēts, trīs stallu ēkas un vēl citas saimniecības celtnes. Visas šīs būves, kā lielais vairums tā laika muižās, bija no koka.⁹

Lielgarozas muiža savukārt 17. gadsimta 70. gados bija nonākusi Codes muižas īpašnieka Kristiana fon Šrēdersa brāļa Magnusa pārvaldīšanā, pēc tam Garozā saimniekoja Svitenes muižas īpašnieks Vilhelms fon Grothuss (1650 – 1695), kurš bija apprecējis Sofiju fon Šrēdersi (mir. 1691. g.), Codes īpašnieka meitu un, domājams, tādā veidā ticis pie Garozas muižas.¹⁰ 1683. gadā viņš Garozu nodeva Oto Ernstam fon Grothusam, no kura 1696. gadā to atpirka Matiass fon Rozenbergs, tā atgriežot muižu fon Rozenbergu dzimtas rokās. 1702. gadā t. s. Stjuarta kartē Garozas muiža, kas īpatnējā veidā nodēvēta par *Gruntzeln*, vērtēta kā piecus arklus liels zemes īpašums, minot kā īpašnieku Matiasu fon Rozenbergu.¹¹

Matiasa fon Rozenberga atraitne Anna Elizabete fon Bistrama 1710. gada 24. maijā Garozu nodeva savai meitai Sofijai Elizabetei, kura bija precējusies ar Oto fon Noldi, nosakot, ka mātei ik gadu izmaksājami 120 valstsdālderī. 1719. gada 26. augustā A. E. fon Bistrama sastādīja jaunu vienošanās līgumu, ar kuru atlaida meitai un tās otrajam vīram, Vilhelmam Heinriham fon Šrēdersam, neizmaksātās summas, atzīstot, ka «Garozas muiža, daļēji caur mēri, daļēji caur smagajām kontribūcijām tādā mērā nonākusi pagrimumā, ka manam mīļajam znota kungam un manai vismīļajai meitas kundzei, liekas, par grūtu izmaksāt man pēc vienošanās pienākošos procentus».¹² 1741. gadā Sofija Elizabete fon Šrēdersa nodeva Garozas muižu, «... kas brīva no visiem parādiem un atrodas nevainojamā stāvoklī, kopā ar visiem esošajiem un klātneesošajiem zemniekiem, celtnēm, laukiem, lopiem un putniem, kā arī visām tam piederošajām lietām, neko neizslēdzot, arī zīmogus un muižas

dokumentus ... » savam dēlam no otrās laulības Gothardam Vilhelmam fon Šrēdersam (1720–1793).¹³

G. V. fon Šrēders kopā ar sievu Aleksandrīni Katarīnu (dzim. fon Renni) 1751. gada 24. jūnijā Lielgarozu, Mazgarozu, Mirku piemuižu un t. s. Urpuļu ganības par 41 tūkstoti florīnu pārdeva Abgunstes īpašniekam Heinriham Vilhelmam fon Butlaram (1706–1782). Tika sastādīts inventārs, kas rāda visu diezgan pieticīgo muižas saimniecību. Lielgarozas kungu māja, koka ēka uz mūra pamatiem, bijusi sarkani krāsota, ar salmu jumtu un diviem skursteņiem. Tā būvēta pēc parastās tā laika dzīvojamo māju shēmas, kur centrā atradās lielais apvalkdūmenis un divi priekšnami, bet pa kreisi no galvenā priekšnama atradās liela istaba ar diviem «gala kambariem» un diviem «sānu kambariem». Kā bieži muižu kungu mājās, arī Garozā pa labi no priekšnama telpas bija vienkāršākas, tā sauktajai «pretistabai» pieklāvās tikai viens kambaris. Telpu sienas bija no māla kleķa un balsinātas ar kaļķiem, grīdas un griesti darināti no dēļiem. Vienā gala kambarī un vienā sānu kambarī bija apgleznotas sienas. Telpas

apsildīja divas melni glazētu podiņu krāsnis ar baltām profillīstēm, viena dobo podiņu krāsns un viens kamīns. Mājā bija arī trīs atejas. Muižas saimniecībā atradās jauncelts kalpotāju ērbērgis – koka nams ar kārniņu jumtu, jauna «rokas klēts» ar ledus pagrabu, liela klēts, siera namiņš, četrstūrī būvēts laidars, divi veci zirgu stalli, rija, divi darba zirgu stalli, pirts, vecs brūzis, barojamo vēršu stallis, brūža noliktava un putnu māja. Visas ēkas bija no koka, pie kam par riju īpaši atzīmēts, ka tā ir no neaptēstiem baļķiem, bet par lielo klēti, ka tās sienas ir sarkani krāsotas. Tikai muižas kalpotāju ērbērgim, siera namiņam un klētij pieminēts «sarkans jumts», proti, kārniņu segums. Muižā nav bijis ierīkots izpriecu parks, uzskaitīti vienīgi četri virtuves dārziņi, augļu dārzs un apiņu dārzs, bet pagalmu ietvēris zedēnu žogs. Mazgarozā šajā laikā vairs nav atradušās nekādas ēkas: tās droši vien bija gājušas bojā Ziemeļu kara un mēra laikā. Toties Mirku pusmuižā bijušas labas, jaunas dzīvojamās un saimniecības ēkas.¹⁴

1777. gada 24. jūnijā Heinrihs Vilhelms fon Butlars ar sievu Katarīnu Agati Garozas muižu par 41 tūkstoti florīnu pārdeva savam jaunākajam

2. Skats uz kungu māju no rietumu puses ganību cēla. 1917. g. foto
Blick auf das Herrenhaus von dem westlichen Weidenweg. Foto 1917

3. Skats uz kungu māju pāri dīķim pie iebrauktuves muižas pagalmā. 1983.g. foto
Blick auf das Herrenhaus über den Teich an der Einfahrt. Foto 1983

dēlam Johanam Kristofam, kurš 1774. gadā bija nopircis Lambārtes muižu. Tā paša gada 17. oktobrī Heinrihs Vilhelms fon Butlars sastādījis savu testamentu. Tas paredzēja, ka vecākais dēls Magnuss fon Butlars saņems Abgunstes muižu, bet jaunākais dēls Johans Kristofs mantos Garozas muižu un vēl 40 tūkstošus poļu florīnu, lai varētu līdz galam norēķināties par Lambārtes pirkumu. Atzīmējams, ka H. V. fon Butlars savā testamentā runā par Garozas muižu kā savu «mantojamo ķilu īpašumu». Tas nozīmē, ka dažu mēnešu starplaikā notikušas kaut kādas, iespējams, fiktīvas juridiskas darbības, kā rezultātā tēvs kļuvis par dēlam pārdotās muižas ķilu īpašnieku. Garozas muiža tika nozīmēta H. V. fon Butlara sievas Katrīnas Agatas fon Butlaras (dzim. fon Ofenbergas) valdījumā līdz pat viņas nāvei.¹⁵

1791. gada 28. jūlijā Johans Kristofs fon Butlars gatavojās Garozu pārdot Elizabetei fon Korfai (dzim. fon Beninghauzenai – Budbergai, 1741 – 1802), Krustpils muižas īpašnieka Nikolausa Ernsta fon Korfa atraiņei, un tādēļ 1791. gada 1. jūlijā tika sastādīts pirkšanas – pārdošanas līguma

uzmetums,¹⁶ kas savukārt deva iemeslu muižas inventāra aprakstīšanai. Garozas inventārijs rāda zināmu apbūves kompleksa attīstību fon Butlaru laikā. Par dzīvojamo ēku atzīmēts, ka tā «gan ir veca, tomēr vēl lietojamā stāvoklī».¹⁷ Jādomā, tā bija ēka, kas jau pazīstama no 1751. gada inventāra. Ja saimniecības ēkās neparādās nekas jauns (brūzis, rokas klēts, vēl viena klēts, iesala rija, laidars, graudu klēts, zirgu stallis, ratnīca), tad pārsteidzošs ir dārza apraksts: «Izpriecu, augļu un virtuves dārzs ar visiem saviem rotājumiem, cirptajiem dzīvžogiem, ejām, augļu kokiem utt., arī eremīta namiņš, izpriecu paviljoni, tiltiņi un tam līdzīgi ierikojumi ir patiesi labā stāvoklī un ietverti ar žogu».¹⁸ Kā redzams, Zemgalē parādījies raksturīgs 18. gadsimta otrās puses dārzs, kurā ir gan baroka dārzu regulārie stādījumi un dzīvžogi, gan atrodamī visi sentimentālisma laikā iecienītie paviljoni, tiltiņi un arī obligātais vientuļnieka namiņš. Inventāru ievada paskaidrojums, ka līdzšīnējā Lielgarozas un Mazgarozas muižas teritorija tagad bez jebkādam robežām apvienota vienā kopējā zemes īpašumā, kas savukārt ērtākas apsaimnie-

košanas labad sadalīts trīs vienlīdzīgās daļās.

Tomēr Elizabetei fon Korfai acimredzot nerādās interese par Garozas īpašumu, un pirkums nenotika. 1796. gada 1. februārī tapis jauns līgums, saskaņā ar kuru Johans Kristofs fon Butlars Garozas muižu «ar visām muižas ēkām, ar visu, kas minēts inventārā, ko es sastādīju 1791. g. 28. jūlijā, arī dzimtas kapenes Salgales baznīcā», pārdod brīvkungam Frīdriham Kristofam Aleksandram fon Rennem par 94 tūkstošiem florīnu (apm. 31000 valstsdālderu).¹⁹

F. K. A. fon Renne (1756–1830) par 80 tūkstošiem florīnu (apm. 26500 valstsdālderu) nopirka arī Slokas muižu (1798. g.). Tomēr jau 1801. gadā brīvkungs fon Renne Garozu kopā ar Slokas muižu pārdeva, iespējams, sakarā ar to, ka šajā gadā kļuva par Kurzemes bruņniecības landhofmeistaru un no saimnieciskām lietām pievērsās administratīvi politiskai darbībai. Pārdošanas-pirkšanas līgums noslēgts 1801. gada 12. jūnijā ar kolēģiju padomnieku Pēteri Binemani fon Binenštammu, kopīgā pirkuma summa jau bija 70 tūkstoši valstsdālderu. Līgumā pamanāma kāda ļoti būtiska piezīme. Uzskaitījumā par visu, kas pakļauts pārdošanai, lauksaimniecības inventāram seko būvmateriāli un «...abi spoguļi ar tiem piederīgajiem galdiem, arī divdesmit četri krēsli lielajā zālē un abi spoguļi Garozas dzīvojamās mājas spoguļu zālē». ²⁰ Vecajā Garozas kungu mājā nebija lielas zāles, un šī atzīme inventārijā liecina, ka līdz 1801. gadam jau bijusi uzcelta jaunā, joprojām pastāvošā kungu māja. Tās radītājs bijis brīvkungs fon Renne.

P. Binemans fon Binenštamms piederēja tai Kurzemes muižniecības daļai, kurai tituli nāca pēc tam, kad īpašnieki savu bagātību bija ieguvuši ar sekmīgu komerciālu darbību. Tomēr arī viņš neiesakņojās Garozā. 1806. gada 12. jūnijā Garozā un Sloka tika pārdota atpakaļ bijušā īpašnieka F. K. A. fon Rennes dēlam Karlam Dītriham Oto (1780–1845). Binemans fon Binenštamms abas muižas bija nopircis par 70 tūkstošiem valstsdālderu, bet pārdeva tās jau par 93 tūkstošiem dālderu. ²¹ Vēlreiz Garozas muiža mainīja īpašniekus 1815. gada 12. jūnijā, kad tā kopā ar Slokas muižu un Jaunmuižu (Garozas piemuiža) par 102 933 1/2 rubliem tika pārdota Pēterim fon Korfam (1781–1845). ²² Viņš turpinājis muižas kompleksa izbūvi, fon Korfu dzimtas arhīva materiāli liecina par ilgstošu celtniecības darbību. Šajā laikā kungu māja neapsaubāmi bija savā pilnīgākajā izveidā un labākajā stāvoklī.

1826. gada augustā Garozā ieradās Kurzemes

4. Garozas muižas kungu mājas cēlāja F. K. A. fon Rennes ģerbonis. Gravīra J. E. Neimbtsa Kurzemes ģerbonu krājumā, 1793. g.

Wappen des Bauherren des Herrenhauses Garrosen, F. K. von Roenne. Kupferstich im Kurländischen Wappenbuch von J. E. Neimbts. 1793

gubernatora sieva Sofija fon Hāna, kura 20. augustā aprakstīja vēstulē mātei uz Vāciju savu nelielo ceļojumu, kas no Jelgavas vedis uz Meijas muižu, tālāk uz Stalģeni un pēc tam, kā viņa raksta, «es devos uz Garozu, īpašumu, kas pieder fon Korfa kundzei, kura ir dzimusi fon Šepinga. Mani tur brīnišķīgi uzņēma, sarīkoja īstus svētkus, un nākošajā dienā es devos tālāk uz Bauskas amtiņa muižu». ²³ Ir saglabājušies 1827. gada dokumenti par baļķu piešķiršanu no Baldones kroņa mežniecības jauna labības šķūņa celtniecībai Garozā. ²⁴ 1842. gadā slēgts līgums ar namdari Jāni Bekeri par namdara un galdnieka darbiem, ²⁵ ar mūrnieku Tēbelu – par pamatu mūrēšanu pie jauncelāmās stalla un laidara būves. ²⁶ Tajā pašā gadā celts arī muižas dārza žogs. 1843. gadā tapis jauns šķūnis, slēgts līgums par 30 līdz 40 tūkstošu ķieģeļu piegādi muižai, kā arī pastāvīgs kontrakts par namdara darbiem ar Krišu Timermani. ²⁷ Galdniekam Kristofam Šteinbrehtam tikusi iznomāta dzīvojamā māja Garozas Reikalnu piemuižā. ²⁸ Tas norāda uz apjomīgiem galdnieka darbiem muižā; iespējams, arī daļa muižas mēbeļu nākusi no šī meistara darbnīcas. 1837. gadā muižā darbojies dārznieks Gederts, kas liek domāt par muižas parka veidošanu šajā laikā. ²⁹

Kaut gan fon Korfi atkārtoti bija kļuvuši par Garozas īpašniekiem, arī tiem nebija lemts šeit ilgi palikt uz dzīvi. 1845. gada 21. augustā nomira barons Pēteris fon Korfs. Bez Garozas un Slokas viņam bija piederējusi arī Teteles muiža. Atraitne Eižēnija fon Korfa, dzim. fon Šepinga, kopā ar meitu Helēnu fon Korfu, par visa šī mantojuma pilnvarnieku iecēla Vānes muižas īpašnieku baronu Aleksandru fon Hānu, kurš bija precējies ar Elīzabeti, vienu no trim fon Korfu meitām. Starp mantiniekiem vēl bija trešā meita Eižēnija, kas arī bija precējusi kādu baronu fon Hānu.³⁰

1852. gada 19. janvārī Aleksandrs fon Hāns atraitnes un visu trīs meitu uzdevumā Garozas un Slokas muižu par 90 tūkstošiem rubļu pārdeva Elīzabetei Kornēlijai fon Krausai, dzimušai fon Klopmanei. Kungu mājas mēbeles un pārējais kustamais īpašums pirkšanas līgumā nebija ietverts.³¹

E. K. fon Krausai šis īpašums, šķiet, arī nav nesis laimi. Muiža daļēji tika nopirkta par Kurzemes kredītbiedrības aizdevumu – 38150 rubliem.³² Šo parādu nastu pārņēmis nākošais Garozas muižas īpašnieks barons Teodors fon Deršaus. Pagaidām trūkst dokumentu, kas rādītu, kādā veidā muiža

6. Barons Valters fon Grothuss ar sievu Ženiju, dēliem Hariju un Konrādu, meitu Ellenu. 1900. g. foto

Baron Walter von Grothuss, seine Frau Jenny, die Söhne Harry und Konrad und die Tochter Ellen. Foto 1900

5. Barons Ludvigs fon Grothuss ar ligavu Luizi fon Menzenkampfu. 1852. vai 1853. g. foto

Baron Ludwig von Grothuss und seine Braut Luise von Mensenkampf. Foto 1852 oder 1853

pārgājusi fon Deršausa īpašumā, bet jādodomā, ka tas noticis drīz vien pēc 1852. gada.³³ Arī jaunajam īpašniekam nav veicies ar saimniekošanu, un viņa parādu nasta aizvien vairāk pieaugusi. Tad muižai atkal nāca jauns īpašnieks. Kāds fon Grothūzenu dzimtas īpašumā Zviedrijā saglabāts dokuments rāda nākošās izmaiņas Garozas muižas īpašnieku raibajā rindā: 1875. gada 3. jūnijā Garozu un Sloku nopircis Lambārtes muižas īpašnieks barons Ludvigs fon Grothuss. Teodora fon Deršausa parādī tobrīd bija sasnieguši 97500 rubļus, summu, kas bija vienāda ar muižas pārdošanas vērtību.

Fon Grothusiem, kas bija pavidējuši Garozas īpašnieku rindā jau 17. gadsimta beigās, bija lemts kļūt par pēdējo dzimtu, kam Garozas muiža piederēja līdz 1920. gada agrārājam reformai. Barons Ludvigs fon Grothuss (1829 – 1879) bija studējis jurisprudenci Tērbatas universitātē. 1859. gadā viņš nopirka Lambārtes muižu, bet 1863. gadā – Kieģeļu muižu Vidzemē. No 1866. gada līdz pat savai nāvei Bādenveilerā 1879. gada 5. septembrī viņš bija Kurzemes bruņniecības rezidējošais maršals Jelgavā. L. fon Grothuss bija precējies

7. Garozas muižas īpašnieks barons Valters fon Grothuss ar sievu Ženiju, dēlu Hariju un meitu Ellenu kungu mājas parka pusē. 1898. g. foto
Besitzer des Gutes Garrosen Baron Walter von Grothuss, seine Frau Jenny, der Sohn Harry und die Tochter Ellen auf der
Parkseite des Herrenhauses. Foto 1898

ar Luizi fon Menzenkampfu (1833–1868) no Tarvastes muižas Igaunijā.

Pēc L. fon Grothusa nāves sastādītais Garozas īpašumu inventārs rāda, ka ēkas nav bijušas īpaši labā stāvoklī. Par dzīvojamo ēku teikts – «... glīta divstāvu būve no kriegēliem, ar kārniņu jumtu. Apakšējā stāva grīdas ļoti sliktā stāvoklī, logi daļai bojāti, telpas ļoti piekvēpušas un prasa remontu. Augšējā stāvā grīdas daļēji sametušās un prasa labošanu. Bēniņos skursteņi ir ļoti sliktā stāvoklī, pa daļai ugunsnedroši, un jumts ir slikti piestriķēts. Celtnes ārpusē vietām rāda nokritušu apmetumu dzegās un pie cokoļa. Notekcaurulēm zem mājas nav noteku, no kā ēka cieš. Trūkst daži logi ...». Īpaši sliktā stāvoklī atradušās koka būves – cūku kūts, klēts, stallis, viena no kalpu mājām. Par labi uzturētu atzīta vienīgi kalpu ērbērga mūra ēka, kā arī no māla kleķa būvētais darba zirgu stallis un muižas laidars. Lietojamā stāvoklī bijusi māla kleķa rija, bijušais brūzis, smēde, labības šķūnis.³⁴

Ludviga fon Grothusa vecākais dēls Karls (1859–1942) mantoja Lambārtes muižu, bet

8. Pēdējais Garozas muižas īpašnieks barons Konrāds fon Grothuss. Benitas fon Grothusas glezna, 1967. g.

Der letzte Besitzer des Gutes Garrosen, Baron Konrad von Grothuss. Gemälde von Benita von Grothuss. 1967

9. Garozas muižas kungu māja, pagalma fasāde. 1983. g. foto
Herrenhaus Garrosen, die Hoffassade. Foto 1983

jaunākais dēls Valters Ernsts Jakobs – Garozu. Valters fon Grothuss (1861–1918) kļuva par priekšpēdējo Garozas īpašnieku. Arī viņa sieva Ženija, tāpat kā māte, nāca no Igaunijas – viņa bija Kuristas un Arolas muižas īpašnieka Franca Gijmo de Vilbuā meita. Šis franču izcelsmes muižnieks vienlaikus bija arī profesionāls tēlnieks, un, pateicoties tam, Garozas kungu mājā nonāca vairākas viņa darinātās skulptūras. Viens no F. Gijmo de Vilbuā pazīstamākajiem darbiem, dabīgā lielumā veidotais Bakhs, atradās lielajā zālē.

Valters fon Grothuss mira Rīgā 1918. gada 22. septembrī, laikmetu griežos, kas drīzumā noveda pie Baltijas bruņniecības politiskās un saimnieciskās bojāejas. 1917. gadā viņš bija ticis ievēlēts par Kurzemes bruņniecības ienēmumu pārziņi un veica kara apstākļos ļoti grūti izdarāmo bruņniecības ienākumu un izdevumu kontroli. Pēc viņa šis amats līdz pat 1920. gadam, muižniecības privilēģiju likvidēšanai, palika neaizņemts. Bruņniecības ienēmumu pārziņa amats nozīmēja

ne tikai algu, ietilpšanu Kurzemes bruņniecības komitejas sastāvā, bet arī brīvu dzīvokli bruņniecības namā Jelgavā. Tomēr Valteram fon Grothusam bija arī savs privātais dzīvoklis Jelgavā Palasta ielā 32: uz to Pirmā pasaules kara laikā tika pārvesta daļa no Garozas kungu mājas iekārtas, kas tur gāja bojā juku laikos 1918. un 1919. gadā.

Barons V. fon Grothuss atstāja atraitni Ženiju, dēlus Konrādu (1890–1977) un Hariju (1892–1974), meitu Ellenu (1888–1949). Garozas muižu mantoja vecākais dēls Konrāds, kurš uz diviem gadiem kļuva par šīs muižas pašu pēdējo īpašnieku. Jaunākais dēls Harijs izvēlējās militāro karjeru, dienēja kā štābrotmistrs Krievijas keizarskās leibgvardes 1. Grodņas huzāru pulkā, bet kopš 1918. gada septembra bija fon Hāna kavalerijas nodaļas komandieris Baltijas landesvērā. H. fon Grothuss kā Talsu apriņķa bruņniecības pārstāvis piedalījās pēdējā Kurzemes bruņniecības landtāgā, kas notika Rīgā 1920. g. 6. – 7. aprīlī ar nolūku pārveidot muižnieciskās korporācijas un

aizkavēt plānoto lielo zemes īpašumu likvidāciju.

Agrārās reformas gaitā 1922. gada 30. janvārī Jelgavas apgabaltiesa atzina par 1918. gadā mirušā Valtera fon Grothusa mantiniekiem viņa atraitni Ženiju fon Grothusu, meitu Ellenu un dēlus Konrādu un Hariju, pie kam mantojums tika dalīts pēc tāda principa, ka sievietēm pienākas pa vienai astotdaļai, bet katram no dēliem – pa trim astotdaļām.³⁵ Garoza kopā ar Slokas muižu un Jaunmuižu ietvēra 1021 desetīnu zemes, no kurām 511 desetīnas bija aramzeme.

1922. gada 28. martā Bauskas apriņķa Valsts zemju inspektors izdeva apliecību, ka bijušajam Garozas muižas īpašniekam Konrādam fon Grothusam pienākošā neatsavināmā daļa tiek ierādīta Codes pagasta Jaunajā muižā un ka «viss minētajam K.Grothūzim piederošais, kā dzīvais, tā arī nedzīvais inventārs, kurš atrodas Dzimts Garozas muižā, nav atsavināms, bet paliek pilnā un neizskaramā K.Grothūza rīcībā».³⁶ Konrāds fon Grothuss Jaunmuižu, kurā ietilpa trīs jaunsaimniecības,

katra 18 ha liela, 1927. gadā pārdeva. Grothusu dzimtas saites ar Latviju pārtrūka 1939. gadā, kad Garozas muižas beidzamo īpašnieku ģimene izceļoja uz Vāciju. Vācijā jau dzīvoja Ellena fon Grothusa, kura 1912. gadā bija precējusies ar Berlīnes mākslas skolas profesoru Heinrihu Fuksu (1886 – 1961). Harijs fon Grothuss bija šķīries no sievas Kārinās, un viņu vienīgais dēls Karls Johans (1930 – 1999) kopā ar māti un patēvu, tirgotāju Villemu Endelu, devās uz Zviedriju. Karls Johans 1959. gadā mainīja uzvārdu no *von Grothuss* uz *von Grothusen*, tā saistoties ar Zviedrijā kādreiz dzīvojušās Grothusu dzimtas atzara vārdu. Viņa trīs dēli Johans Henriks, Hanss Kristians un Karls Miks turpina šīs dzimtas līniju Zviedrijā. Konrāds un Harijs fon Grothusi pēc Otrā pasaules kara apmetās Bavārijā, kur arī miruši un apglabāti.

Bijušais Garozas muižas centrs ar parku un ēkām tika sadalīts. Vienu daļu saņēma A. Lūša dārzsaimniecība (12,3 ha), bet otru daļu vietējā

10. Garozas muižas kungu māja, parka fasāde. 1983. g. foto
Herrenhaus Garrosen, die Parkfassade. Foto 1983

lauksaimniecības biedrība «Garozā» (18,43 ha). 1925. gada 28. martā pēc vienošanās starp A. Lūsi un biedrību «Garozā» biedrības daļa palielinājās, pārņemot arī daļu parka ar kungu māju, klēti un cūku kūti. Nodošanas aktā, kas sastādīts 1926. gada 16. oktobrī, minētas 14 ēkas, kas bijušas samērā labā stāvoklī, izņemot kungu māju, par kuru teikts – «stāv neapdzīvota, trūkst logu un durvju, veranda izplēsta». Taksācijas aktā norādīts, ka ēkas teorētiskā vērtība ir 12185 Krievijas zelta rubļi, taču sakarā ar bojājumiem tābrīža vērtība ir tikai 40 procentu no minētās summas. Vēl uzskaitītas divas saimes dzīvojamās ēkas, veļas mazgātava, klēts, kūts, pagrabs, divi stalli, malkas šķūnis, cūku kūts, divi laidari un pirts.³⁷ Dažas muižas saimniecības ēkas (smēde, žāvētava, labības šķūnis) tika sadalītas divām citām jaunsaimniecībām, bet muižas parks, augļu dārzs un alejas ietilpa pat veselu piecu saimniecību teritorijā. 1925. gadā biedrības «Garozā» valde lūdza samazināt ēku izpiršanas maksu. 1927. gadā šis līgums tika apmierināts, maksu no 14421 lata samazinot līdz 11448 latiem. Tajā pašā gadā Garozas muižas parks bija atzīts par saudzējamu objektu. Tomēr vēl 1936. gadā lauksaimniecības biedrība «Garozā» nebija spējīga uzturēt muižas centra ēkas labā stāvoklī. Īpaši neveiksmīgi bija tas, ka jaunie īpašnieki neatrada piemērotu izmantošanu kungu mājai, tās pirmajā stāvā tika ierīkota krejotava.

Laikā pēc Otrā pasaules kara bijušajā Garozas muižā atradās Mežotnes mašīnu traktoru stacija, kuras kantoris bija ierīkots kādreizējā kungu mājā. Šī iestāde 1958. gadā tika pārveidota par remontu

tehnisko staciju, bet 1959. gadā šeit tika nodibināta Lauksaimniecības mehanizācijas skola Nr. 3. Mācības sākās jau 1959. gada novembrī, un teoroētiskās nodarbības notika kungu mājā, bet praktiskajām nodarbībām izmantoja bijušās remontu tehniskās stacijas darbnīcas. 1962. gadā skolu pārdēvēja par 31. arodskolu, 1963. gadā – par 3. lauku profesionāli tehnisko skolu, bet no 1988. gada mācību iestāde saucās par Mežotnes lauksaimniecības skolu.

Garozas kungu mājai liktenīgs bija 1973. gads, kad sāka izmantot skolas jauncelto mācību korpusu. Senā muižas kungu māja tika pamesta, tajā saimnieciskiem nolūkiem izmantoja tikai dažas telpas. 1984. gadā, apsekojot ēku, tā tika atrasta tukša; tur glabājās vienīgi bojātais skolas inventārs. Jau tobrīd jumts lielos laukumos bija caurs, jumta konstrukcija nopietni bojāta. Taču pastāvēja cerības ēku glābt. Lauku profesionāli tehniskā skola 1982. gadā bija pasūtījusi projekta dokumentāciju Kultūras pieminekļu restaurācijas projektēšanas kantorim nolūkā ierīkot bijušajā kungu mājā auditoriju telpas un muzeju. 1983. gada sarakste starp skolu un pieminekļu aizsardzības organizācijām rāda plašu un cerīgu notikumu attīstību. Taču finansiālas un organizatoriskas grūtības izjauca labos nodomus. 1992. gadā, kad Rundāles pils muzejs veica ēkas izpēti un uzmērīšanu, jau nācās darboties drupās. Daļa pārsegumu bija iebrukusi, kāpnes kļuvušas nelietojamas, ēka kopumā jau toreiz bija uzskatāma par neglābjamu. Patlaban vienīgi iespējams vērot Garozas muižas kungu mājas lēno un neglābjamo sabrukšanu.

KUNGU MĀJA

Pussabrukušās Garozas muižas kungu mājas arhitektoniskā īpatnība ir izprotama vienīgi kop-sakarībās ar Bērmuižas kungu namu. Nav grūti pamanīt, ka abas celtnes ir ļoti līdzīgas, vienīgi Bērmuižas celtnē uzrāda stila ziņā nedaudz agrinākas arhitektoniskās būvdetaļas. Šī celtnu izskata tuvība nav nekāds brīnums, ja ņem vērā, ka 18. gadsimta beigās, kungu mājas celšanas laikā,³⁸ gan Bērmuiža, gan arī Garozā piederējusi vienas un tās pašas dzimtas pārstāvjiem – brīvkungiem fon Rennēm.³⁹

Garozas kungu māja, plānā 33,5 x 15,4 m liela, ir divstāvu būve, kam apakšējais stāvs ir zema cokola veidā. Horizontāli tā dalīta ar deviņām fasādes ailu asīm, kas savukārt grupētas pa trim, izceļot vidējo rizalītu, kurš noslēdzas ar mezonīnu.

Augstais divslīpju jumts ar pusslaughtajiem galiem kā Garozā, tā arī Bērmuižā senāk nesa identiskus jumta logus ar sānu rāmja dekoratīvu siluetu. Abās celtnēs atrodams cokolstāva rustojums, tikai Garozā tas ir dziļāk iegriezts, vairāk pamanāms. Abām ēkām korpusā un mezonīna stūros apmetumā veidoti rusti: Garozā tie ir pamīšus likti, divu atšķirīgu garumu, Bērmuižā redzams vienmērīgais stūru rustojums.

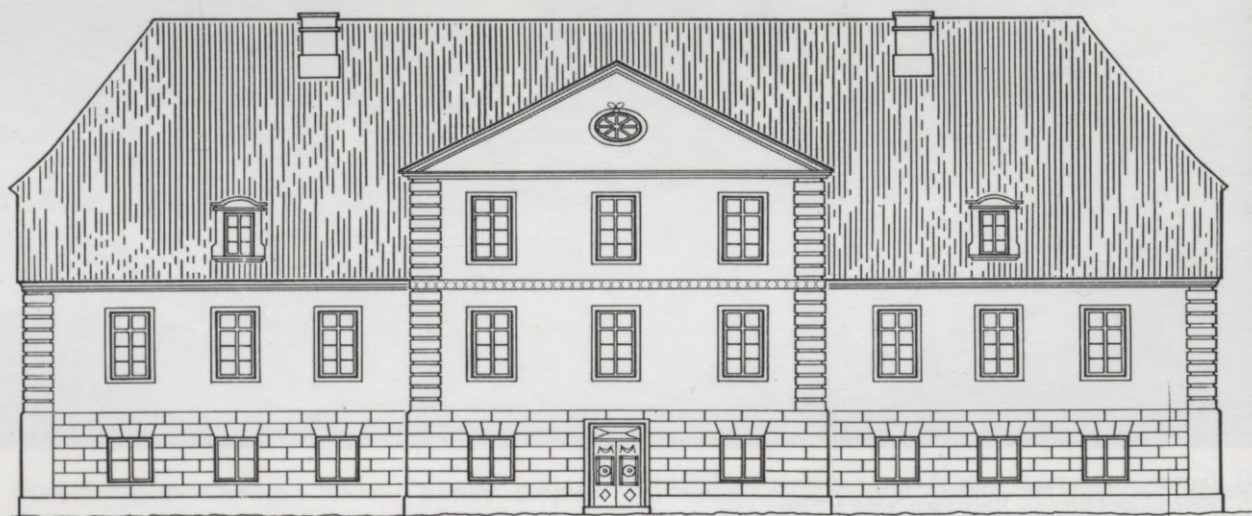
Logailu ierāmējums Garozas kungu mājas fasādēs laika gaitā daļēji zaudējis savu sākotnējo izskatu. Kādas pārbūves laikā, domājams, 19. gadsimta otrajā ceturksnī, likvidēti centrālā rizalīta reljefie rotājumi, kas tagad pamanāmi, nobrūkot vēlāka laika apmetuma labojumu kārtām. Atklājās, ka trešā, mezonīna stāva logi bijuši rotāti ar apme-

11. Garozas muižas kungu māja, skats uz ziemeļiem. 2000. g. foto
Herrenhaus Garrosen, Blick nach Norden. Foto 2000

tumā veidotu pusloka festonu, zem otrā stāva logu apmalēm atradušās apmetumā izveidotas triglifu plāksnes ar trīsstūra pilieniem – gutām, bet zemāk, sienas laukumā – dekoratīvi pildīni ar noapaļotiem stūriem. Šis it kā nelielās detaļās tomēr ir nozīmīgas, jo izceļ ēkas klasicizējošo raksturu un tuvina to Bērzmuižas kungu mājas celšanas laikam un stilam, 18. gadsimta beigām. Fasāžu salīdzinājums (12 att.) rāda, ka abas ēkas tikušas celtas pēc viena un tā paša projekta. Tikai fasādes pārveidojumi 19. gadsimta pirmā pusē piešķirusi Garozas mājai ampīra stila iezīmes. Viena no abu kungu māju atšķirībām ir logu forma mezonīna frontonā. Ja

Bērzmuižā tas atbilst agrīnā klasicisma iemīlotajam ovālajam tipam, tad Garozā šajā vietā gan pagalma, gan dārza fasādē atrodas liels pusloka logs, pārāk moderns 18. gadsimta beigu ēkai. Tagad, celtnei nonākot drupu stāvoklī, ir iespējams ieraudzīt aizmūrētu sākotnējo ovālo logu, kas abos frontonos iezīmējas virs tagadējās loga aillas. Pusloka logi Garozas kungu mājā parādījušies 19. gadsimta pirmajā trešdaļā, kad tapusi arī piebūve ēkas dienvidu galā un pārbūvēts parka puses balkons. Kas attiecas uz balkonu, tas, iespējams, pastāvējis jau sākotnēji, jo 1837. gadā tas jau bija jāatjauno – 14. augustā tika noslēgts kontrakts ar

12. Kungu mājas Garozā un Bērzmuižā. Sākotnējā izskata rekonstrukcija
Herrenhäuser in Garrosen und in Bershof. Vergleichende Rekonstruktionen der Fassaden

Jelgavas krāsotāju un lakotāju Levinu Izraelu, kurš apņēmies «... balkonu kopā ar trepēm pie šīs kungu dzīvojamās mājas pienācīgi sakītēt un trīsreiz nokrāsot ar tādām krāsām, kā tas bijis jau senāk, par ko, tikko darbs labi paveikts, tiks izsniegta summa trīsdesmit rubļu, taču notikusi vienošanās, ka šajā vasarā tiks krāsots tikai divreiz ...». ⁴⁰

Garozas muižas kungu māja sākotnēji bijusi krāsota sārta rozā «rītausmas» krāsā ar baltām

izvirzītajām detaļām. Tā to vēsta dzimtas tradīcija, tā tas redzams arī dabā, kad lietus ūdens noskalojis vēlākās pārkrāsojumu kārtas. Sārta krāsa ir palieka no 18. gadsimta modes un mīlestības uz liriskiem krāsu salikumiem. 19. gadsimta pirmajā gadu desmitā ampīra stila iepaidā modē nāca citas krāsu gammas – galvenokārt okera dzeltenais, kas kļuva par vēlīnā klasicisma celtnu pazīmi, taču varēja sastapt arī pelēkos, zilganos, zaļganos toņus, ko

diktēja Krievijas impērijas būvnoteikumi.

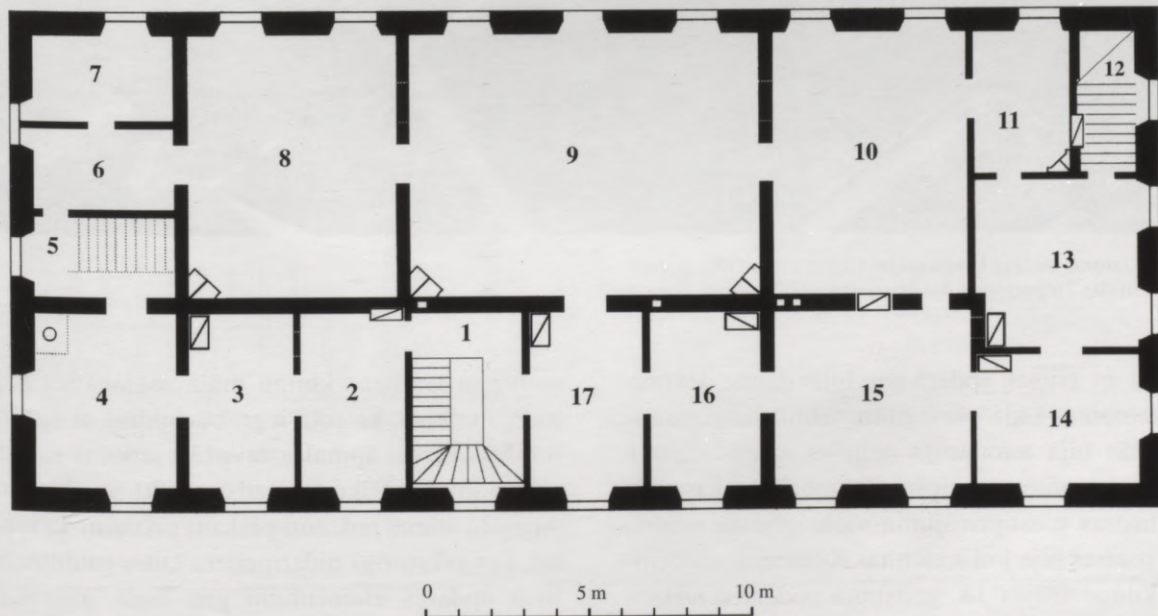
Gan Garozas, gan Bērmuižas kungu nami vērtējami kā samērā savrupa parādība Kurzemes – Zemgales muižu arhitektūrā; līdzīgas tendences vairāk izplatītas Vidzemes muižu celtniecībā 18. gadsimta beigās. Abas ēkas rāda atturīgu klasicisma būvformu piemērošanu vietējiem apstākļiem. Ne visi tā laika muižnieki interesējās par tobrīd Kurzemē ienākošajām modes strāvām ar kolonnu portiku kā antīkās arhitektūras galveno ārējo pazīmi. Arī Garozas un Bērmuižas nami drīzāk skatās atpakaļ uz sensenajiem pirmparaugiem, nekā tiecas nākotnē. Tomēr tieši šis atturīgais, konservatīvais kungu namu tips izrādījās noderīgs tai bīdermeijera kultūras iestrāvojotajai muižu arhitektūras daļai, kas 19. gadsimta pirmajā trešdaļā apzināti ignorēja iespaidīgos kolonnu portikus un citus klasicisma atribūtus. Par daudzu lauku muižnieku ideālu kļuva vienkārša, bet solīda dzīvojamā māja, bez ārišķīgiem arhitektoniskiem efektiem, tomēr cienīga savā atturībā. Šādu ēku kompaktais raksturs, samērā vertikālā kompozīcija tās dara tuvākas pilsētu apbūves raksturam. Gan Bērmuižas, gan Garozas muižas kungu māju, domājams, cēlis kāds vietējais būvmeistars.

Kungu mājas interjeri maz saglabājuši no dekoratīvās apdares, bet jāpienem, ka telpu sākotnējais izskats bijis samērā vienkāršs. Tajā pašā laikā jāatzīmē, ka 1801. gada pirkšanas inventārā pieminētā «spoguļu zāle» ir tam laikam reta parādība, uz greznību pretendējošs telpas veids un

13. Garozas muižas kungu mājas otrā stāva dzīvojamās telpas. 1969. g. foto
Wohnräume im ersten Stock des Herrenhauses Garrosen. Foto 1969

liecina, ka celtne bijusi moderni iekārtota. Arī pieminētie divi spoguļi ar piederīgajiem konsolgaldiem rāda klasicisma laika obligāto interjera sastāvdaļu, kas parasti atradās šaurajos laukumos starp ārsienas logiem. Lielā izmēra spoguļu ražošana bija apgūta tikai 18. gadsimta beigās, un tie joprojām bija ļoti dārgi.

14. Garozas muižas kungu mājas otrā stāva plāns. Rekonstrukcija – stāvoklis 20. gs. sākumā
Grundriss des ersten Stocks des Herrenhauses Garrosen. Rekonstruktion - Zustand am Anfang des 20. Jh.

15. Skats Garozas muižas kungu mājas kāpņu telpā. 1983. g. foto
Blick in das Treppenhaus des Herrenhauses Garrosen. Foto 1983

Sienu un griestu apdarē nav bijis daudz dekoratīvu elementu. Līdz pārsegumu iebrukšanai vairākās telpās bija atrodamas nelielas apaļas griestu rozetes no profilētiem ģipša veidgabaliem, kas iezīmēja lustras piestiprinājuma vietu griestu centrā. Šādas rozetes bija ļoti iecienītas Kurzemes un Zemgales kungu mājās 18. gadsimta pēdējā ceturksnī (analoģijas var redzēt Kaučmindes pilī un Vecapguldes kungu mājā, celtnēs, kas datējamās ar 18. gs. 80. gadiem). No pašiem sākotnējiem apdares ele-

mentiem Garozas kungu mājā saglabājies kāpņu margu cokols, ko rotā iegrebtis pildinš ar apli centrā. Iekšdurvju apmales savukārt attiecas uz mājas pārveidojuma laiku 19. gadsimta 20. vai 30. gados. Apmalu stūros redzami plakani prizmatiski rotājumi, kas raksturīgi bidermeijera laika galdnieciskajiem apdares elementiem gan logu, gan durvju apdarē. Līdzīgi dekorētas arī logu ailas otrā stāva telpās. Ailas apdarinātas ar koka paneļiem, kam sānu daļas bijušas iestiprinātas virās un kalpojušas

shēmām. Te nav simetrisku ēku kārtojumu un ainaviski iespaidīgu aleju, kas ievestu muižā. Nelielas alejas paliekas saglabājušās vienīgi muižas celā, kas ved ziemeļu virzienā uz Jelgavu. Saimnieciskās būves, laidarus ieskaitot, grupētas tuvu kungu mājai, kurai cieši garām veda lielceļš; tikai parka pusē varēja pavērties mierīgāka atpūtas zona.

1879. gada inventārs bez kungu mājas uzskaita vēl 14 muižas dienestnieku un saimniecības ēkas. Muižas labības klēts, zirgu stallis un divi labības šķūņi bijuši no koka, divi muižas kalpotāju ērbērgi celti no mūra, bet visas pārējās ēkas – liellopu laidars, darba zirgu stallis, cūku un putnu kūts, alus brūzis un smēde – māla kleķa tehnikā. Sarakstā nav iekļauta rija, kas atradās aiz augļu dārza. 1926. gada muižas inventārā uzskaitītas 14 ēkas. Klāt nācis pagrabs, pirts, velas mazgātava un malšanas šķūnis, vēl viens laidars, toties no saraksta

izzuduši labības šķūņi, brūzis un smēde.

Vienīgā celtne, kas saglabājusies no senākās apbūves un vecumā ziņā tuva kungu mājai, ir kādreizējais **muižas kalpotāju ērbērgis** tieši blakām kungu mājai (7). No 1840. gadu rosīgās būvēšanās līdz pat jaunās skolas ēkas uzcelšanai bija saglabājusies **zirgu stallis** un **kūts** ēka (11a), ko 1842. gadā bija cēlis namdaris Jānis Beķeris un mūrnieks Tēbels. Māla kleķa būve tika uzcelta ar dažām atkāpēm no projekta skices (galā izveidoti divi iebraucamie vārti, garsienā tie izmūrēti fasādes centrā, nevis kūts daļas vidū). Šī celtne bija iekļauta **laidaru kompleksā** (11), kas, iebraucot muižā, pavērās skatam kreisajā pusē, tieši preti kungu mājai ceļa labajā pusē. No 19. gadsimta otrās puses saglabājies laukamens **tilts** pie iebrauktuves muižas centrā, kā arī **dārznieka māja** (14) augļu dārza stūrī un saimniecības ēkas paliekas tās tuvumā.

17. Garozas muižas stallis, 1969. g. foto
Pferdestall in Garrosen, 1969

18. Garozas muižas parks, skats uz mākslīgo kalniņu. 2000. g. foto
 Parkanlage Garrosen, Blick auf den künstlichen Hügel. Foto 2000

PARKS

Vēsturiskajā daļā jau minēts, ka 1751. gadā muižā bijuši vienīgi augļu un sakņu dārzi, toties 1791. gada inventārā jau aprakstīts skaists un labi kopts atpūtas dārzs, minēti elementi, kas attiecināmi gan uz baroka, gan sentimentālisma laika dārzu kultūru – paviljoni, tiltiņi, eremīta namiņš. Šo izskatu muižas apbūve būtiski mainīja 19. gadsimta otrajā ceturksnī. Tad strādāts pie parka veidošanas, un tieši šajā laikā tas ieguvis savu pašreizējo izskatu, pilnīgi pieskaņojoties angļu ainaviskā parka izveides principiem. Ne velti, kad 1924. gadā notika muižas taksācija, aleju koki vērtēti kā apmēram 100 gadus veci, līdzīgs vecums (80 – 100 gadi) uzrādīts parkā augošajiem skuju kokiem. Jaunāki, 30 – 50 gadu veci bijuši lapu koki. 1837. gadā dokumentos minēts dārznieks Gederts, kas liecina par sistemātisku parka veidošanu un kopšanu. 1842. gada 16. martā slēgts līgums ar namdari Jāni Bekeri par «spāņu reliņu» (*Spanische Reilern*) izgatavošanu dārza žogam. Ar to domāti Spānijā iecienītie vārtu un nožogojumu tievie virpotie balustrī. Šis pasākums liecina par

zināmu nobeiguma stadiju parka izveidošanas darbos. 1907. gadā muižas inventārā uzrādīti parka apmēri – 16,77 pūrvietas, kas atbilda 2,5 ha.⁴² Tā konfigurācija veido samērā precīzu trapecī, kas paplašinās virzienā pret kungu māju. Parka ziemeļu pusē tam piekļaujas izmēru ziņā līdzīgs augļu dārzs.

Garozas parkā ieraugāmi vairāki kompozīcijas paņēmieni, kas ir līdzīgi citiem tajā pašā laikā veidotiem Zemgales parkiem (Bērstelē, Pācē, Bērmuižā, Budbergā). Viens no veidiem, kā organizēt vidi, kam Zemgales līdzenumā trūka izteiksmīga reljefa, bija mākslīgi veidots piramidāls uzkalniņš, ko parasti uzbēra parka stūrī. Šajā vietā varēja izveidot skatu platformu, no kuras bija iespējams pārredzēt parku un apkārtni, tur varēja arī uzbūvēt paviljonu. Garozas parka uzkalniņš ir pavisam neaugsts – tas paceļas 4, 5 m virs zemes līmeņa, tomēr dod paaugstinātu skatu punktu, no kura var redzēt gan strauta likumotos krastus, gan gaišo kungu māju cauri koku lapotnei. Gar parka austrumu malu vedusi šaura pastaigu taka, kas jaunākā

laikā pārvērtusies par blīvu koku rindu un tādēļ vairs nelauj uztvert tās kādreizējo raksturu. Šādas takas, kas vienā virzienā lāva pārskatīt gaišo lauku ainavu, bet otrā – tumšo parka masīvu, arī pieder izplatītiem Zemgales parku kompozīcijas paņēmieniem.

Galvenais Garozas nelielā parka kompozīcijas elements un atdzīvinošais akcents ir strauts, kas, strauji likumojot, šķērso parku un piešķir tam vajadzīgo romantisko noti, ko senāk papildināja tiltiņi un likloču celiņi. Pie iebrauktuves muižas pagalmā ir dīķis, kura ūdeni glezni atspoguļojas kungu mājā. Arī otrā pusē ceļam atrodas dīķis, kas iebraucot muižā, rada zināmu simetrijas sajūtu. Nav saglabājušās parka sākotnējās mazās arhitek-

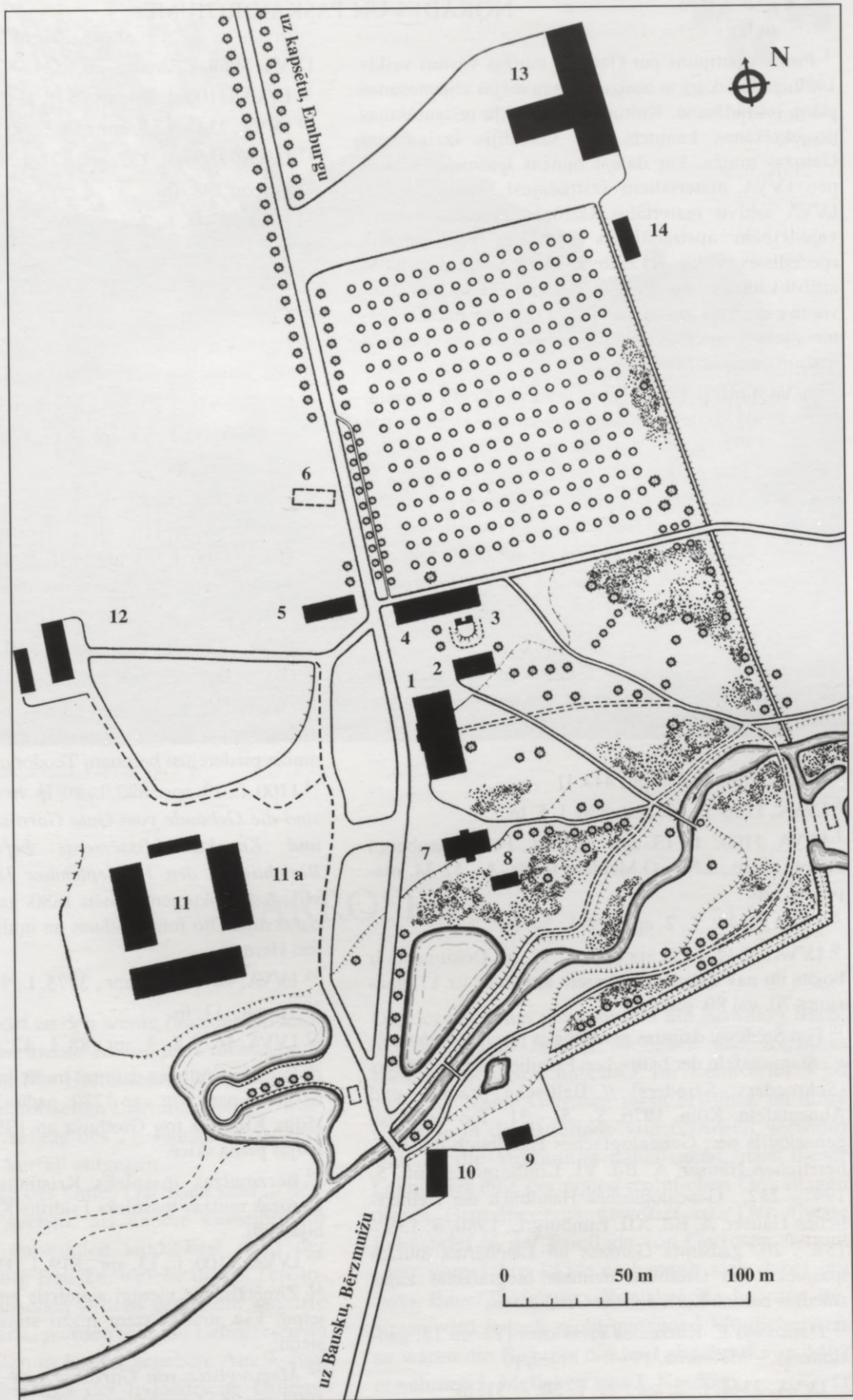
tūras formas. Visas esošās celtnes un tiltiņi parkā attiecas uz 20. gadsimta otro pusi, bet 20. gadsimta sākuma fotogrāfijās redzami tiltiņi no bērza koka stumbriem, kas daļēji varbūt atspoguļo jūgendstila laika estētiku. Neapstrādātu dabas materiālu izmantošana tiltiem, žogiem vai soliem bija arī sentimentālo parku sastāvdaļa jau 18. gadsimta beigās, bet tā nezaudēja savu pievilcību visā 19. gadsimta gaitā.

Parks aizvien vēl tiek kopts un izmantots, tā dienvidastrumu stūrī atrodas brīvdabas estrāde. Kad senās kungu mājas drupas būs pilnīgi izzudušas, Garozas parks Garozas upītes krastā būs vienīgā vieta, kas nākotnē atgādinās par kādreizējās muižas pastāvēšanu.

19. Tilts pie iebrauktuves Garozas muižā. 1983.g. foto
Brücke an der Einfahrt in den Gutshof Garrosen. Foto 1983

1. Kungu māja
Herrenhaus
2. Muižas kalpotāju
dzīvojamā māja
Wohnhaus
der Hofesdienstleute
3. Pagrabs
Handkeller
4. Klēts
Kleete
5. Kūts
Viehstall
6. Malkas skūnis
Holzscheune
7. Muižas dienestnieku
dzīvojamā māja
Herberge der
Hofesdienstleute
8. «Vešūzis»
Wäschehaus
9. Kalēja dzīvojamā
māja
Wohnhaus des
Hofschmiedes
10. Smēde
Schmiede
11. Laidaru un
stallu komplekss
Viehhof und
Stallungen
- 11a. Zirgu stallis
Pferdestall
12. Kalpu māja
Knechtshaus
13. Rija
Riege
14. Dārznieka māja
Gärtnerhaus

20. Garozas muižas centra plāns. Stāvoklis ap 1920. g.
Plan des Gutshofes Garrosen. Zustand um 1920

NORĀDES UN PASKAIDROJUMI

- ¹ Pirmais pētījums par Garozas muižas vēsturi veikts 1982. gadā sakarā ar muižas kungu mājas atjaunošanas plāna izstrādāšanu. Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantoris tika sastādījis izziņu par Garozas muižu, kur dalēju muižas īpašnieku vēsturi pēc LVVA materiāliem izstrādājusi Gunta Minde. LVVA arhīvu materiālus Garozas muižas vēstures vajadzībām apstrādājušas Rundāles pils muzeja speciālistes Valda Kvaskova, Nora Sadovska, RPM arhīva vadītājs Jānis Baltiņš. Ņemot vērā, ka šajā izdevumā pirmoreiz atrodama pilnīga Garozas muižas vēsture, tekstā sniegtas atsauces uz visiem galvenajiem īpašuma maiņas faktiem.
- ² LVVA, 1100. f., 13. apr., 830. l. Korfu dzimta. Garozas un Svitenes muižu dokumentu saraksti par 1454. – 1891. g. : *Consignation der Brieflade von Garrosen. Mai 1934. (9a.lp.) – Johannes von Mengeden. Osthof belehnt Heinrich v.d. Howen mit einem Lande im Mitauschen District am Fluß Garrose und am Ruwakel Bach, welches früher Johann Melleken und Johannes Kasdörp besessen haben. Riga, März 1567. Copia ohne Unterschrift.*
- ³ Turpat, 9. lp.
- ⁴ Fon der Hovenu dzimtas Garozas muižas īpašnieki pēc: *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. Teil Kurland, Bd. I, Görlitz, (1937), S. 308 – 320.*
- ⁵ LVVA, 5561. f., 4. apr., 413. l.
- ⁶ LVVA, 1100. f., 13. apr., 830. l, 5. lp.
- ⁷ LVVA, 1100. f., 13. apr., 1220. l., Fon Rozenbergu dzimta, 3. lp.; LNB, G.Meldera fonds, A – 52 34. ma-pē, 46. tab.
- ⁸ LVVA, 2344. f., 2. apr., 22. l., 34. lp.
- ⁹ LVVA, 2344. f., 2. apr., 22. l., 72. lp. Dokuments ir bojāts un nav datēts, taču varētu attiekties uz 17. gadsimta 70. vai 80. gadiem.
- ¹⁰ Fon Šrēdersu dzimtas ģenealoģija pēc: *Schröders, P. v., Stammtafeln der baltischen Familien von Schröders (Schroeders, Szreders) // Baltische Stamm- und Ahnentafeln. Köln, 1976, S. 5 – 31., fon Grothusu ģenealoģija pēc: Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. A, Bd. VI, Limburg/L, 1966, S. 194 – 242, Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. A, Bd. XII. Limburg/L, 1980, S. 138 – 158. 20. gadsimta Garozas un Lambārtes muižas īpašnieku fon Grothusu dzimtas biogrāfiskās ziņas sniedzis barons Karls Johans Grothūzens.*
- ¹¹ *Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes (17. un 18. gadsimtenī). – Melburna, 1984. – 117. lpp.*
- ¹² LVVA, 2344. f., 2. apr., 22. l., 50. – 51. lp.
- ¹³ LVVA, 1100. f., 13. apr., 1316., 37. lp.
- ¹⁴ LVVA, 2344. f., 2. apr., 23. l., 8. – 11. lp.; tas pats: LVVA, 3968. f., 2. apr., 30. l, 24. – 25. lp.
- ¹⁵ LVVA, 1100. f., 13. apr. 378. l., 51. – 53. lp.
- ¹⁶ LVVA, 2344. f., 2. apr., 23. l., 60. lp.
- ¹⁷ LVVA, 1100. f., 13. apr., 821. l., 147. lp.
- ¹⁸ Turpat, 148. lp.
- ¹⁹ LVVA, 2344. f., 2. apr., 23. l., 81. lp.
- ²⁰ LVVA, 2344. f., 2. apr., 24. l., 4. lp.
- ²¹ LVVA, 2344. f., 2. apr., 24. l., 18. – 19. lp.
- ²² Turpat, 45. lp.
- ²³ LVM, VN 9456/1. Sofijas fon Hānas vēstules mātei Annai Sofijai fon Graimbergai.
- ²⁴ LVVA, 183. f., 70. apr., 249. l., 65. lp.
- ²⁵ LVVA, 1100. f., 13. apr., 819. l., 26. lp.
- ²⁶ Turpat, 30. lp.
- ²⁷ Turpat, 32., 34., 59. lp.
- ²⁸ Turpat, 13. lp.
- ²⁹ LVVA, 1100. f., 13. apr., 830. l., 48. lp.: Korfu dzimtai piederošo muižu dokumentu saraksts.
- ³⁰ LVVA, 2344. f., 2. apr., 25. l., 16. lp.
- ³¹ LVVA, 2344. f., 2. apr., 25. l., 10. lp.
- ³² LVVA, 586. f., 2. apr., 292.l., 4. lp.
- ³³ LVVA, 183. f., 70. apr., 249. l. No šīs arhīva lietas dokumentiem netieši var secināt, ka vismaz 1861. gadā muiža piederējusi baronam Teodoram fon Deršauam.
- ³⁴ 1100. f., 13. apr., 822. l., 80. lp. *In welchem Zustande sind die Gebäude vom Gute Garrosen nebst Beihöfen und Knechtsetablisements befunden bei der Besichtigung den 17. September 1879.* Atšķirībā no virsraksta dokuments datēts 1880. gada Jurģu dienā, to parakstījis Oto fon Grothuss un muižas nomnieks Oto fon Hernalers.
- ³⁵ LVVA, 1677. f., 1. apr., 3775. l., 9.1 p.
- ³⁶ Turpat, 11. lp.
- ³⁷ LVVA, 1679. f., 3. apr., 88. l., 42. – 43. lp.
- ³⁸ Pēc fon Grothusu dzimtas tradīcijas kungu māja tika uzskatīta par celtu «ap 1780. gadu». Šis datējums uzrādīts Konrāda fon Grothusa ap 1950. gadu zīmētajā mājas plāna skicē.
- ³⁹ Bērzmuižas īpašnieks Kristians fon Renne un Garozas muižas īpašnieks Frīdrihs Kristofs fon Renne bija brāļi.
- ⁴⁰ LVVA, 1100. f., 13. apr., 819. l., 15. lp.
- ⁴¹ Zīmētājs šeit vienīgi aizmirsis attēlot šauro kāpņu telpu, kas atradās starp mazo stūra salonu un gala sienu.
- ⁴² *Messregister von Garrosen und Schlockhof 1907.* 1907. g. 26. februārī parakstījis revidents J. Lamze. Rokraksts baronu Grothūzenu dzimtas īpašumā Zviedrijā.

21. Garozas muižas kungu māja. Foto ap 1917. g.
Herrenhaus Garrosen. Foto um 1917

GARROSEN

Garrosen gehört zu den wenig bekannten Landgütern, seine Geschichte ist bis jetzt nicht veröffentlicht worden.¹ Das Herrenhaus dieses Gutes ist nie in der kunsthistorischen Literatur erwähnt worden, – jetzt, am Anfang des 21. Jahrhunderts, geht es dem völligen Verfall entgegen.

Die Ursprünge des Gutes Garrosen sind in derselben Zeit zu suchen, als andere Gutshöfe im Gebiet Bauske entstanden sind. Erst nach der Erbauung der Burg Bauske, welche dieses Territorium des Livländischen Ordens gegen die Angriffe der Litauer sicherte, wurden hier die Ländereien an die Ordensvasallen in Lehen gegeben. Am 9. Juni 1467 belehnte in Riga der livländische Ordensmeister Johann Mengede genannt Osthof den Vasallen Heyne von der Hove (Heinrich von der Howen) mit einem Stück Land «im Mitauschen

District am Fluss Garrose und am Ruwakel Bach, welches früher Johann Melleken und Johannes Kasdörf besessen haben».² Im Lehnbrief wird zwar der Name Garrosen nicht erwähnt, da diese Urkunde in der Brieflade von Garrosen verwahrt war, ist die Vermutung naheliegend, dass dieser Lehnbrief eine der ersten rechtlichen Grundlagen dieses Grundbesitzes gewesen ist. Der älteste Lehnbrief in der Brieflade von Garrosen stammt zwar vom Jahre 1454; es handelt sich dabei um zwei Bauernhöfe am «Ruwakel Bach», der Besitzer wird jedoch nicht genannt.³ Möglicherweise waren die Besitzer die im Lehnbrief von 1467 erwähnten J. Melleken und J. Kasdörf.

Heyne von der Hove starb 1485, Garrosen ging auf seinen Sohn Ewert über. Von ihm erbte es sein Sohn Hermann (verst. 1599), wobei dessen Nach-

folger sein Sohn Eberhard (verst. 1619) war. Der Sohn von Eberhard von der Howen und seiner Frau Maria von Dorthesen, Georg (1575–1616), war herzoglicher Hofmarschall. Er war mit Anna von Horn verheiratet, ihr Sohn, der auch den Namen Eberhard trug, wurde der nächste Besitzer von Garrosen. Eberhard von der Howen war dreimal verheiratet – mit Sophia Gertrud von Halbrecht, Anna Catharina von Brockhusen (verst. 1647) und Anna Margaretha von Tiesenhausen (verst. 1654). Das Gut Garrosen wurde von dem Sohn aus der ersten Ehe, der wie sein Vater Eberhard (1628–1703) hieß, erblich übernommen. Auch er hatte drei Ehen – mit Elisabeth von Buttlar (verst. 1665), Anna Dorothea von Engelhardt (verst. 1673) und Maria von Sacken (verst. 1698).⁴ Garrosen wurde von Eberhard von der Howen bereits nach dem Tode seiner ersten Frau im Jahre 1665 veräußert.

Ein anderer Bestandteil des Gutshofes Garrosen war unweit von dem erstgenannten, am Fluss Garrosen gelegen. Im Jahre 1558, am Tage des Heiligen Thomas (am 21. Dezember) belehnte der Ordensmeister Wilhelm von Fürstenberg im Schloss zu Riga Otto Rosenberg mit einem Stück Land im «Gebiett vnnnd Kerspell zur Bawschenburgk», das früher Franz Feuchtwanger besessen hatte. Im Historischen Staatsarchiv Lettlands ist bis heute der Lehnsbrief auf Pergament mit dem Siegel des Ordensmeisters in rotem Lack erhalten, worin die Grenzen der verlehten Ländereien beschrieben sind. Wie in allen übrigen Urkunden ähnlichen Inhalts sind die Orientierungspunkte ziemlich ungenau: «Erstlich anzugehende an der Garose, dar eine Kreutz Kule mit Kolenn gefüllet, vonn dem Eichen baum auff die rechtere handt vmb eine kleine Krumbde biß an einen anderen Eichen baum, dar ein Kreutz Ingehawenn, vonn dem Eichen baum biß an einen Pener, darbei eine Kreutz Kule mitt Kolen gefüllet. Dem Pener zuzufolgend biß an eine strawte, durch die Strawte die Richte zu gehende stracks In die Garose. Der Garosen auffzuzufolgende biß an die vorige Kreutz Kule, dar sich die scheidungk erstlich angefangen...».⁵

Nach der Entstehung des Herzogtums Kurland und Semgallen war Otto von Rosenberg der Besitzer dieses Lehens. Am 27. Mai 1570 wurden ihm vom Hauptmann zu Bauske Heinrich von Vietinghoff die Grenzen des Lehens zugewiesen.⁶ Gemäß dem am 20. Juni desselben Jahres von Herzog Gotthard Kettler unterzeichneten Lehnsbrief wurden dem vorerwähnten Grundbesitz noch «ein Stück Landes von Sechszehen Lopsteden über der Garose gegen seinem Hofe gelegen» zugefügt.⁷

Auch diese Urkunde mit eigenhändiger Unterschrift Gotthard Kettlers findet sich im Historischen Staatsarchiv Lettlands.

Am 26. März 1665 verkaufte Eberhard von der Howen «in Assistenz, mit Rat und Einwilligung meiner lieben Hausfrau Elisabeth von Buttlar» sein Gut Garrosen für 4360 Florin poln. an die Witwe Gotthard von Rosenbergs, Sophie von Schmieden. Der relativ niedrige Kaufpreis, der 1120 Reichstaler ausmachte, zeigt, dass Garrosen damals ein unbedeutender Grundbesitz war, – in Urkunden wird es als «Höfchen» bezeichnet. Der Kaufvertrag wurde auf dem «Erbbesitz der Frau Rosenberg Garrosen» erstellt. Diese Tatsache zeigt, dass damals zwei Garrosen nebeneinander existiert haben; vermutlich besaß die Familie Rosenberg den größeren Teil des Grundbesitzes. Erst durch die Vereinigung beider Besitztümer entstand das Gut Garrosen in seinen späteren Ausmaßen.

Im letzten Viertel des 17. Jahrhunderts wechselten die Besitzer des Gutes Garrosen mehrfach. 1677 verpfändete Matthias von Rosenberg (1640–1710) und seine Frau Anna Elisabeth von Bistram Klein-Garrosen auf 6 Jahre für 4000 Florin poln. an den polnischen Leutnant Georg Friedrich von Berg, dessen Gemahlin Dorothea von Schroeders war. Leutnant von Berg verpflichtete sich, bis nächstes Jahr zu Johanni ein neues Wohnhaus mit einer Stube, zwei Kammern, einer kleinen Kammer, einem Vorhaus und einem Herd zu bauen.⁸ Dieses Vorhaben wurde verwirklicht: Bei der Abtretung des Pfandrechts zu Klein-Garrosen von Matthias von Rosenberg an seinen Bruder Wilhelm Dietrich, wurde ein Verzeichnis des Gutshofsinventars aufgestellt. In dieses undatierte Inventar ist das Wohnhaus mit einer neuen Stube und zwei Kammern, einem Vorhaus, einem Herd und einem Backofen sowie eine neue Kleete, drei Stallgebäude und andere Wirtschaftsbauten, deren Bestimmungen der beschädigten Urkunde wegen nicht festzustellen sind, aufgenommen. Alle erwähnten Gebäude, wie auf den meisten Gutshöfen zu dieser Zeit, waren aus Holz.⁹

Die Verwaltung des Gutes Groß-Garrosen hatte in den 70er Jahren des 17. Jahrhunderts der Bruder des Besitzers von Zohden Christian von Schroeders, Magnus, übernommen. Danach wurde Garrosen von Wilhelm von Grothuss (1650–1695), dem Besitzer von Schwitten, bewirtschaftet. Seine Frau war Sophia von Schroeders (verst. 1691), Tochter des Besitzers von Zohden, – vermutlich kam er auf diesem Weg in

den Besitz von Garrosen.¹⁰ 1683 trat er Garrosen an Otto Ernst von Grotthuss ab, von dem es 1696 Matthias von Rosenberg abkaufte. Somit kam dieses Gut wiederum in den Besitz der Familie von Rosenberg. Auf der sog. Stuart-Karte von 1702 erscheint Garrosen sonderbarerweise unter dem Namen «Gruntzeln», seine Größe ist auf 5 Haken eingeschätzt, als der Besitzer des Gutes wird Matthias von Rosenberg genannt.¹¹

Die Witwe Matthias von Rosenbergs, Anna Elisabeth von Bistram übergab das Gut Garrosen am 24. Mai 1710 ihrer Tochter Sophia Elisabeth, die mit Otto von Nolde verheiratet war, unter der Bedingung, jährlich ihr 120 Reichstaler zu zahlen. Am 26. August 1719 wurde von A. E. von Bistram ein neues Abkommen getroffen, wo sie von ihrer Schulforderung entsagte und ihrer Tochter und ihrem Schwager, dem zweiten Gemahl der Tochter, Wilhelm Heinrich von Schroeders, die von diesen verschuldeten Summen erließ, weil sie eingesehen hatte, dass «nunmehr [...] das Guth Garrosen theils durch die Pest, theils auch durch die schweren Contributionen dergestalt in decadence gerathen, daß es meinem vielgeliebten Herrn Schwieger Sohn und liebsten Frau Tochter zu schwer fällt, die mir in obbenandter Transaction zugestandenen Interessen zu zahlen».¹² 1741 trat Sophia Elisabeth von Schroeders das Gut Garrosen, «so von allen Schulden franc und frey ist und in vollkommenem gutem Zustande befindlich ist, nebst allen dazu gehörigen gegenwärtigen und abwesenden Bauschaften, Gebäuden, Feldern, Vieh und Faseln und also mit allen att- und pertinentiis, nichts davon ausbeschieden, auch Siegeln und Briefen» ihrem Sohn aus der zweiten Ehe Gotthard Wilhelm von Schroeders (1720–1793) ab.¹³

Am 24. Juni 1751 verkaufte G. W. von Schroeders zusammen mit seiner Frau Alexandrine Katharina (geb. von Roenne) Groß-Garrosen, Klein-Garrosen, den Beihof Mircken und die sog. «Urpull-Weide» für 41000 Florin poln. an den Besitzer von Abgunst, Heinrich Wilhelm von Buttlar (1706–1782). Es wurde ein Verzeichnis des vorhandenen Inventars aufgestellt; dieses lässt die bescheidene Gutswirtschaft erkennen. Das hölzerne Herrenhaus auf steinernem Fundament war rot angestrichen, es hatte ein Strohdach und zwei Schornsteine. Dieses Haus war nach dem typischen Schema der Wohnbauten jener Zeit errichtet worden: in der Mitte befand sich ein großer Mantelschornstein, ein Vor- und ein Hinterhaus; links vom Vorhaus – die große Stube mit zwei «Enden-Kammern», hinten schlossen sich an die

22. Fon Rozenbergu dzimtas ģerbonis. Zīmējums K. F. Sidava Kurzemes ģerboņu krājumā, 1770. g.

Wappen der Familie von Rosenberg. Zeichnung in der Wappensammlung des kurländischen Adels. C. F. Sidaw, 1770

Stube zwei «Seiten-Kammer» an. In der Regel waren in den Herrenhäusern die Wohnräume rechts vom Vorhaus einfacher gestaltet, so auch in Garrosen. An die sog. «Gegenstube» schloss sich nur eine Kammer an. Die Wände in den Wohnräumen waren mit Stampflehm verputzt und mit Kalk geweißt, die Fußböden und die Decken waren mit Brettern belegt. In einer Enden-Kammer und in einer Seiten-Kammer waren die Wände bemalt. Als Heizung dienten zwei schwarz glasierte Kachelöfen mit weißen Profilleisten, ein Ofen aus den sog. Spitzkacheln und ein Kamin. Im Wohnhaus gab es auch drei Abtritte. Auf dem Gutshof stand eine neu erbaute Knechtsherberge mit einem Ziegeldach, eine neue «Handkleete» mit einem Eiskeller, eine große Kleete, ein Käsehaus, ein Viehhof, gebaut im Viereck, zwei alte Pferdeställe, eine Riege (Korndarre), zwei Ställe für die Arbeitspferde, ein Badehaus, ein altes Brauhaus, ein Maststall, ein Brauhausspeicher und ein Geflügelstall. Alle Bauten waren aus Holz. Im Blick auf die Riege wird besonders betont, dass diese aus unbehauenen Balken erbaut ist, hinsichtlich der großen Kleete heißt es, dass die Wände rot angestrichen sind. Nur die Knechtsherberge, das Käsehaus und die Kleete hatten ein «rotes Dach», d. h. ein Ziegeldach. Auf dem Gutshof gab es keinen Lustgarten; es sind nur vier Küchengärten, ein Obst- und ein Hopfengarten

genannt. Der Hof war von einem Flechtzaun umgeben. Auf dem Gutshof Klein-Garrosen gab es keine Gebäude mehr, wahrscheinlich waren diese während des Nordischen Krieges und der Pest zerstört worden. Auf dem Beihof Mircken waren aber gediegene neue Wohn- und Wirtschaftsgebäude errichtet worden.¹⁴

Am 24. Juni 1777 verkauften Heinrich Wilhelm von Buttlar und seine Frau Katharina Agathe das Gut Garrosen für 41 Florin an ihren jüngeren Sohn Johann Christopher, der 1774 Lambertshof erworben hatte. Am 17. Oktober desselben Jahres setzte Heinrich Wilhelm von Buttlar sein Testament auf. Eine Verfügung des Testaments besagte, dass der älteste Sohn Magnus von Buttlar, das Gut Abgunst erblich übernehmen soll. Dem jüngeren Sohn Johann Christopher fiel das Gut Garrosen zu. Außerdem sollte er noch 40 000 Florin poln. erhalten, um sein neulich gekauftes Gut Lambertshof auszulösen. Es sei hier vermerkt, dass im Testament von H. W. von Buttlar das Gut Garrosen als sein «Erbpfandbesitz» bezeichnet wird. Dies bedeutet, dass nach der Veräußerung des Gutes irgendwelche, womöglich fiktive Rechtsakte vorgenommen worden war; infolge dieser war der Vater zum Pfandhalter des an seinen Sohn verkauften Gutshofes geworden. Garrosen wurde zum Witwensitz der Gemahlin H. W. von Buttlars, Katharina Agathe von Buttlar (geb. von Offenberg) bestimmt und ihrer Verwaltung bis zu ihrem Tode übergeben.¹⁵

Am 28. Juli 1791 war Johann Christoph von Buttlar im Begriffe, Garrosen an Elisabeth von Korff (geb. von Bönninghausen-Budberg, 1741–1802), Witwe des Erbherren auf Kreuzburg Nikolaus Ernst von Korff, zu verkaufen, und am 1. Juli 1791 wurde der Vorvertrag zum Kauf- und Verkauf des Gutes abgefasst.¹⁶ Aus diesem Anlass wurde auch ein Inventar des Gutes aufgestellt. Dieses Verzeichnis verdeutlicht, dass zu Buttlars Zeit gewisse Veränderungen am Komplex der Gutsbebauung vorgenommen worden sind. Im Blick auf das Herrenhaus ist vermerkt, dass dieses «zwar alt, jedoch noch im brauchbaren Stande» ist.¹⁷ Vermutlich ist dies dasselbe Haus, das im Inventar von 1751 beschrieben war. Wenn in der Liste der Wirtschaftsgebäude nichts Neues vorkommt (Brauhaus, Handkleete, noch eine Kleete, Malzdarre, Viehhof, Kornkleete, Pferdestall, Wagenremise), so gilt die Beschreibung des Gartens als eine echte Überraschung: «Der Lust-, Obst- und Küchengarten ist mit allen seinen Verzierungen, Hecken, Gängen, Obstbäumen etc., auch der

Eremitage und Lusthäusern, Brücken und sonstigen Stücken in recht gutem Stande und mit einem Zaun befriedigt».¹⁸ Wir sehen, dass in Semgallen ein typischer Garten der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts entstanden ist, wo neben den regelmäßig angelegten barocken Anpflanzungen und Hecken alle beliebten Elemente der Gartenanlagen des Zeitalters der Empfindsamkeit zu finden sind – Pavillons, Brücken und sogar die unausbleibliche Eremitage. Am Anfang des Inventars wird erklärt, dass die bisherigen Ländereien von Groß- und Klein-Garrosen jetzt in einem Grundbesitz vereint sind und dass zwischen diesen Gütern keine Grenzen bestehen; zwecks besserer Bewirtschaftung des Gutes ist es aber in drei gleiche Teile aufgeteilt worden.

Elisabeth von Korff hatte wahrscheinlich wenig Interesse an dem Garrosen-Besitz, und der vorge-sehene Kauf kam nicht zustande. Am 1. Februar 1796 wurde ein neuer Kaufvertrag abgefasst. Laut diesem verkaufte Johann Christopher von Buttlar sein Gut Garrosen «mit allen Hofes-Gebäuden und [...] allen Ländereien [...] nach Maasgabe des [...] sub dato Garrosen, den 28ten Julii 1791 errichteten [...] Inventarii, [...] auch dem Erbbegräbnisse in der Sallgallenschen Kirche» an den Freiherrn Friedrich Christopher Alexander von Roenne für 94 000 Florin (etwa 31 000 Reichstaler).¹⁹

F. K. A. von Roenne (1756–1830) hatte für 80 000 Florin (etwa 26 500 Reichstaler) im Jahre 1798 auch das Gut Schlockhof in seinen Besitz erworben. Bereits 1801 verkaufte Freiherr von Roenne diese beiden Güter. Der Grund war möglicherweise seine Ernennung zum Landhofmeister der Kurländischen Ritterschaft, sodass er seine wirtschaftliche Betätigung aufgab und sich der administrativ-politischen Arbeit zuwandte. Der Kaufvertrag wurde am 12. Juni 1801 mit dem Kollegienrat Peter Bienemann von Bienenstamm geschlossen; der Kaufpreis für beide Güter betrug insgesamt 70 000 Reichstaler. Der Vertrag enthält eine wesentliche Anmerkung: Im Verzeichnis der Mobilien, die mitverkauft werden, werden nach dem landwirtschaftlichen Inventar die verkauften Baumaterialien aufgeführt, weiter folgen Gegenstände der Innenausstattung: «Beide Spiegel mit den dazugehörigen Tischen, auch [...] vier und zwanzig Stühle im großen Saal und beide Spiegel im Speise-Saal des Wohnhauses auf Garrosen.»²⁰ Da es in dem alten Herrenhaus zu Garrosen keinen großen Saal gab, weist diese Angabe darauf hin, dass bis 1801 bereits das neue Herrenhaus, welches bis heute erhalten ist, errichtet war und dass der

Bauherr Freiherr von Roenne gewesen ist. Später, bei der Beschreibung des Herrenhauses, werden auch andere Argumente angeführt, die für die Datierung dieses Gebäudes in den letzten Jahren des 18. Jahrhunderts sprechen.

P. Bienemann von Bienenstamm gehörte demjenigen Teil der kurländischen Adelligen an, die ihre Titeln erst erhielten, nachdem sie durch Geschäftstätigkeit zu Wohlstand gelangt waren. Auch er blieb auf Garrosen nicht lange. Am 12. Juni 1806 wurden die Güter Garrosen und Schlockhof dem Sohn des früheren Besitzers F. K. A. von Roenne, Karl Diedrich Otto (1780–1845), verkauft. Bienemann von Bienenstamm hatte beide Güter für 70 000 Reichstaler gekauft, verkaufte sie aber für 93 000 Reichstaler.²¹ Ein erneuter Wechsel der Besitzer von Garrosen erfolgte am 12. Juni 1815, als es zusammen mit den Gütern Schlockhof und Neuhof (ein Beihof von Garrosen) für 102 933 1/2 Rubel an Peter von Korff (1781–1845) verkauft wurde.²² Von ihm wurde der Gutskomplex weiter ausgebaut, – die Urkunden aus dem Archiv der Familie von Korff geben Einsicht in eine langjährige Bautätigkeit auf dem Gute Garrosen.

Die Frau des kurländischen Gouverneurs Sophie von Hahn besuchte im August 1826 den Gutshof Garrosen. In einem Brief vom 20. August an ihre Mutter in Deutschland beschreibt sie ihre kleine Reise, die von Mitau nach Maihof und dann nach Stalgen führte. Weiter, schreibt sie: «..ich begab mich nach Garrosen, ein Besitz der Frau von Korff. Ich wurde dort wunderbar aufgenommen und es wurde ein Fest gegeben. Am nächsten Tag fuhr ich weiter nach Amtshof Bauske..».²³ Die Urkunden aus dem Jahre 1827 berichten über die Zuweisung der Balken aus der Kronsforstei Baldohn für den Bau einer neuen Kornscheune in Garrosen.²⁴ 1842 wurden Kontrakte mit dem Zimmermann Jānis Beķeris über verschiedene Zimmer- und Tischlerarbeiten²⁵ wie auch mit dem Maurer Thoebel über die Aufführung der Fundamente für den neuen Stall und den Viehhof geschlossen.²⁶ In diesem Jahr wurde auch die Gartenmauer aufgeführt. 1843 wurde eine neue Scheune errichtet, ein Vertrag über die Zustellung von 30 bis 40 Tausend Ziegelsteinen in den Gutshof, sowie ein ständiger Kontrakt mit Krišs Timmermanis über verschiedene Zimmerarbeiten geschlossen.²⁷ An den Tischler Christopher Steinbrecht wurde das Wohnhaus auf dem Reikalni-Beihof vermietet.²⁸ Diese Tatsache lässt vermuten, dass die Tischlerarbeiten aus dieser Zeit, möglicherweise auch ein Teil der Möbel, der Werkstatt

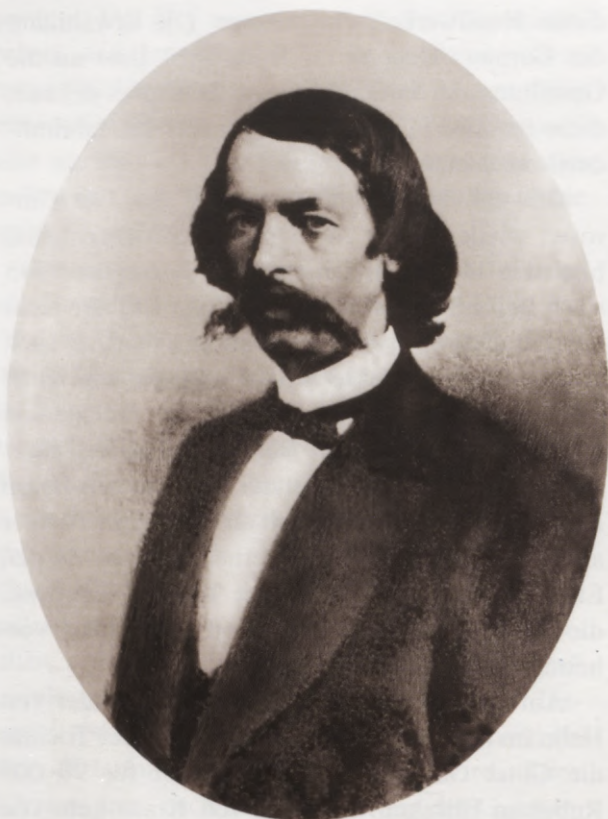
dieses Handwerkers entstammen. Die Erwähnung des Gärtners Gederts im Jahre 1837 lässt an die Gestaltung der Parkanlage des Gutshofes denken; diese ist etwa in die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts anzusetzen.²⁹

Obwohl die Familie von Korff das Gut Garrosen wiederholt in ihren Besitz erworben hatte, blieb sie hier nicht lange. Am 21. August 1845 starb Baron Peter von Korff. Er war Erbherr nicht nur auf Garrosen und Schlockhof, sondern auch auf Tetelmünde. Seine Witwe Eugenie von Korff geb. von Schoeppingk und die Tochter Helene von Korff ernannten zum Bevollmächtigten ihrer ganzen Erbschaft den Besitzer von Wahren Baron Alexander von Hahn, der mit einer der drei Töchter aus der Familie von Korff verheiratet war. Zu den Erben gehörte noch eine dritte Tochter – Eugenie, die ebenfalls mit einem Baron von Hahn verheiratet war.³⁰

Am 19. Januar 1852 verkaufte Alexander von Hahn im Auftrag der Witwe und ihrer drei Töchter die Güter Garrosen und Schlockhof für 90 000 Rubel an Elisabeth Kornelia von Kraus geb. von Klopman. Die Möbel aus dem Herrenhause und andere Mobilien waren im Kaufvertrag nicht erfasst.³¹

Es scheint, dass auch Frau E. K. von Kraus mit diesem Besitz kein Glück hatte. Um den Kaufpreis zu bezahlen, hatte sie einen Kredit – in Höhe von 38 150 Rubel von dem Kurländischen Kreditverein in Anspruch genommen.³² Diese Schuldenlast wurde von dem nächstem Besitzer des Gutes Garrosen, Theodor von Derschau, übernommen. Zur Zeit verfügen wir über keine Unterlagen, die den Übergang des Gutes Garrosen in den Besitz Theodor von Derschau zeigten. Vermutlich erfolgte es kurz nach 1852.³³ Die Wirtschaftsführung durch den neuen Besitzer brachte keinen guten Ertrag, seine Schuldenlast wurde immer größer. Das Gut kam wiederum an einen anderen Besitzer. Eine Urkunde, die sich bei der Familie von Grothusen in Schweden befindet, dokumentiert den nächsten Wechsel der Besitzer von Garrosen. Baron Ludwig von Grotthuss, Besitzer des Gutes Lambertshof, kaufte am 3. Juni 1875 die Güter Garrosen und Schlockhof. Die Schulden Theodor von Derschau hatten zu dieser Zeit die Summe von 97 500 Rubel erreicht, – diese entsprachen genau dem Kaufpreis.

Familie von Grotthuss, welche bereits am Ende des 17. Jahrhunderts als die Besitzer des Gutes Garrosen genannt waren, hatte das Gut Garrosen bis zur Bodenreform durch die Republik Lettland

23. Barons Ludvigs fon Grothuss. Foto ap 1870. g.
Baron Ludwig von Grothuss. Foto um 1870

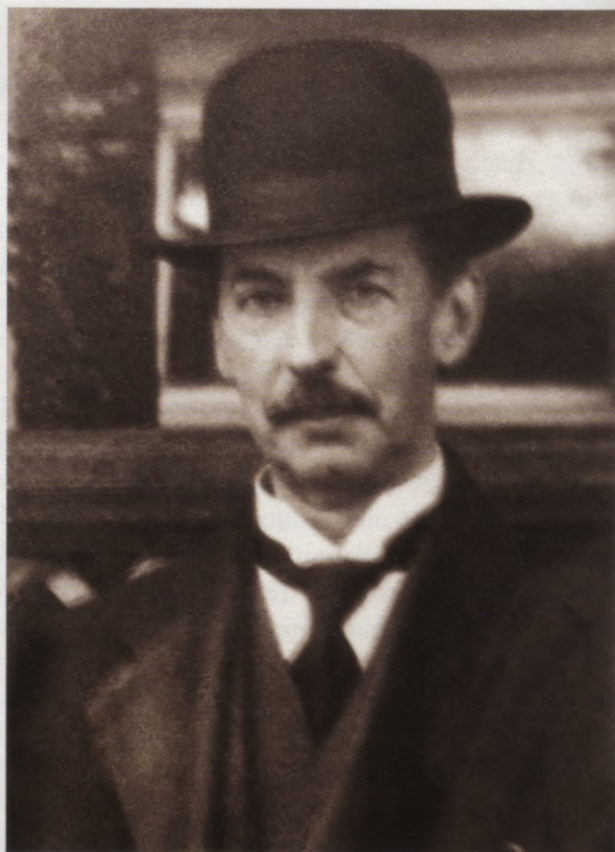
im Jahre 1920 in ihrem Besitz. Baron Ludwig von Grothuss (1829–1879) hatte an der Universität Dorpat Jura studiert. 1859 hatte er Lambertshof und 1863 Kegeln in Livland gekauft. Von 1866 an bis zu seinem Tode in Badenweiler am 5. September 1879 war er der residierende Kreismarschall der Kurländischen Ritterschaft in Mitau. L. von Grothuss war mit Luise von Mensenkampf (1833–1868) aus dem Gute Tarwast in Estland verheiratet.

Nach dem Tode von L. von Grothuss wurde ein Inventarverzeichnis des Gutshofes Garrosen angelegt. Dieses zeigt, dass die Gutsgebäude nicht in gutem Stande waren. Im Blick auf das Herrenhaus lesen wir: «.. hübsches zweistöckiges Gebäude von Ziegeln gemauert mit Dachpfannendache. Im unteren Stock die Dielen sehr mangelhaft, die Fenster zum Theil schadhafte, die Räume sehr geräuchert und reparaturbedürftig. Im Oberstockwerke waren die Dielen auch teilweise geworfen und reparaturbedürftig. [...] Im Dachraum fand man die Schornsteinanlage sehr mangelhaft, zum Theil feuergefährlich und das Dach selbst schlecht verstrichen. Das Äußere des Gebäudes zeigte an manchen Stellen heruntergefallene Verputzung der Gesimse und an den Fundamenten.

Die Abzugsröhren hatten keine Abzugsrinnen [...], wodurch das Haus leiden muß. Einzelne Fenster fehlten auch». Der Zustand der Holzbauten – Schweinestall, Kleete, Stall, eine der Knechtsherbergen – war besonders schlecht. Für gut wurde nur der Zustand der Knechtsherberge, die aus Stein war, sowie des Pferdestalles, erbaut in Stampflehm, und des Viehhofes erachtet. Brauchbar waren auch die Riege (Korndarre) – in Stampflehm, das frühere Brauhaus, die Schmiede und eine Kornscheune.³⁴

Der älteste Sohn von Ludwig von Grothuss, Karl (1859–1942), erbte Lambertshof, der jüngere Walter Ernst Jakob – Garrosen.

Walter von Grothuss (1861–1918) war der letzte Besitzer von Garrosen. Seine Frau stammte, wie seine Mutter, aus Estland, sie war die Tochter des Besitzers der Güter Kurrista und Arrol, Franz Guillemot de Villebois. Dieser Gutsbesitzer französischer Abstammung war gleichzeitig auch akademisch gebildeter Bildhauer; einige Skulpturen von seiner Hand befanden sich auch im Herrenhaus Garrosen. Eine der berühmtesten Plastiken von F. Guillemot de Villebois – Bacchus in natürlicher Größe – war im großen Saal

24. Barons Valters fon Grothuss. Foto ap 1915. g.
Baron Walter von Grothuss. Foto um 1915

25. Barons Valters fon Grothuss ar sievu Ženiju uz kungu mājas parka puses lievena. 1898. g. foto
 Baron Walter von Grothuss und seine Frau Jenny auf dem Balkon an der Parkfassade des Herrenhauses. Foto 1898

aufgestellt (Abb. 31, 32).

Walter von Grothuss starb in Riga am 22. September 1918, in der Wende der Zeiten. Die Entwicklung der Ereignisse führte bald zum politischen und wirtschaftlichen Untergang der baltischen Ritterschaft. 1917 war W. von Grothuss zum Obereinnehmer der Kurländischen Ritterschaft gewählt worden; somit kontrollierte er die Einnahmen und Ausgaben der Ritterschaft, – eine Arbeit, die während der Kriegsjahre schwer zu leisten war. Nach ihm blieb dieses Amt bis zur Aufhebung der Privilegien der Ritterschaft im Jahre 1920 vakant. Die Ausübung des Obereinnehmeramtes der Kurländischen Ritterschaft war nicht nur mit einer bestimmten Entlohnung und der Zugehörigkeit zum Ritterschaftskomitee verbunden. Dem Obereinnehmer wurde auch eine Wohnung im Ritterhause in Mitau frei zur Verfügung gestellt. Walter von Grothuss hatte

außerdem eine Privatwohnung in Mitau in der Palais-Straße 32. In diese Wohnung wurde während des Ersten Weltkrieges ein Teil der Innenausstattung des Herrenhauses Garrosen überführt. Während der unruhigen Jahre 1918/1919 gingen diese Gegenstände verloren.

Die Erben Baron W. von Grothuss' waren seine Witwe Jenny, die Söhne Konrad (1890–1977) und Harry (1892–1974) und die Tochter Ellen (1888–1949). Garrosen wurde von dem ältesten Sohn Konrad erblich übernommen, der für zwei Jahre zum letzten Besitzer dieses Gutes wurde. Der jüngste Sohn schlug eine militärische Laufbahn ein. Er war Stabsrottmestreiter der russisch kaiserlichen Leibgarde im 1. Grodno-Husarenregiment, seit dem September 1918 war er Führer der Kavallerie-Abteilung Hahn der Baltischen Landeswehr. Als Abgeordneter des Kreises Talsen beteiligte sich H. von Grothuss am letzten Land-

26. Ženija fon Grothusa ar dēlu Hariju (uz zirga Nellija) un meitu Ellenu pie kungu mājas lieveņa. 1900. g. foto
 Jenny von Grothhuss mit dem Sohn Harry (auf dem Pferd Nelly) und der Tochter Ellen an dem Balkon des Herrenhauses. Foto 1900

tag der Kurländischen Ritterschaft, der am 6. und 7. April 1920 in Riga stattfand und sich mit den Fragen der Umgestaltung der Ritterschaftskorporation und der Verhinderung der geplanten Nationalisierung der großen Grundbesitztümer befasste.

Zu Erben des 1918 verstorbenen Walter von Grothhuss wurden vom Kreisgericht Mitau am 30. Januar 1922 – bereits im Laufe der Bodenreform – seine Witwe Jenny von Grothhuss, Tochter Ellen und Söhne Konrad und Harry anerkannt. Bei der Teilung der gesamten Erbschaft fielen der Witwe und der Tochter des Erblassers je ein Achtel, den männlichen Erben aber je drei Achtel zu.³⁵ Garrosen zusammen mit dem Gut Schlockhof und dem Beigut Neuhof umfassten 1021 Dessetinen Boden, 511 Dessetinen waren Ackerland.

Am 28. März 1922 wurde vom Inspektor für die staatlichen Ländereien im Kreis Bauske bescheinigt, dass das Gut Neuhof in der Landgemeinde Zohden als das dem früheren Besitzer des Gutes Garrosen, Konrad von Grothhuss zukommende Restgut zugeteilt worden ist. Laut diesem Schein durfte «das ganze, dem erwähnten

K. Grothhuss zugehörige, sowohl organische als anorganische Inventar, welches sich auf dem Erbgut Garrosen befindet, nicht enteignet werden; es musste in vollem und unverletzbarem Gebrauch von K. Grothhuss bleiben».³⁶ Neuhof, das drei Gesinde der Jungbauern, je 18 ha umfasste, wurde von Konrad von Grothhuss 1927 veräußert. Die Bande, welche die Familie von Grothhuss mit Lettland verbanden, wurden 1939 mit der Umsiedlung der früheren Besitzer von Garrosen nach Deutschland gelöst. In Deutschland lebte schon Ellen von Grothhuss, die 1912 Heinrich Fuchs (1886 – 1961), Professor an der Berliner Kunstschule, geheiratet hatte. Harry von Grothhuss hatte sich von seiner Frau Karin scheiden lassen, ihr einziger Sohn Carl Johann (1930 – 1999) siedelte zusammen mit seiner Mutter und dem Stiefvater, Kaufmann Willem Endel, nach Schweden über. Carl Johann änderte 1959 seinen Familiennamen: anstatt des Namens von Grothhuss hieß er jetzt von Grothusen; somit schloss er an den Namen eines Stammes seines Geschlechts, der früher in Schweden gelebt hatte, an. Seine drei Söhne Johan Henrik, Hans Christian und Carl Mikael setzen diese Linie des Geschlechts

Grothuss in Schweden fort. Konrad von Grotthuss, der letzte Besitzer von Garrosen, und sein Bruder Harry von Grotthuss liessen sich nach dem Zweiten Weltkrieg in Bayern nieder, wo sie auch gestorben und begraben sind.

Das frühere Zentrum des Gutes Garrosen mit der Parkanlage und den Gebäuden wurde aufgeteilt. Ein Teil wurde der Gartenwirtschaft (12,3 ha) von A. Lūsis, der andere der örtlichen landwirtschaftlichen Gesellschaft «Garoza» (18,43 ha) zugewiesen. Am 28. März 1925 wurde von A. Lūsis mit der Gesellschaft «Garoza» ein Abkommen getroffen. Gemäß diesem vergrößerte sich der Anteil der Gesellschaft an den früheren Gutsländereien, – von ihr wurde ein Teil der Parkanlage, das Herrenhaus, die Kleete und der Schweinestall übernommen. In dem am 16. Oktober 1926 bei der Übergabe dieses Teils des ehemaligen Gutes angelegten Protokoll sind 14 Gebäude genannt, die ziemlich gut im Stand waren, außer dem Herrenhaus. Bei diesem steht vermerkt: «..Unbewohnt, Fenster und Türen fehlen. Die Veranda ist niedrigerissen..». In der Taxationsakte ist angegeben, dass theoretisch der Schätzwert des Herrenhauses 12 185 russische Rubel in Gold betrüge. Da das Gebäude stark beschädigt sei, mache der wahre Schätzwert nur 40 % von der genannten Summe aus. Im Protokoll werden noch folgende Gebäude genannt: zwei Knechtswohnhäuser, Wäscherei, Kleete, Stall, Keller, zwei Ställe, Holzscheune, Schweinestall, zwei Viehhöfe, Badehaus.³⁷ Andere Wirtschaftsgebäude des früheren Gutshofes (Schmiede, Darre, Kornscheune) wurden unter zwei andere Jungbauerngesinde, die Parkanlage, der Obstgarten und Allee aber unter fünf Jungbauern aufgeteilt.

1925 ersuchte die Verwaltung der Gesellschaft «Garoza», das Lösegeld für die Gebäude zu senken. Diesem Gesuch wurde 1927 Genüge getan, indem der Preis von Ls. 14 421 auf Ls. 11 448 festgesetzt wurde. In demselben Jahr wurde erklärt, dass die Parkanlage zu Garrosen dem staatlichen Schutz unterliegt. Die Dokumente vom Jahre 1936 belegen, dass es der Gesellschaft «Garoza» nicht gelungen war, die Gebäude im Gutszentrum in gutem Zustand zu halten. Die Hauptursache dieses Misslingens war, dass keine passende Benutzung für das Herrenhaus gefunden war, – im Erdgeschoss war allein eine Molkerei eingerichtet worden.

In der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg wurde das ehemalige Gut Garrosen der Mesohtenschen Maschinen- und Traktoren-Station zur Verfügung gestellt. Das Büro dieses Unternehmens war im

27. Ženija fon Grothusa. Jāna Valtera glezna, 1905. g.
Jenny von Grotthuss. Gemälde von Jānis Valters. 1905

ehemaligen Herrenhaus eingerichtet. 1958 wurde die Maschinen- und Traktoren-Station in eine technische Reparaturwerkstatt umgewandelt. 1959 wurde hier die Berufsschule für die Mechanisierung der Landwirtschaft Nr. 3 gegründet. Die Schule wurde bereits im November 1959 eröffnet; der theoretische Unterricht wurde im Herrenhaus gehalten, für den praktischen Unterricht wurden die Räume der früheren technischen Reparaturwerkstatt benutzt. Später wurde diese Schule mehrmals umbenannt, – seit 1962 hieß sie die Berufsschule Nr. 31, seit 1963 – die landwirtschaftliche technische Berufsschule Nr. 3. Seit 1988 heißt diese Lehranstalt die landwirtschaftliche Schule Mežotne /Mesothēn/.

Folgeschwer für das Herrenhaus Garrosen war das Jahr 1973, als der Unterricht in dem neu errichteten Schulgebäude begann. Das ehemalige alte Herrenhaus wurde verlassen, nur einige Räume wurden für wirtschaftliche Zwecke benutzt. Bei der Bestandsaufnahme 1984 wurde festgestellt, dass sich in dem leeren Gebäude nur beschädigtes Schulinventar findet. Schon damals hatte das Dach große Löcher, die Dachkonstruktion war stark

28. Garozas muižas kungu māja, skats uz dienvidiem. 2000. g. foto
Das Herrenhaus Garosen, Blick nach Süden. Foto 2000

beschädigt. Damals gab es noch eine Hoffnung auf die Rettung des Gebäudes. Die landwirtschaftliche technische Berufsschule hatte 1982 die Projektdokumentation zur Wiederherstellung des alten Gebäudes bei dem Büro für die Restaurierung der Kulturdenkmäler bestellt. Es war geplant, in dem ehemaligen Herrenhaus Hörsäle und ein Museum einzurichten. Der Schriftverkehr zwischen der

Schule und den Organisationen für den Denkmalschutz zeigt eine erfolgreiche Entwicklung der Geschehnisse. Jedoch scheiterten die guten Vorhaben an finanziellen und organisatorischen Schwierigkeiten. 1992, als die Mitarbeiter des Schlossmuseums Rundāle/Ruhenthal eine Untersuchung und Aufmessung des Gebäudes anstellten, war das Herrenhaus schon eine Ruine. Die

Überdeckungen waren teilweise eingestürzt, die Treppen unbrauchbar. Bereits damals war es nicht mehr möglich, das Haus wiederherzustellen. Der-

zeit kann man nur dem langsamen und unabwendbaren Verfall des Herrenhauses Garrosen zuschauen.

DAS HERRENHAUS

Die architektonische Eigenart des in Trümmern liegenden Herrenhauses Garrosen ist besser zu begreifen, wenn es mit dem 3 Kilometer weiter liegenden Herrenhaus Bershof verglichen wird. Die Ähnlichkeit beider Gebäude fällt schnell ins Auge, allein das Herrenhaus zu Bershof weist auf dem ersten Blick stilistisch etwas frühere architektonische Bauformen und Details auf. Die äußere Ähnlichkeit dieser Gebäude ist eigentlich nicht verwunderlich, wenn man die Tatsache beachtet, dass im ausgehenden 18. Jahrhundert, zur angenommenen Entstehungszeit³⁸ dieser Herrenhäuser, beide Güter – Garrosen und Bershof – im Besitz der Angehörigen eines und desselben Geschlechts, der Freiherren von Roenne, waren.³⁹

Das Herrenhaus Garrosen ist ein im Grundriss 33,5 x 15,4 m großer zweigeschossiger Bau, dessen

Erdgeschoss als ein niedriger Sockel gestaltet ist. Die Fassade ist durch neun Fenster- und Türachsen gegliedert, die je zu drei gruppiert sind, um das Mittelrisalit zu betonen, das oben als ein dreieckiges Zwerchhaus mit dreieckigem Frontispiz ausgebaut ist. Die hohen Krüppelwalmdächer – wie in Garrosen so auch in Bershof – hatten früher gleichartige Lukarnen mit einer dekorativen Erweiterung des Seitenrahmens am unteren Teil. Beide Gebäude haben rustizierte Sockel (in Garrosen ist die Rustika tiefer eingeschnitten, ausdrucksvoller als in Bershof), an beiden gab es am Baukörper und an den Ecken des Dachgeschosses rustizierte Putzflächen. In Garrosen wechseln sich rustizierte Flächen von verschiedener Länge, in Bershof aber ist die Rustika gleichmäßig gegliedert.

29. Garozas muižas kungu māja, pagalma puses fasāde. 1969. g. foto
Das Herrenhaus Garrosen, Hoffassade. Foto 1969

Die Fensterrahmen haben in Garrosen teilweise ihre ursprüngliche Gestalt eingebüßt. Während des Umbaus – vermutlich im zweiten Viertel des 19. Jahrhunderts – sind im Mittelrisalit die dekorativen Einrahmungen der Fenster des ersten und des zweiten Obergeschosses entfernt worden, – jetzt, nachdem die späteren Putzschichten abgefallen sind, sind sie deutlich sichtbar. Die Dekoration dieser Fenster bestand aus halbbogenförmigen Festons, ausgeführt in Putzwerk. Im unteren Teil der Fensterrahmung gab es zwei triglyphenartige Konsolen und flache, an den Ecken abgerundete Füllungen. Diese scheinbar kleinen Details sind jedoch von großer stilistischen Bedeutung, – dadurch wird der frühklassizistische Charakter des Gebäudes betont und die Bauzeit in den letzten Jahren des 18. Jahrhunderts bekommt eine stilistische Unterstützung. Dadurch wird auch das Herrenhaus Garrosen dem Haus in Bershof noch näher gebracht. Der Vergleich der Fassaden in Garrosen und Bershof (Abb. 12) bestätigt die Annahme, dass die beiden Herrenhäuser nach einem und demselben Entwurf errichtet worden sind. Allein die in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts an der Fassade vorgenommenen Veränderungen haben dem Haus in Garrosen eine von Empire-Stil geprägte Gestalt verliehen.

Einer der prinzipiellen Unterschiede zwischen beiden Gebäuden besteht in der Form der Fenster im Frontispiz des Zwerchhausbaues. In Bershof hat es die im Frühklassizismus beliebte ovale Form, in Garrosen dagegen gibt es im Giebelfeld ein großes halbbogenförmiges Fenster. Für das Ende des 18. Jahrhunderts gilt es als ein zu modernes Motiv. In der Tat, der ruinenhafte Zustand des Gebäudes in Garrosen erlaubt es jetzt, an den beiden Giebeln über das heutige halbrunde Fenster ein zugemauertes ovales kleines Fenster zu sehen. Die halbrunden Fenster sind also im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts entstanden, als auch der Anbau (der nicht mehr vorhanden ist) an der Südseite des Gebäudes errichtet wurde und man den Balkon an der Parkseite einer Erneuerung unterzog. Hinsichtlich des Balkons sei vermerkt, dass dieser, wenn wohl nicht auf das ursprüngliche Baukonzept zurückgeht, so doch bald nach der Errichtung des Gebäudes herkommen müsste, denn 1837 brauchte er schon eine Wiederherstellung: Am 14. August wurde ein Vertrag mit dem Maler und Lackierer Lewin Israel aus Mitau geschlossen, der sich verpflichtete «den Balkon nebst der Treppe beym hiesigen herrschaftlichen Wohngebäude gehörig zu kitten und dreymahl mit solchen Farben zu strei-

chen, als es früher gewesen ist, wofür alsdann, wann die Arbeit gut gemacht, der Betrag von dreissig Rubel Silber gezahlt wird, jedoch fand die Abmachung statt, daß diesen Sommer nur zweymahl gestrichen werden soll.»⁴⁰

Die Herrenhäuser Garrosen und Bershof gelten gewissermaßen als Einzelercheinungen in der Güterarchitektur von Kurland und Semgallen am Ende des 18. Jahrhunderts; ähnliche Tendenzen kommen häufiger in Livland vor. An beiden Gebäuden offenbart sich der Versuch, den Klassizismus in einer zurückhaltender Form an die örtliche Umgebung anzupassen. Die neuesten Strömungen in der Architektur, die gerade zu dieser Zeit in Kurland Eingang fanden, und zwar die Vorliebe für den Säulenportikus als das Hauptmerkmal der antiken Architektur, sind hier außer Acht gelassen. Im Blick auf den im Laufe des ganzen 18. Jahrhunderts herrschenden Stereotyp – Dreigliederung der Fassade mit einem dreiecksigen Dachausbau – sei vermerkt, dass die Herrenhäuser Garrosen und Bershof eher die alten Bauformen aufgegriffen haben und nicht an moderne Vorbilder anknüpften. Jedoch gerade dieser maßvolle, konservative Typus des Herrenhauses erwies sich als geeignet für den von der biedermeierlichen Kultur beeinflussten Teil der Güterarchitektur, die im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts absichtlich die imposanten Säulenportikus und andere Attribute des Klassizismus übersah. Zum Ideal zahlreicher Gutsbesitzer wurde ein einfacher, jedoch solider Wohnbau, ohne äußerliche architektonische Effekte, aber würdevoll in seiner zurückhaltenden Gestalt. Durch die kompakte Struktur und die hochstrebende Komposition kommen diese Gebäude städtischen Bauten nahe, z. B. manchen Gebäuden in Mitau, Hauptstadt Kurlands. Vermutlich haben die Besitzer von Garrosen und Bershof für die Errichtung dieser Bauten in Semgallen örtliche Baumeister herangezogen.

Die Interieurs des Herrenhauses haben wenig von der früheren Dekoration der Räume bewahrt. Es ist anzunehmen, dass die ursprüngliche Innenausstattung ziemlich einfach war. Jedoch der «Spiegelsaal», der im Inventar anlässlich des Verkaufes von Garrosen 1801 erwähnt wird, ist ein für jene Zeit seltener Raumtypus, der gewissen Forderungen nach Repräsentation gerecht werden will und belegt, dass das Herrenhaus eine moderne Innenausstattung hatte. Auch die im Inventar des Gutshofes angeführten zwei Spiegel mit den dazugehörigen Konsolentischen zeigen, dass im Herrenhaus typische Möbelstücke des Klassizismus

31. Ženija fon Grothusa zālē, stūri F. Gijmo de Vilbuā skulptūra «Bakhs». 1900. g. foto
 Jenny von Grothuss im Saal; in der Ecke die Skulptur «Bacchus» von F. Guillemot de Villebois. Foto 1900

Inneren des Hauses sind auf die Umbauten in den 1820er/1830er Jahren zurückzuführen. In den Ecken der Einfassungen sieht man flache, prismenförmige Schmuckelemente, die für die biedermeierlichen, von Tischlermeistern gearbeiteten Dekorationen der Fenster und Türen kennzeichnend waren. Charakteristische Merkmale des Biedermeierstils wies auch das Parkett im Herrenhause Garrosen auf, das bis zu den 1970er Jahren im Raum Nr. 11 erhalten war: in der Mitte des Fußbodens war eine Rosette von 43 cm im Durchmesser eingelegt. In anderen Räumen waren bis zum Verfall des Gebäudes die ursprünglichen Dielen aus breiten Brettern erhalten.

Bei Untersuchungen in letzter Zeit sind in den meisten Herrenhäusern Lettlands Wand- und Deckenmalereien entdeckt worden, – und zwar nicht nur in einer Schicht. Im Herrenhaus Garrosen wurden Malereien im Vestibül des Erdgeschosses entdeckt – auf grauem Hintergrund mit schwarzer Farbe gemalte Pilaster ionischer Ordnung; die Türöffnungen waren von gemalten

illusorischen Profilen eingefasst.

Die Ausstattung des Herrenhauses Garrosen und die Kunstgegenstände, die sich dort befanden, werden nicht nur durch die Fotos dokumentiert. Um 1950 zeichnete Konrad von Grothuss nach dem Gedächtnis die Grundrisse aller Geschosse des Herrenhauses und die Einrichtung der Räume (Abb. 30). An den Saal (Abb. 14, Nr.9) in der Mitte des Gebäudes schloß sich auf einer Seite das Speisezimmer (8) mit dem Büfettzimmer (6) und der Vorratskammer (7) an, auf der andern Seite des Saals befand sich der «Mamas Salon», der in den Räumen Nr. 10 und 11 eingerichtet war. Aus dem kleinen Eckzimmer führte eine Tür in den Korridor des südlichen Anbaues. Über diesen konnte man in zwei andere Zimmer und in den Abtritt gelangen.⁴¹ In der Mitte des südlichen Endes des Hauses befand sich das Schlafzimmer der Eltern (13), neben diesem die Kinderzimmer (14, 15). Der Raum Nr. 4 war die Garderobe des Hausherrn, daneben befand sich sein Kabinett (3). Zwischen diesem und der Treppe war das «Onkel Carls

Zimmer» (2) gelegen, also des Besitzers von Lambertshof, Karl von Grothuss, der hier wohnte, wenn er bei seinem Bruder in Garrosen zu Besuch war. Im Dachgeschoss des Herrenhauses gab es fünf Gästezimmer, im Souterrain – die Küche, der Kohlenkeller, das Badezimmer, die Wäscherolle, verschiedene Vorratskammern. Hier befanden sich auch die Wohnungen der Köchin, der Dienstmädchen, des Gärtners, des Kutschers und des Sattlers.

Vom Zeichner ist kein Stuhl, kein Gemälde vergessen. Unter den 12 Gemälden, die im Saal und im Speisesaal hingen, waren Porträts vorrangig: Kaiser Peter I. von Russland, die Kaiserinnen Elisabeth und Katharina II. von Russland, Franz Guillemot de Villebois und die Angehörigen seiner Familie. Ein Teil der Gemälde, die 1895 nach Garrosen als das elterliche Erbe der Jenny von Grothuss gebracht wurden, ist bis heute im Familienbesitz in Schweden erhalten.

Das Ensemble des Gutshofes ist im Laufe des 19. Jahrhunderts entstanden. Garrosen gehört zu

33. Ženija fon Grothusa salonā. 1900. g. foto
Jenny von Grothuss im Salon. Foto 1900

32. F. Gijmo de Vilbuā skulptūra «Bakhs». (Reprodukcija).
Skulptur «Bacchus» von F. Guillemot de Villebois. (Reproduktion)

den praktisch angelegten Gutshöfen, – das Anlageschema berücksichtigt keine architektonischen Vorschriften. Die Anordnung der Gebäude ist nicht symmetrisch, es führen keine eindrucksvollen Alleen in den Gutshof. Die Wirtschaftsgebäude sind nahe dem Herrenhaus erbaut, dicht an diesem führt eine Landstraße vorbei; nur auf der Parkseite gab es eine ruhige Erholungszone.

Das Inventar von 1879 zählt außer dem Herrenhaus noch 14 verschiedene andere Bauten – Wohnhäuser der Bediensteten und Wirtschaftsgebäude – auf. Die Kornkleete des Gutes, der Pferdestall und zwei Kornscheunen waren aus Holz, alle anderen Gebäude – der Viehhof für das Rindvieh, der Stall für die Arbeitspferde, der Schweine- und Geflügelstall, die Bierbrauerei und die Schmiede – waren in Stampflehm errichtet. Die Riege (Korndarre), die hinter dem Obstgarten gelegen war, stand nicht auf dem Verzeichnis. Im Inventar von 1926 sind 14 Gebäude verzeichnet. Dazugekommen sind der Keller, das Badehaus, die Wäscherei, die Holzscheune und ein neuer Viehhof, von der Liste sind aber die Kornscheunen und

die Schmiede gestrichen.

Der einzige Bau, der von der ursprünglichen Bebauung erhalten ist und etwa das gleiche Alter wie das Herrenhaus hat, ist die ehemalige **Herberge der Hofesdiensteleute**, die direkt am Herrenhaus steht (7). Von allen Bauten, die dank der regen Bautätigkeit in den 1840er Jahren entstanden, war bis zur Erbauung der neuen Schule der **Pferdestall** (11a) erhalten. Dieser wurde 1842 von dem Zimmermann Jānis Beķeris und dem Maurer Thobel errichtet. Der Bau in Stampflehm war mit einigen Abweichungen von der Entwurfsskizze, welche überliefert ist, aufgeführt worden (am Ende sind

zwei Einfahrtstore angelegt, an der Längswand sind die Einfahrten in der Mitte der Fassade ausgemauert, nicht in der Mitte des Stallteils).

Der große **Viehhof** (11), zu dem das Stallgebäude gehörte, bestand aus vier Trakten. Davon ist nichts erhalten; an dieser Stelle steht heute das Gebäude der Mesothenschen landwirtschaftlichen Schule.

Aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts haben sich eine aus Feldsteinen und Ziegeln gebaute **Brücke**, wie auch das **Gärtnerhaus** (14) in der Ecke des Obstgartens mit den Überresten eines Wirtschaftsgebäudes in dessen Nähe erhalten.

DIE PARKANLAGE

Wie oben erwähnt, gab es 1751 auf dem Gute Garrosen nur Obst- und Gemüsegärten. Im Inventar von 1791 wird aber ein schöner, gut gepflegter Lustgarten beschrieben. In diesem kommen Elemente vor, die sowohl auf die barocke Gartenkultur, als auch auf die Gartenkunst der Epoche der Romantik zurückzuführen sind – Pavillons,

kleine Brücken, Eremitagen. Während der Bebauung des Gutshofes im zweiten Viertel des 19. Jahrhunderts wurde die Parkanlage wesentlich verändert. Zu dieser Zeit wurde an der Gestaltung des Parks gearbeitet, wie er heute zu sehen ist. Die Parkanlage gewann die Gestalt, die ganz an die Gestaltungsprinzipien der englischen Landschafts-

34. Ženija fon Grothusa ar dēlu Hariju un meitu Ellenu Garozas muižas parkā. 1898. g. foto
Jenny von Grotthuss mit dem Sohn Harry und der Tochter Ellen im Park des Gutes Garrosen. Foto 1898

gärten anknüpfte. 1924, bei der Taxation des Gutes, wurde das Alter der Bäume der Parkalleen auf etwa 100 Jahre geschätzt, ein ähnliches Alter (80–100 Jahre) wurde für die Nadelbäume der Parkanlage angegeben. Jünger – 30–50 Jahre alt – sind wohl die Laubbäume. Die Urkunden von 1837, in denen der Name des Gärtners Ģederts erwähnt wird, belegen, dass der Park ordentlich gestaltet und gepflegt wurde. Am 16. März 1842 wurde ein Kontrakt mit dem Zimmermann Jānis Beķeris über die Anfertigung von «spanischen Reilern» für den Gartenzaun geschlossen. Unter diesem Begriff dürften die in Spanien beliebten dünnen, gedrechselten Baluster für Zäune, Tore und andere Umzäunungen gemeint sein. Diese Maßnahme zeigt, dass die Arbeiten zur Parkgestaltung ihrem Abschluss nahe waren. Im Inventar von 1907 ist die Größe der Parkanlage angegeben – 16,77 Lofstellen (2,5 Ha).⁴² Die Grundform der Parkanlage ist im Wesentlichen ein regelmäßiges Trapez, das sich in Richtung auf das Herrenhaus erweitert. Nördlich schließt sich an die Parkanlage ein Obstgarten ähnlicher Größe an.

Der Park in Garrosen weist einige Grundideen auf, die in mehreren anderen Parkanlagen in Sēmgallen (Bersteln, Pahzen, Bershof, Gemauert-Poniemon), die aus derselben Zeit stammen, zum Ausdruck kommen. Eine der Möglichkeiten zur Landschaftsgestaltung auf Geländen, die kein ausdrucksvolles Relief hatten, bestand in der Anlage von künstlichen Hügeln, – in der Regel wurden diese in einer Ecke der Parkanlage aufgeschüttet. Auf solch einem Hügel konnten eine Aussichtsplattform oder ein Pavillon errichtet werden, woher sich ein Blick auf den Park und die Umgebung eröffnete. Der Hügel in der Parkanlage zu Garrosen ist nicht hoch – er erhebt sich in Höhe von 4,5 m über der Ebene des Bachufers. Dadurch wurde ein erhöhter Blickpunkt geschaffen, von welchem man die gewundenen Bachufer und

durch das Laub der Bäume das helle Herrenhaus sehen konnte. Längst der Ostseite des Parks führte ein enger, zu beider Seiten von Bäumen bepflanzter Spazierweg, der in letzter Zeit so stark gelichtet worden ist, dass man die ursprüngliche Idee nicht mehr erkennen kann. Solche gerade Alleen oder Pfade an einer Parkseite, von denen sich in einer Richtung die Sicht auf die helle ländliche Landschaft und in der anderen Richtung auf das Parkmassiv bot, gehören ebenfalls zu den beliebtesten Kompositionsschemen bei der Gestaltung von Parkanlagen in Sēmgallen.

Der Bach, der sich durch den Park schlängelt und ihm die nötige romantische Stimmung verleiht, – mit kleinen Brücken und gewundenen Fußstegen, die zum Bach führen – gilt als das wichtigste Kompositionselement und ist ein belebender Akzent der kleinen Parkanlage in Garrosen. Die Wasserfläche des Teichs an der Einfahrt in den Gutshof wirkt wie ein Spiegel, der die baulichen Umrisse des Herrenhaus widerspiegelt. Die kleinen architektonischen Formen, die sich früher in der Parkanlage befanden, sind nicht erhalten geblieben, alle Bauten und Brücken, die heute zu sehen sind, stammen aus der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Auf den Fotos vom Anfang des 20. Jahrhunderts sieht man eine Brücke aus Birkenstämmen, – gewissermaßen ist dies als Anlehnung an die Ästhetik der Jugendstil-Zeit zu erachten. Es sei jedoch vermerkt, dass bereits am Ende des 18. Jahrhunderts – zur Entstehungszeit der romantischen Parkanlagen – oft unbearbeitete Naturmaterialien für Brücken, Zäune und Bänke benutzt wurden; auch im Laufe des 19. Jahrhunderts wurde dieses Verfahren immer wieder aufgegriffen.

Der Park wird noch immer gepflegt und genutzt, in dessen südöstlichen Ecke steht eine Freilichtbühne. Wann die Ruinen des alten Herrenhauses mal vollständig vom Erdboden getilgt werden, wird in der Zukunft allein der Park an den einstigen anmutigen Herrenhof Garrosen mahnen.

ANMERKUNGEN UND ERLÄUTERUNGEN

¹ Erstmals wurde die Geschichte des Gutes Garrosen 1982 im Rahmen der Ausarbeitung des Entwurfes für die Wiederherstellung des Herrenhauses erforscht. Im Büro für die Restaurierung der Kulturdenkmäler wurden die wichtigsten Daten zur Geschichte des Gutes Garrosen zusammengefasst, – eine teilweise Auswertung der Urkunden im Historischen Staatsarchiv Lettlands (HSAL) im Blick auf den Wechsel der Gutsbesitzer hatte

Gunta Minde vorgenommen. Im Auftrag des Schlossmuseums Ruhenthal sind die Archivalien im HSAL von den Mitarbeiterinnen des Museums Valda Kvaskova, Nora Sadovska und Jānis Baltiņš, Archivleiter im Schlossmuseum Ruhenthal, bearbeitet worden. Da in dieser Ausgabe zum ersten Mal eine umfassende Geschichte des Gutes Garrosen veröffentlicht wird, finden sich im Text Quellenangaben zu allen wichtigen

Fällen des Besitzerwechsels.

² Historisches Staatsarchiv Lettlands (HSAL), Bestand 13, Register 13, Akte 830. Archivbestand des Geschlechts von Korff. Verzeichnisse der Urkunden in den Briefladen zu Garrosen und Schwitten 1454-1891: Consignation der Brieflade von Garrosen. Mai 1934. (S. 9a.) – Johannes von Mengede gen. Osthof belehnt Heinrich v. d. Howen mit einem Lande im Mitauschen District am Fluss Garrose und am Ruwakel Bach, welches früher Johann Melleken und Johannes Kasdörp besessen haben. Riga, März 1567. Copie ohne Unterschrift.

³ Ebenda, Bl. 9.

⁴ Die Daten über die Besitzer des Gutes Garrosen aus dem Geschlecht von der Howen nach: Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. Teil Kurland, Bd. 1, Görlitz, [1937], Bl. 308–320.

⁵ HSAL, Best. 5561, Reg. 4, Akte 413.

⁶ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 830, Bl. 5.

⁷ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 1220. Das Geschlecht von Rosenberg. – S. 3; Nationalbibliothek Lettlands (NBL), G. Melderis-Bestand, A-52, Akte 34, Tab. 46.

⁸ HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 22, Bl. 34.

⁹ HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 22, Bl. 72. Das Dokument ist beschädigt und undatiert, vermutlich stammt es aus den 70er oder 80er Jahren des 17. Jahrhunderts.

¹⁰ Genealogie des Geschlechts von Schroeders nach: Schröders, P. v., Stammtafeln der baltischen Familien von Schröders (Schroeders, Szreders) // Baltische Stamm- und Ahnentafeln. Köln, 1976, S. 5–31., Genealogie des Geschlechts von Grotthuss nach: Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. A, Bd. VI, Limburg/L., 1966, S. 194–242, Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. A, Bd. XII. Limburg/L., 1980, S. 138–158. Baron Karl Johann Grothusen hat die biographischen Daten über die Besitzer der Güter Garrosen und Lambertshof aus der Familie v. Grotthuss im 20. Jahrhundert übermittelt.

¹¹ Dunsdorfs E. Kurzemes karakartes (17. un 18. gad-simtenī). – Melburna, 1984. – 117. lpp.

¹² HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 22, Bl. 50–51.

¹³ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 1316, Bl. 37.

¹⁴ HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 23, Bl. 8–11; das-selbe: HSAL, Best. 3968, Reg. 2, Akte 30, Bl. 24, 25.

¹⁵ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 378, Bl. 51.–53.

¹⁶ HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 23, Bl. 60.

¹⁷ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 821, Bl. 147.

¹⁸ Ebenda, Bl. 148.

¹⁹ HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 23, Bl. 81.

²⁰ Ebenda, Akte 24, Bl. 5.

²¹ Ebenda, Akte 24, Bl. 18, 19.

²² Ebenda, Bl. 45.

²³ Historisches Museum Lettlands, Abteilung für Geschichte 9456/1. Brief von Sophie von Hahn an ihre Mutter Anna Sophie von Graimberg.

²⁴ HSAL, Best. 183, Reg. 70, Akte 249, Bl. 65.

²⁵ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 819, Bl. 26.

²⁶ Ebenda, Bl. 30.

²⁷ Ebenda, Bl. 32, 34, 59.

²⁸ Ebenda, Bl. 13.

²⁹ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 830, Bl. 48: Verzeichnis der Urkunden aus den Briefladen der Güter der Familie von Korff.

³⁰ HSAL, Best. 2344, Reg. 2, Akte 25, Bl. 16.

³¹ Ebenda, Bl. 10.

³² HSAL, Best. 586, Reg. 2, Akte 292, Bl. 4.

³³ HSAL, Best. 183, Reg. 70, Akte 249. Aus den Urkunden, die sich hier finden, kann man indirekt schließen, dass bereits 1861 Baron Theodor von Derschau Erbherr auf Garrosen war.

³⁴ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 822, Bl. 80. «In welchem Zustande sind die Gebäude vom Gute Garrosen nebst Beihöfen und Knechtsetablissemments befunden bei der Besichtigung den 17. September 1879.» Im Unterschied zu der Überschrift ist das Dokument auf den Georgs-Tag 1880 datiert, unterzeichnet von Otto von Grotthuss und dem Pächter des Gutes Otto von Hoerner.

³⁵ HSAL, Best. 1677, Reg. 1, Akte 3775, Bl. 9.

³⁶ Ebenda, Bl. 11.

³⁷ HSAL, Best. 1679, Reg. 3, Akte 88, Bl. 42, 43.

³⁸ Nach der Familientradition der Baron von Grotthuss wurde das Herrenhaus als «um 1780» gebaut angesehen. Diese Datierung steht auf der um 1950 entworfenen Planskizze von der Hand Konrad von Grotthuss.

³⁹ Der Besitzer von Bershof Christian von Rönne und der Besitzer von Garrosen Friedrich Christoph von Rönne waren Brüder.

⁴⁰ HSAL, Best. 1100, Reg. 13, Akte 819, Bl. 15.

⁴¹ Der Zeichner hat vergessen, hier den schmalen Treppenraum darzustellen, der sich zwischen dem kleinen Ecksalon und der Außenwand an der Schmalseite befand.

⁴² «Messregister von Garrosen und Schlockhof 1907. Unterzeichnet am 26. Februar 1907 von dem Revisor J. Lamse.» – Im Besitz der Familie der Barone von Grothusen in Schweden.

35. Iebraucamais ceļš Lambārtes muižā. 1999. g. foto
Einfahrt in den Gutshof Lambertshof. Foto 1999

LAMBĀRTES MUIŽA

Lambārtes muiža tika izveidota Livonijas ordeņa pašā pēdējā pastāvēšanas brīdī, kad mestrs Gothards Ketlers 1559. gada 12. septembrī Rīgā izlēnoja savam padomniekam Matiasam Huroderam (arī Hurederam) zemes gabalu Bauskas novadā, Saules draudzē. Tā paša gada 2. oktobrī Bauskas pils fogts Heinrihs fon Gālens jaunajam īpašniekam iemērija un ierādīja muižas robežas.¹ Matias Huroders bija hercogam nozīmīga persona, un Kurzemes hercogs Gothards Ketlers slavenajā 1567. gada rīkojumā par 70 baznīcu celšanu jaunajā hercogistē atzīmēja arī nepieciešamību celt baznīcu Lambārtē: «... pie Iecavas, pie Matiasa Huredera zemniekiem».² Jaunās muižas nosaukums netiešā veidā ir izveidojies no M. Hurodera sievastēva vārda. Huroders bija precējies ar Annu Štarki, kuras tēvs Lamberts Štarke 1530. gadā no ordeņa mestra Voltera fon Pletenberga bija saņēmis izlēnojumā zemes gabalus Rīgas pilsētas robežās. 1546. gadā Matiasam Huroderam tika apstiprinātas īpašuma tiesības uz mirušā sievastēva zemes īpašumiem. Matiasa un

Annas dēlam tika dots vārds Lamberts, pēc tradīcijas par godu viņa vectēvam, bet Lamberts Huroders savukārt deva muižai savu vārdu.

1573. gadā notika Lambārtes robežu precizēšana, jo hercogs Gothards bija iemaiņījis Huroderam sešas zemnieku sētas Taurkalnē pret sešām citām Vecumnieku novadā. Izveidotā komisija, kurā bija pieaicināts gan Bauskas hauptmanis un divi vietējie muižnieki, gan arī Vecumnieku un Iecavas amtmaņi un zemnieku vecākie, izskatīja šo darījumu. Tas noslēdzās ar hercoga Gotharda rīkojumu 1574. gada 2. janvārī apstiprināt maiņu, pie tam dokumenta noslēgumā vēlreiz formāli izlēnojot muižu Matiasam Huroderam un viņa pēctečiem. Tomēr izrādījās, ka Huroderu dzimtai Lambārtē nebija lemta ilga pastāvēšana: Matiasa Hurodera dēls Lamberts nomira ap 1600. gadu, neatstājot mantinieku. No šī brīža Lambārtes turpmākie gadi bija apzīmogoti: īpašnieku maiņa, nesaskaņas, tiesas prāvas. 1619. gadā tiesa izskatīja mantojuma strīdu starp Lamberta Hurodera divu māsu vīriem Sebastiānu Frobenu un Gertu Pīlu. Frobens sūdzē-

jās, ka jau bijis pārņēmis mantojumu, samaksājās parādus un apmierinājās pārējo mantinieku prasības, taču Gerts Pils ir kaitējis visu mantinieku interesēm, sagrābjot Lambertam Huroderam ar Polijas karaļa privilēģiju piešķirto Nitaures muižu Vidzemē. S. Frobenam izdevās palikt par Lambārtes īpašnieku, taču 1632. gadā viņam nācās tiesāties ar Oto Šulti attiecībā uz vienu no divām Lambārtes sastāvdaļām, t. s. Veco Lambārti, jo Iecavas upe šķīra muižas divas daļas. Arī Gerts Pils turpināja savus mēģinājumus iegūt Lambārti un 1633. gada 16. februārī panāca Polijas karaļa Vladislava IV dokumentu, ar kuru G. Pīlam kā Matiasa Hurodera tuvākajam pēcnācējam tika piešķirtas tiesības uz abām Lambārtes sastāvdaļām. Tomēr, tā kā šai muižai, kā parasti notika lēna nēmēja dzimtas izmiršanas gadījumos, vajadzētu atgriezties hercoga īpašumā, Kurzemes hercogs Jēkabs Gerta Pila pretenzijas noraidīja, izsakot pārliecību, ka Polijas karalis ticis maldināts. Tikmēr bija parādījies jauns pretendents uz Lambārtes muižu. Sebastīānam Frobenam pa to laiku bija izdevies muižu pārdot Polijas karaļa padomniekam un sekretāram Oto Johanam fon der Grēbenam, kurš arī sev bija sagādājis Polijas karaļa dekretu par tiesībām uz Lambārtes muižu. 1637. gada 2. martā fon der Grēbens savukārt par 15000 poļu florīnu pārdeva muižu tālāk Vilhelmam fon Plāteram, Lauceses muižas īpašniekam. Jādomā, ka hercogs šajā tiesību strīdā izrādījies bezspēcīgs, jo muiža palika V. fon Plātera īpašumā, kurš 1644. gada 28. jūlijā par 24000 florīnu pārdeva Lambārti poļu armijas leitnantam, Ezeres un Tiņģeres īpašniekam Johanam fon Manteifelam - Scēgem.

Lambārte turpmākos 130 gadus palika fon Manteifelu īpašums. Johans fon Manteifels atstāja muižu savam dēlam Nikolausam (mir. 1691. g.). Viņa dēls Detlefs Johans fon Manteifels nomira 1713. gadā, neatstājot pēcnācējus. Atraitne Elizabete fon Manteifele apprecējās otro reizi – ar Mežotnes un Codes īpašnieku fon Bēru, bet muižu 1718. gadā līdz ar 19000 florīnu lielu parādu pārņēma mirušā Detlava Johana fon Manteifela jaunākais brālis Frīdrihs. Viņš mira 1732. gadā, un muižas pārvaldīšanu turpināja atraitne Sofija Elizabete (dzim. fon Ofenberga). 1748. gada 15. janvārī atraitne vienojās ar saviem bērniem, ka vecākais dēls Gothards Frīdrihs pārņems Lambārti, bet Ernsts Nikolajs un Johans Frīdrihs kopīgi pārvaldīs Ezeres, Tiņģeres, Lībes un Lubošu īpašumus.

Gothards Frīdrihs fon Manteifels mira 1756. gadā, un muiža pārgāja viņa vienīgā dēla Heinriha Frīdriha Georga fon Manteifela (1748 – 1818) īpa-

šumā. Kalpojot franču armijā, H. F. G. fon Manteifels ieguva kapteiņa dienesta pakāpi, no 1786. līdz 1798. gadam bija Kandavas hauptmanis. Viņam piederēja Ezeres muiža, un vēlāk, pēc tam, kad 1774. gada 25. jūnijā bija pārdevis Lambārti, viņš nopirka Dobes muižu. Lambārtes muižas pārdošanas līgumā īpaši pieminētas ūdensdzirnavas un baznīca. Muižas vērtība šajā laikā jau uzkāpusi līdz 170000 florīnu; šo summu samaksāja jaunais īpašnieks Johans Kristofs fon Butlars.

1777. gadā sakarā ar vispārējo muižu alodifikāciju notika arī Lambārtes muižas robežu precizēšana un tika atcelti visi servitūti, kādi Lambārtei pienācās pret hercoga privātajām un domēņu muižām. Tomēr arī fon Butlaram muiža nepalika ilgi – 1780. gada 24. jūnijā viņš par 200000 florīnu to pārdeva poļu armijas pulkvedim un Codes muižas īpašniekam baronam Leonhardam Johanam fon Igelštrēmam. Jaunais īpašnieks drīz pēc tam mira, bet Lambārti mantoja viņa meita Juliana Konstāncija fon Igelštrēma. 1793. gada 10. maijā viņa muižu par 60 tūkstošiem valstsdaļderu pārdeva Codes muižas īpašniekam Verneram Johanam fon Bēram. Lambārtes muižas inventārā, kas sastādīts sakarā ar tās pirkšanu, minētas 668 dvēseles, tai skaitā 46 saimnieki, 48 saimnieku sievas, 76 dēli un 61 meita. Kad 1796. gada 2. oktobrī V. J. fon Bērs tālāk pārdeva Lambārti jau par 70 tūkstošiem, dvēseļu skaits bija sarucis par trim zemniekiem.

Jaunais Lambārtes ieguvējs bija Bomsmindes muižas īpašnieks Dītrihs Ernsts fon Šepings (1749 – 1818). Arhīvu materiāli liecina, ka viņa laikā notikuši būvdarbi: 1819. – 1820. gadā uzcelts jauns kalpu ērbērgis, kas izmaksājis 1903 rubļus.³ Dokumentos nosaukts namdara Lēmaņa, mūrniekmeistara Krūta un krāsotāja Jirgensona vārds. Domājams, ka šī ir tā pati ķieģeļu un pildrežģu konstrukcijas ēka ar kārniņu jumtu, kura 1969. gadā bija vēl samērā labi saglabājusies, taču šobrīd jau izzudusi bez pēdām. 1820. gadā notikusi arī siltumnīcas un arendatora dzīvojamās mājas atjaunošana.

Pēc D. E. fon Šepinga nāves muižu pārņēma atraitne Elizabete, dzim. grāfiene Štakelberga, kura 1833. gadā to pārdeva savam vecākajam dēlam Magnusam Frīdriham fon Šepingam (1779 – 1855), taču viņš gadu vēlāk muižu pārdeva tālāk. Par Lambārtes muižas jaunajiem īpašniekiem kopīgi kļuva Karls Ferdinands fon Fitinghofs un Karls fon Hārens. Muižas cena šajā laikā bija sasniegusi 60 tūkstošus rubļu.

1839. gada 1. februārī pēc Karla fon Hārena nāves viņa mantinieki vienojās, ka vecākais dēls, gvardes leitnants Jūliuss fon Hārens, pārņem tēva

37. Muižas moderniecības klēts. 1999. g. foto
Kleete des Milchhofes in Lambertshof. Foto 1999

šķūņi, no akmeņiem būvēts pagrabs ar velvju pārsegumu, koka pirts ar kārniņu jumtu un smēde, viss kopsumumā par 14300 zelta rubliem.⁴

1922. gada 24. februārī sastādītais zemes ierīcības projekta apraksts rāda, ka 6115 pūrvieta lielo muižas īpašumu paredzēts sadalīt astoņās vienībās, no kurām galveno daļu aizņēma 47 jaunsaimniecības.⁵ Karlam fon Grothusam atstāja tikai mazo Vilhelma muižu, kas vēlāk tika nosaukta par Viļu mājām, ar 52, 23 hektāriem zemes. Bijušais muižas īpašnieks Karls fon Grothuss aizbrauca uz

Vāciju; 1939. gadā viņš dzīvoja Breslavā.

Tobrīd kungu māja vairs nepastāvēja. Pirmā pasaules kara posts bija skāris muižas apbūvi: 1915. gadā kungu māju nodedzināja. Tas agrās reformas laikā traucēja realizēt iecerī par Lambārtes muižas centra nodošanu skolas vajadzībām. Īsti nozīmīgas sabiedriski funkcijas trūkums pakāpeniski noveda pie Lambārtes muižas centra panīkšanas un apbūves bojāejas.

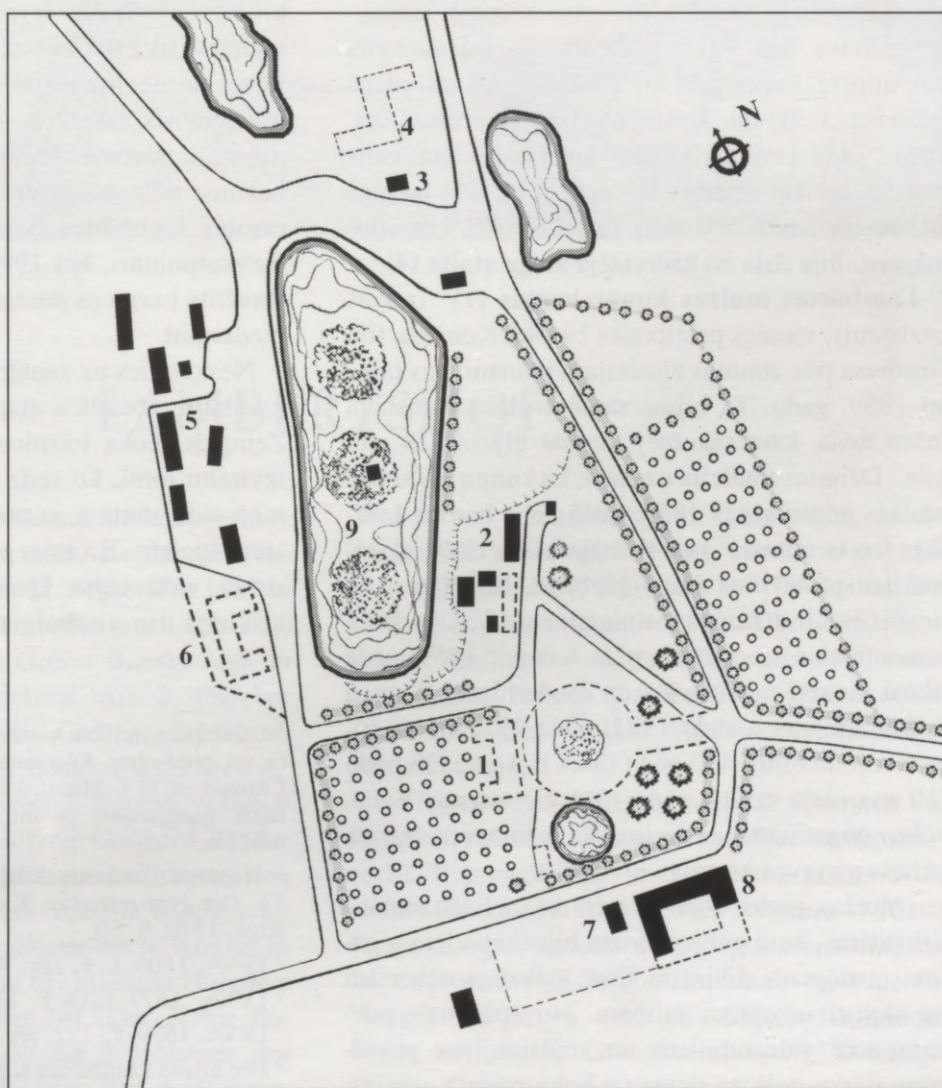
Padomju varas laikā bijusi Lambārtes muiža ietilpa kolhozā «Lambārte», ko vēlāk pievienoja

sovhozam «Dāviņi». Panikušajā muižas centrā 1950. gadu vidū tika izveidota siltumnīcu saimniecība. Uz kungu mājas pamatiem uzbūvēja siltumnīcu, līdzās tai vēl vairākas citas, parka malā līdzās muižas laika ūdenssūknim uzbūvēja katlumāju, pie ceļa – administrācijas ēku (1980. gados), bet ceļa likumā pie dārza dīķa – koka pirtiņu. Pussagravušo lielo laidaru un citas bojāto ēku atliekas nojauca. Vienīgi veco kalpu māju un kūtiņu vietā aiz parka no jauna izauga zemieku dzīvojamās un saimniecības mājas. Lambārtes siltumnīcu saimniecība beidza darboties 1992. gadā.⁶

Lambārtes muižas centrs šobrīd būtībā vairs nepastāv. Tā atrašanās vietu var nojaust vienīgi pēc divām koku stādījumu rindām: viena, sekojot muižas saimniecības ceļa izliekumam, puslokā ieskauj muižas ansambli, bet otra, galvenā iebraucamā ceļa liepu aleja, ieslīpi no austrumu puses piekļaujas tai iepretim kādreizējai muižas īpaš-

nieku dzīvojamās mājas vietai. Muižas dārzu no saimniecības ceļa dienvidu pusē norobežo kādreiz cirtas, tagad pāraugušas kastaņas. Gar pašu ceļmalu liknājas granīta stabiņu rinda, kas kādreiz bija balstījusi koka šķēršu aizžogojumu un sargājusi dārzu no muižas ganāmpulka iebrukuma: pie ceļa pagrieziena plavu pusē senāk atradies **laidars** (8) – slēgta četru korpusu mūra ēka ar iekšējo pagalmu. Tā vietā tagad tikai pamatu akmeņi. Dārza stūrī vēl kuplo vecu ozolu grupa, turpat līdzās arī apaļais muižas dīķis, kas bijis izlikts ar laukakmeņu klājumu. Austrumu pusē dārzu norobežo liepu rinda, kas garām kalpu un saimniecības ēkām turpinājusies kā liepu un ošu aleja. Jaunāku koku vidū sliejas pāris senu liepu un divi vareni ozoli, kas iezīmē pagalma piebrauktuvi kungu mājas galvenajai ieejai. No piebrauktuves ceļa, kas sākotnēji, domājams, bijis veidots kā ronderis ar puku dobi centrā, nav vairs manāmas nekā-

1. Kungu māja
Herrenhaus
2. Muižas kalpotāju dzīvojamā māja
Wohnhaus
der Hofesdienstleute
3. Smēde
Schmiede
4. Stallis
Pferdestall
5. Kalpu māja
Knechtshaus
6. Stallis
Pferdestall
7. Moderniecības klēts
Kleete der Molkerei
8. Kūts
Viehstall
9. Pirts
Badestube

38. Lambārtes muižas centra plāns. Stāvoklis ap 1920. g.
Grundriss des Gutshofes Lambertshof. Zustand um 1920

das iezīmes. Pārējie muižas centra iekšējie ceļi vēl dārzsaimniecības sākuma gados bija saglabājuši laukakmeņu bruģa segumu. Aiz kungu mājas bijis izveidots regulārs augļu dārzs. Vecajos plānos iezīmēto celiņu gar augļu dārza ziemeļu malu sākotnēji, liekas, ietvērusi liepu aleja: vēl tagad dārza dziļumā aiz siltumnīcām samanāmas alejas atliekas ar pāris simtgadīgām liepām. Galvenā iebraucamā ceļa liepu aleja šobrīd krietni panikusi, vienīgi plāksnīte ar uzrakstu sargā šīs vietas dabas reliktu – Lambārtes dižliepu. Pretī dārzam pie ceļa stāv kādas celtnes mūri no muižas laika – tā ir bijusi **moderniecības klēts** (7), sarkanu ķieģeļu būve vienkāršās neogotikas formās, kas, domājams, pieder barona Ludviga fon Grothusa celtniecības pasākumiem 19. gadsimta 3. ceturksnī. 1969. gadā Lambārtē vēl stāvēja arī 1819. – 1820. gadā celtā **kalpu māja** (2), ķieģeļu kleķa mūra būve ar kārniņu jumtu. 20. gadsimta sākumā šajā ēkā dzīvoja muižas pārvaldnieks. Aiz augļu dārza atradusies otra **kūts** ēka (6) – trīs korpusu laukakmeņu būve, kas 1921. gada inventarizācijā vairs nav minēta. Parka galā aiz garā diķa 19. gs. plānā iezīmēta liela un konfigurācijā neparasta ēka. 1921. gada inventarizācijas laikā tās vietā vairs konstatēta tikai **smēde** (3), neliels ķieģeļu namiņš ar kārniņu jumtu 500 zelta rubļu vērtībā, kas, domājams, bija daļa no kādreizējā **zirgu stallā** (4).

Lambārtes muižas kungu mājas (1) izskats pazīstams, vienīgi pateicoties barona Konrāda fon Grothusa pēc atmiņas zīmētajam plānam, kas tapis ap 1950. gadu. Tā bijusi samērā plaša vienkārša mūra māja, kam sākotnēji fasādē bijušas 13 ailu asis. Dzimtas tradīcija uzskata, ka kungu māju pēc muižas nopirkšanas 1859. gadā cēlis barons Ludvigs fon Grothuss,⁷ taču domājams, ka tā drīzāk bijusi jau pastāvošas ēkas pārbūve. Iespējams, ka tieši šī ēka ir dokumentos pieminēta 1820. gadā kā remontējamā arendatora māja, kas pēc 1859. gada tikusi vienīgi paplašināta un modernizēta. Kungu mājas izmērus uzrāda 1921. gada 12. janvāra inventārs – tā bijusi 113 pēdu (34,4 m) gara, 33 pēdu (10 m) plata un 10 pēdu (3,4 m) augsta. Vēlāk celtnē pagarināta par divām ailu asīm un piebūvēts neliels virtuves korpus.

Muižas parks bijis iecerēts kā neliels romantisks dārzs, kurā galvenā vieta bijusi atvēlēta iegāreni izstieptam diķim ar trim mākslīgi uzbūvētām un skaisti iekoptām salīnām. No apkārtnes purvainajiem līdzenumiem un mālainajiem pakalniem dārzu nošķīra alejas un koku puduru stādījumi. Šobrīd parks ir aizaudzis, koki tajā samērā jauni. Parkam romantiskāku noskaņu piešķir relje-

fa izmaiņas, jo muižas centra apbūve kādreiz bijusi izkārtota uz nelielas lēzenas kraujas, kuras dziļumā spoguļojās mākslīgi izveidotais diķis. 20. gs. sākumā uz vidējās salīņas tika uzbūvēta koka pirtiņa ar kārniņu jumtu.

Lambārtes vārds senāk bieži ticis piesaukts, pateicoties šeit pastāvošajai **baznīcai**. Jau tika pieminēts hercoga Gotharda Ketlera 1567. gadā parakstītais rīkojums par jaunu baznīcu celšanu. Vecākās ziņas par baznīcas ēkas pastāvēšanu Lambārtē atrodamas mācītāja Mihaelisa 1727. gadā sastādītajā baznīcu sarakstā. 1881. gadā koka baznīca bija tik sliktā stāvoklī, ka to nācās slēgt un dievkalpojums vajadzēja noturēt Lambārtes skolā. 1887. gada 21. oktobrī iesvētīja jaunbūvētu koka baznīcu, kas bija uzcelta par barona Karla fon Grothusa un draudzes līdzekļiem. Lambārtes baznīca darbojās kā Iecavas baznīcas filiāle.

Pēc Otrā pasaules kara Lambārtes draudze tika likvidēta, baznīcas ēkā ierīkots kolhoza «Lambārtē» klubs. Šajā laikā, izveidojot apkures mezglu un tualetes, tika uzbūvētas baltā silikāta ķieģeļu piebūves un neglīts ieejas lievenis, kas pilnīgi izmainīja celtnes raksturu. Ar Bauskas rajona Tautas deputātu padomes lēmumu 1989. gada 26. oktobrī baznīca tika atdota draudzei. 1990. gada 23. decembrī Lambārtes baznīcā atkal notika pirmais dievkalpojums, bet 1996. gada Ziemssvētkos tika iesvētīts baznīcas jaunais altāris, kancele un altāra piederumi.

Neskatoties uz samērā vēlieno celtniecības laiku, Lambārtes baznīca atspoguļo seno Kurzemes un Zemgales koka baznīcu celtniecības tradīcijas – ar izvirzītu torni, ko sedz tradicionālais zemais piramīdveida jumtiņš, ar poligonālu altārgalu un taisnstūra logiem. Kā tuvu piemēru var minēt 18. gadsimta vidū celto Iģenes baznīcu, kam vienīgi atšķirīgs torņa nobeigums, kurs veidots ar smaili.

¹ Lambārtes muižas īpašnieku vēsture ir rūpīgi izstrādāta un publicēta: *Klopmann F. v. Kurländische Güter-Chroniken*, II T. Mitau, 1892. Tāpēc atsauces dotas tikai tajos gadījumos, ja informācija pārsniedz šī avota robežas.

² Hercoga Gotharda Ketlera rīkojums pēc: *Kallmeyer Th. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*. Rīga, 1910, S. 10.

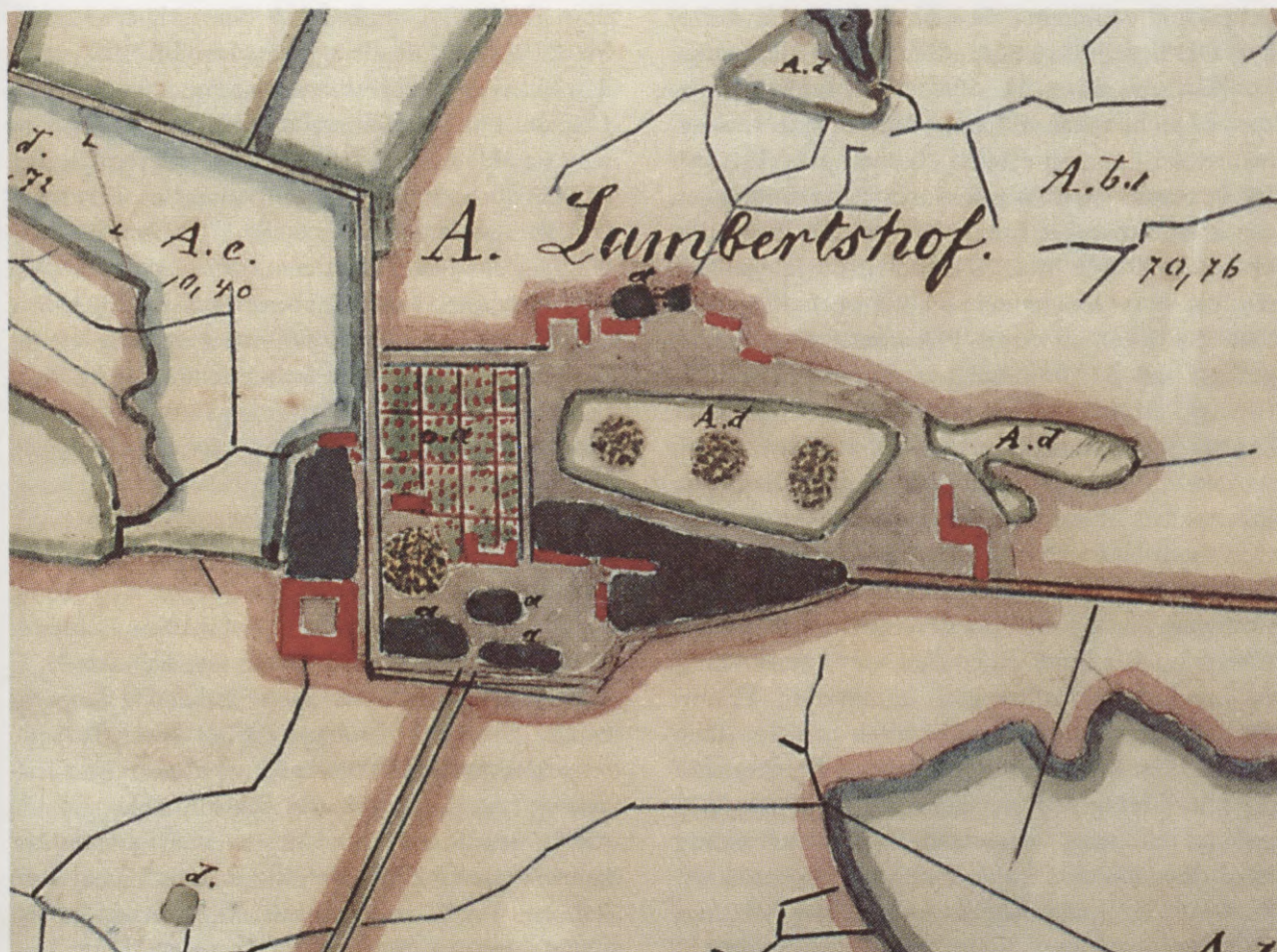
³ LVVA, 1100. f., 6. apr., 40.l., 31.–33. lp.

⁴ LVVA, 1677. f., 14. f., 1477.l., 6. lp.

⁵ LVVA, 1679. f., 172. apr., 154.l., 1. lp.

⁶ Pēc bijušā Lambārtes siltumnīcu saimniecības vadītāja Induļa Bukas sniegtajām ziņām 2001. g. aprīlī.

⁷ Barona Karla Johana fon Grothūzena vēstule Imantam Lancmanim 1993. g. 14. februāri, RPM arhivā.

39. Lambārtes muižas centra plāns. 1895. g.
Plan des Gutshofes Lambertshof. 1895

LAMBERTSHOF

Lambertshof entstand während der letzten Jahre des livländischen Ordensstaates, als der Ordensmeister Gotthard Kettler am 12. September 1559 in Riga seinen Rat Matthias Huroder (auch Hureder) mit einem Stück Land im Gebiet Bauske und im Kirchspiel zu Rahden belehnte. Am 2. Oktober desselben Jahres wurden die Grenzen des Gutes abgesteckt und dem neuen Besitzer zugewiesen.¹ Auf Huroder als eine wichtige Person verweist auch die Tatsache, dass Herzog Gotthard Kettler von Kurland in seiner berühmten Anordnung von 1567 im Blick auf den Bau von 70 Kirchen im Herzogtum auch die Errichtung einer Kirche in Lambertshof «auf der Eckau bei Matthias Hureders Bauern»² für nötig erachtet hat. Der Name des neuen Gutshofes ist indirekt auf den Namen des Schwiegervaters von T. Huroder zurückzuführen. Huroder war mit Anna Starcke vermählt, deren Vater Lambert Starcke 1530 vom Ordensmeister

Wolter von Plettenberg mit Ländereien in der Stadtmark von Riga belehnt worden war. 1546 wurde das Recht T. Huroders auf die Besitztümer seines Schwiegervaters bestätigt. Der Sohn, der in seiner Ehe mit Anna Starcke geboren wurde, erhielt den Namen Lambert, zu Ehren seines Großvaters. Der Gutshof wurde so nach Lambert Huroder benannt.

1573 wurde die Berichtigung der Grenzen von Lambertshof vorgenommen, weil Herzog Gotthard sechs Bauerngesinde in Tauerkaln gegen sechs andere Gesinde im Amt Neuhof ausgetauscht hatte. Hinzugezogen wurden der Hauptmann von Bauske, zwei ansässige Gutsbesitzer, die Amtsleute von Neugut und Eckau und die Ältesten der Bauern. Nach beendigter Grenzberichtigung bestätigte Herzog Gotthard am 2. Januar 1574 den Austausch der Gesinde und belehnte zum Schluss formell Matthias Huroder und seine Nachkommen männ-

lichen und weiblichen Geschlechts mit Lamberts-
hof. Die Familie Huroder blieb jedoch nicht lange
im Besitz des Gutes. Das Todesjahr Matthias Huro-
ders ist nicht bekannt. Lambertshof wurde von sei-
nem Sohn Lambert erblich übernommen. Er starb
1600, bereits 1619 wurden aber die Forderungen
der zwei Schwäger Lambert Huroders, Sebastian
Froben und Gert Piel, in Erbschaftsangelegenhei-
ten vor das Gericht gebracht. Froben klagte, er
hätte die Erbschaft bereits angetreten, die Schulden
getilgt und die Forderungen anderer Erben be-
friedigt, Gert Piel habe aber die Interessen aller
Erben verletzt, indem er das Gut Nitau in Livland,
welches den Erben Lambert Huroders durch ein
Privileg des Königs von Polen verliehen war, mit
Gewalt an sich gebracht habe. S. Froben blieb im
Besitz von Lambertshof, jedoch 1632 war er ge-
zwungen, einen Rechtshandel mit Otto Schulte zu
führen im Blick auf einen Teil von Lambertshof,
den sog. Alt-Lambertshof; durch den Eckau-
Fluss wurde Lambertshof nämlich in zwei Teile
geteilt. Gert Piel gab seine Versuche, Lambertshof
an sich zu bringen, nicht auf: Am 16. Februar 1633
gelang es ihm, eine Urkunde vom König
Wladislaw IV. von Polen zu erhalten, gemäß der
ihm – als den nächsten Nachkommen Matthias
Huroders – wie auch seinen Erben das Recht auf
beide Teile von Lambertshof zugesprochen wurde.
Da dieses Gut nach dem Erlöschen des Geschlechts
des Lehnsbesitzers wie üblich an den Herzog an-
heimfallen sollte, wies Herzog Jakob von Kurland
die Ansprüche von Gert Piel ab und sprach die
Vermutung aus, dass der König in dieser Angele-
genheit irre geführt worden sei. Inzwischen war ein
neuer Prätendent auf Lambertshof erschienen. Es
stellte sich heraus, dass Sebastian Froben das Gut
bereits an den polnisch königlichen Rat und
Sekretär Otto Johann von der Gröben verkauft hat-
te, der sich vom König ein Dekret verschafft hatte,
welches sein Recht auf Lambertshof bestätigte. Am
2. März 1637 verkaufte v. der Gröben dieses Gut
für 15 000 Florin poln. an Wilhelm von Plater, den
Besitzer von Lautensee. Wahrscheinlich gelang es
dem Herzog nicht, in diesem Rechtsstreit seinen
Willen durchzusetzen, denn Lambertshof blieb im
Besitz von W. v. Plater. Dieser verkaufte es wieder-
um am 28. Juli 1644 für 24 000 Florin an den pol-
nischen Leutnant Johann von Manteuffel gen.
Szöge, dem Besitzer von Lub-Essern und Tingern.

Im Laufe der folgenden 130 Jahre blieb Lam-
bertshof bei der Familie von Manteuffel. Johann
von Manteuffel überließ dieses Gut seinem Sohn
Nicolaus (verst. 1691). Sein Sohn Detleff Johann

von Manteuffel starb 1713 ohne Nachkommen.
Seine Witwe Elisabeth von Manteuffel heiratete
den Besitzer von Mesothen und Zohden, von Behr.
Das Gut Lambertshof mit der auf dem Gut haften-
den Schuld wurde 1718 von dem jüngsten Bruder
des verstorbenen D. J. von Manteuffel, Friedrich,
erblich übernommen. Er starb 1732, und die Ver-
waltung des Gutes übernahm seine Witwe Sophia
Elisabeth, geb. von Offenberg. Erst am 15. Januar
1748 schloss sie den Erbteilungsvergleich mit ih-
ren Kindern. Der älteste Sohn, Gotthard Friedrich,
trat Lambertshof an, Ernst Nicolaus und Johann
Friedrich erbten gemeinsam Essern, Tingern,
Lieben und Lubben.

Gotthard Friedrich von Manteuffel starb 1756;
Lambertshof wurde von seinem einzigen Sohn
Heinrich Friedrich Georg von Manteuffel geerbt.
Er war später Kapitän in französischen Diensten,
1786 – 1798 war er Hauptmann von Kandau. H. F.
G. von Manteuffel besaß auch Essern, und nachdem
er am 25. Juni 1774 Lambertshof verkauft hatte,
erwarb er das Gut Doben in seinen Besitz. Im Kauf-
vertrag waren speziell die Wassermühle und die
Kirche erwähnt. Der Schätzwert von Lambertshof
hatte zu dieser Zeit 170 000 Florin erreicht; diese
Summe wurde von dem neuen Besitzer Johann
Christopher von Buttlar bezahlt.

Im Zuge der allgemeinen Allodifikation der kur-
ländischen Güter wurde 1777 die Grenzberichtig-
ung von Lambertshof vorgenommen und alle
Dienstbarkeiten an herzogliche Ämtern und Gütern
aufgehoben. Im Besitz J. Ch. von Buttlars blieb
aber Lambertshof nicht lange, – am 24. Juni 1780
wurde es an den königlich polnischen Oberst und
Erbherren auf Zohden Baron Leonhard Johann von
Igelström verkauft. Bald darauf starb er, und
Lambertshof wurde von seiner Tochter Juliana
Constantia von Igelström erblich übernommen. Am
10. Mai 1793 verkaufte sie ihr Erbgut an den
Besitzer von Zohden, Werner Johann von Behr. Im
Verzeichnis des Inventars, welches anlässlich des
Kaufes von Lambertshof angelegt wurde, sind 668
«Seelen», darunter 46 Bauernwirte, 48 Frauen, 76
Söhne und 61 Töchter der Bauernwirte aufge-
nommen. Als Lambertshof am 2. Oktober 1796
von W. J. von Behr veräußert wurde, war die See-
lenzahl um drei Bauern weniger geworden.

Der neue Besitzer von Lambertshof war Died-
rich Ernst von Schöppingk (1749 – 1818), Erbherr
auf Bornsmünde. Archivurkunden zeigen, dass zu
seiner Zeit auf dem Gute verschiedene Bauarbeiten
vorgenommen wurden. 1819/20 wurde eine neue
Knechtsherberge erbaut, die Baukosten machten

1903 Rubel aus.³ In den Dokumenten werden die Namen des Maurermeisters Kruht und des Malers Jürgensohn genannt. Dieses Gebäude, in Ziegelsteinen und Fachwerk erbaut, war 1969 noch ziemlich gut erhalten, heute aber ist von der ehemaligen Knechtsherberge nichts mehr zu sehen. 1820 wurden auch das Treibhaus und das Wohnhaus des Pächters wiederhergestellt.

Nach dem Tode von D. E. von Schöppingk wurde das Gut von seiner Witwe Elisabeth geb. Gräfin Stackelberg übernommen, die es 1833 ihrem ältesten Sohn Magnus Friedrich von Schöppingk (1779–1855) käuflich überließ. Ein Jahr darauf wurde Lambertshof von ihm wiederum veräußert. Karl Ferdinand von Vietinghoff und Karl von Haaren erlangten es in gemeinsamen Besitz. Der Kaufpreis des Gutes war zu dieser Zeit auf 60 Tausend Rubel angestiegen.

Am 1. Februar 1830, nach dem Tode Karl von Haarens, verglichen sich seine Erben über die Teilung des Nachlasses. Der älteste Sohn, der Gardekapitän Julius von Haaren, sollte den väterlichen Anteil an dem Gute übernehmen, seiner Mutter und seinen Geschwistern aber den ihnen zukommenden Erbteil auszahlen. Gleichzeitig besagte eine zwischen den Haarenschen Erben und dem anderen Besitzer von Lambertshof, von Vietinghoff, geschlossene Vereinbarung, dass Lambertshof, falls es nicht bis zum Johannis-Tag 1839 verkauft wäre, in den alleinigen Besitz der Erben Karl von Haarens übergehen soll. Noch vor diesem Termin, am 12. Juni 1839 zahlte K. F. von Vietinghoff an Julius von Haaren 18 750 Rubel aus und wurde alleiniger Besitzer von Lambertshof. 1849 verpfändete K. F. von Vietinghoff das Gut für 97 000 Rubel an Johann Grosewski, der dieses Pfandrecht am 17. März 1855 an Moritz von der Ropp abtrat. Am Tage darauf bestätigten die Erben des verstorbenen K. F. von Vietinghoff die Übergabe des Eigentumsrechts auf Lambertshof dem Pfandhalter dieses Gutes M. von der Ropp. Von ihm wurde das Gut am 19. Oktober desselben Jahres dem Baron Otto von Kleist verkauft; die Kaufsumme war 85 000 Rubel.

Am 3. März 1859 veräußerte Baron von Kleist Lambertshof mit beiden Beihöfen Neuhof und Wilhelmshof für 120 Tausend Rubel dem Baron Ludwig von Grotthuss (1829–1879). Er war aktiv ehrenamtlich tätig: 1863–1866 übte er das Amt des Kreismarschalls der Kurländischen Ritterschaft von Selburg aus, von 1866 bis zu seinem Tode im Jahre 1879 war L. von Grotthuss einer der drei in Mitau residierenden Kreismarschälle der Kurländi-

schen Ritterschaft. Die ehrenamtliche Betätigung störte ihn bei der Bewirtschaftung seiner Güter nicht. Nachdem er Lambertshof an sich gebracht hatte, kaufte er 1863 das Gut Kegeln in Livland und 1875 Garrosen.

Nach dem häufigen Wechsel der Gutsbesitzer, trat eine ruhigere Periode auf Lambertshof ein. Ludwig von Grotthuss ließ das Herrenhaus vollständig ausbauen und mehrere neue Wirtschaftsgebäude aufführen. 1879 wurde Lambertshof von seinem ältesten Sohn Karl Otto Dettlof (1859–1942) erblich übernommen. Er hatte es bis 1920 inne. Karl von Grotthuss blieb unverheiratet; er adoptierte seinen Neffen Harry, den Sohn des Besitzers von Garrosen Walter von Grotthuss, um ihn als Erben von Lambertshof einzusetzen. Die Bodenreform von 1920 und die Umsiedlung der Deutschbalten 1939/40 machten diese Maßnahme gegenstandslos.

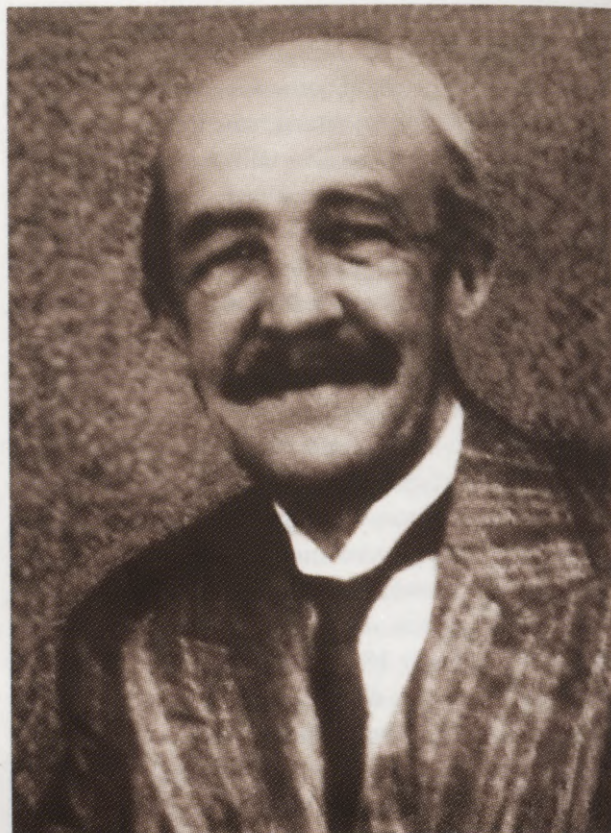
Am 12. Januar 1921 wurde Lambertshof in staatlichen Besitz übernommen. Im Verzeichnis des Inventars sind 16 Gebäude, darunter drei Wohnhäuser, zwei Ställe, zwei Kleeten, sechs Scheunen, ein Keller und ein Badehaus – zusammen im Wert von 14 300 Rubel in Gold – aufgenommen.⁴ Das am 24. Februar 1922 erarbeitete Projekt für die Bodeneinrichtung zeigt die geplante Aufteilung des ganzen Gutsgebietes (6115 Lofstellen) in acht wirtschaftliche Einheiten, – der größte Teil des Bodens wurde 47 Jungbauernwirtschaften zugewiesen.⁵ Karl von Grotthuss wurde nur das kleine Gut Wilhelmshof als Restgut überlassen; später wurde dieser Grundbesitz, der 52,23 ha umfasste, Viļu-Gesinde genannt. Der ehemalige Besitzer von Lambertshof siedelte nach Deutschland über (1939 wohnte er in Breslau).

Zu dieser Zeit gab es auf dem Gute kein Herrenhaus mehr. Während des Ersten Weltkrieges war die Bebauung des Gutes stark zerstört worden, das Herrenhaus war 1915 abgebrannt. Da das Herrenhaus nicht erhalten war, wurde nach der Bodenreform der ursprüngliche Plan, das Gutszentrum einer Schule zur Verfügung zu stellen, aufgegeben. Das Fehlen einer gesellschaftlich sinnvollen Funktion war die Hauptursache für das allmähliche Zugrundegehen des ehemaligen Gutszentrums.

In der sowjetischen Zeit gehörte der Grund und Boden des ehemaligen Gutes Lambertshof der Kolchose «Lambärte», welche später mit der «Dāviņi»-Sowchose vereinigt wurde. In dem verfallenen Zentrum des früheren Gutshofes wurde in der Mitte der 1950er Jahre eine Treibhauswirtschaft angelegt. Auf die Fundamente des Herrenhauses

wurde ein Treibhaus gesetzt, neben diesem noch andere Treibhäuser. Am Rande der Parkanlage wurde neben der Wasserpumpe, die aus der Zeit des Gutshofes stammte, ein Dampfkesselhaus errichtet, an der Straße – ein Verwaltungsgebäude (in den 1980er Jahren). An der Wegekurve am Teich im Park wurde ein hölzernes Badehaus erbaut. Das teilweise verfallene Gebäude des großen Viehhofes und die Ruinen anderer Gutsgebäude wurden abgetragen. An der Stelle der alten Knechtsherbergen und Ställe hinter dem Park entstanden neue Wohn- und Wirtschaftsgebäude der Bauern. Die Treibhauswirtschaft stellte ihre Arbeit 1992 ein.⁶

Das Zentrum des Gutes Lambertshof. Eigentlich gibt es heute kein Guthof Lambertshof mehr. Nur zwei Baumreihen lassen die Stelle des ehemaligen Hofes erahnen. Eine dieser Baumreihen – an der Kurve des Wirtschaftswegs des Gutes – umfasst in einem Halbbogen das Gutsensemble; an diese Allee, gegenüber der Stelle, wo früher das Herrenhaus gelegen war, schließt sich schräg von der

40. Pēdējais Lambārtes muižas īpašnieks barons Karls fon Grothuss. 1920. gadu foto

Der letzte Besitzer von Lambertshof, Baron Karl von Grothuss. Foto 1920er Jahre

41. Prezumpтивais Lambārtes muižas mantinieks barons Harijs fon Grothuss. Foto ap 1950. g.

Voraussetzlicher Erbe des Gutes Lambertshof, Baron Harry von Grothuss. Foto um 1950

Ostseite eine andere Allee – die Lindenallee der Haupteinfahrt an. Südlich davon wird der ehemalige Obstgarten des Gutshofes durch früher gestutzte, jetzt überwachsene Kastanien von dem Wirtschaftsweg abgegrenzt. Am Rande des Weges gibt es eine Reihe niedriger Granitpfosten, welche früher die Querhölzer des Gartenzauns gestützt haben, damit der Garten vor der Viehherde des Gutes geschützt ist. An der Wegebiegung auf der Wiesenseite stand früher der große Viehhof – ein Steinhaus aus vier Trakten, erbaut im Viereck mit einem geschlossenen Innenhof. Von diesem Bau sind heute nur Steine des Fundaments erhalten. In einer Ecke des Gartens steht eine Gruppe von Eichen, daneben befindet sich der runde Teich des Gutshofes, dessen Boden mit Feldsteinen ausgelegt war. Östlich wurde der Garten durch eine Lindenreihe abgegrenzt, welche danach in eine Linden- und Eschenallee übergang und an den Knechtsherbergen und Wirtschaftsgebäuden vorbei führte. Die nicht sehr alten Bäume werden von etlichen alten Linden und zwei mächtigen Eichen überragt. Die Eichen bezeichnen die Stelle, wo die Einfahrt an den Haupteingang des Herrenhauses stieß. Der Einfahrtsweg, der früher vermutlich ein mit Blu-

42. Lambärtes baznīca. 1930. gadu foto
Kirche in Lambertshof. Foto 1930er Jahre

men bepflanztes Rondell umfasste, ist nicht mehr zu erkennen. Der Feldsteinebelag anderer Wirtschaftswege des Gutshofes war in der Zeit, als die Treibhauswirtschaft gegründet wurde, noch erhalten. Hinter dem Herrenhaus war ein regelmäßig angelegter Obstgarten. Der Pfad längst des nördlichen Gartenrandes, welcher auf alten Karten des Gutshofes zu sehen ist, wurde vermutlich früher von zwei Lindenreihen eingeschlossen; noch heute sieht man in der Tiefe des Gartens, hinter den Treibhäusern, Reste einer Allee – ein paar hundertjährige Linden. Die Lindenallee an der Haupteinfahrt ist heute ganz verkümmert; das Naturschutzobjekt dieses Ortes – die große Linde – ist mit einer Inschrifttafel versehen. Am Rande des Weges, dem Garten gegenüber, stehen die Mauern eines Gebäudes, – Überreste der Bebauung des Gutes. Dieses Gebäude war früher die **Kleete des Milchhofes** (7) – ein Bau aus roten Ziegeln in einfachen Formen der Neugotik. Vermutlich ist seine Entstehung auf die Bautätigkeit des Gutsbesitzer, Baron Ludwig von Grotthuss, im 3. Viertel des 19. Jahrhunderts zurückzuführen. 1969 stand in Lambertshof noch die Ruine der 1819/20 erbauten **Knechtsherberge** (...). Dieses Gebäude war aus Ziegelsteinen und Stampflehm errichtet; am

Anfang des 20. Jahrhunderts wohnte hier der Gutsverwalter. Hinter dem Obstgarten befand sich ein anderer **Viehhof** (6) des Gutes – ein Bau aus Feldsteinen mit drei Trakten –, in der Auflistung des Inventars von 1921 ist er nicht mehr erwähnt. Auf einer Karte aus der Mitte des 19. Jahrhunderts ist am Parkende hinter dem langen Teich ein großes Gebäude ungewöhnlicher Umrisse eingezeichnet. Laut dem Inventar von 1921 stand hier nur eine **Schmiede** (3) – ein kleines Ziegelhaus mit einem Ziegeldach – dessen Wert 500 Rubel in Gold betrug. Vermutlich waren es Teile des früheren **Pferdestalles** (4).

Eine Vorstellung von der Gestalt des **Herrenhauses** Lambertshof (1) kann man sich nur anhand eines von Konrad von Grotthuss nach dem Gedächtnis gezeichneten Grundrisses von etwa 1950 machen. Man sieht, dass es ein ziemlich weites eingeschossiges Steinhaus war, ursprünglich mit 13 Tür- und Fensterachsen an der Fassade. Der Familientradition nach gilt Baron Ludwig von Grotthuss als der Bauherr des Herrenhauses, er soll es bald nach dem Kauf von Lambertshof 1859 errichtet haben.⁷ Vermutlich war es aber nur eine bauliche Veränderung des bereits vorhandenen Hauses. Dieses Gebäude dürfte mit dem im

Inventar von 1820 als dem «reparaturbedürftigem Arrendatorshaus» bezeichneten Gebäude identisch sein; nach 1859 wurde es erweitert und modernisiert. Die Größe des Herrenhauses ist im Inventar vom 12. Januar 1921 verzeichnet: es war 113 Fuß (ca. 34,4 m) lang, 33 Fuß (ca. 10 m) breit und 10 Fuß (ca. 3,4 m) hoch. Später wurde das Herrenhaus um zwei Fensterachsen verlängert, und um einen kleinen Trakt für die Küche ergänzt.

Der **Park** war als eine romantische Gartenanlage geplant. Die zentrale Stelle nahm ein länglicher Teich ein; in diesem gab es drei künstlich aufgeschüttete Inseln mit wohlgepflegten Anlagen. Der Park wurde durch Alleen und einzelne Baumgruppen von den morastigen Ebenen und den lehmigen Hügeln der Gegend getrennt. Heute ist der Park verwildert; die Bäume, die hier stehen, sind ziemlich jung. Eine romantische Note verleiht dem Park die ausdrucksvolle Geländeoberfläche, – die Bebauung des Gutshofes war früher auf einem nicht sehr hohen Abhang gelegen, unten war der Spiegel des künstlich angelegten Teichs zu sehen. Am Anfang des 20. Jahrhunderts wurde auf der mittleren Insel ein kleines Badehaus aus Holz mit einem Ziegeldach erbaut.

Lambertshof war früher auch durch die hier befindliche **Kirche** bekannt. Eingang wurde zwar die Anordnung Herzog Gotthards vom Jahre 1567 im Blick auf den Bau neuer Kirchen in Kurland erwähnt, die älteste überlieferte Urkunde aber, welche das Bestehen einer Kirche auf Lambertshof belegt, ist das von Pastor Michaelis 1727 aufgestellte Verzeichnis der Kirchen in Kurland. 1881 war das hölzerne Kirchengebäude so schlecht im Stande, dass es geschlossen werden musste. Die Gottesdienste wurden in der Schule zu Lambertshof abgehalten, bis am 21. Oktober 1887 die aus den Mitteln Baron Karl von Grotthuss' und der Gemeinde wiederhergestellte hölzerne Kirche erneut geweiht wurde. Die Kirche zu Lambertshof galt immer als eine Filiale der Kirche in Eckau.

Nach dem Zweiten Weltkrieg wurde die Kirchengemeinde Lambertshof aufgelöst; in der Kirche wurde ein Klub der Kolchose «Lambärte» eingerichtet. Für die Heizungsanlagen wurden an dem Kirchengebäude Anbauten aus weißen Silikatziegelsteinen errichtet und ein unansehnlicher Eingang errichtet – der Charakter des Gebäudes wurde dadurch völlig verändert. Gemäß dem Beschluß des Rates der Volksdeputierten des Rayons Bauske vom 26. Oktober 1989 wurde die Kirche der Gemeinde zurückgegeben.

Am 23. Dezember 1990 wurde in der Kirche zu Lambertshof wieder der erste Gottesdienst gefeiert. Die Weihe des neuen Altars, der Kanzel und der lithurgischen Gegenstände erfolgte zu Weihnachten 1996.

Obwohl die Kirche zu Lambertshof nicht sehr alt ist, zeigt sie die Bautraditionen, welche für die alten hölzernen Kirchen in Kurland und Semgallen typisch sind. Das Kirchengebäude hat einen vorgerückten Turm mit einem niedrigen pyramidalen Dach, einen polygonalen Chor und rechteckige Fenster. Als ein ähnliches Beispiel sei hier die Kirche zu Iggen in Nordwestkurland genannt;

der Turm dieser Kirche wird jedoch von einer Spitze gekrönt.

43. Fon Grothusu dzimtas ģerbonis
Wappen des Geschlechts von Grotthuss

¹Eine sorgfältig zusammengestellte Besitzergeschichte von Lambertshof ist veröffentlicht in: *Klopmann F. v. Kurländische Güter-Chroniken*, II T. Mitau, 1892. Deshalb sind Anmerkungen nur dann angeführt, wenn die Information über den Rahmen der erwähnten Publikation hinausgeht.

² Die Anordnung des Herzogs Gotthard Kettler nach: *Kallmeyer Th. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*. Riga, 1910, S. 10.

³ SHAL, B. 1100, Reg. 6, Akte 40, Bl. 31.-33.

⁴ SHAL, B. 1677, Reg. 14, Akte 1477, Bl. 6.

⁵ SHAL, B. 1679, Reg. 172, Akte 154, Bl. 1.

⁶ Nach Angaben des ehemaligen Leiters des Treibhauskomplexes Indulis Buka im April 2001.

⁷ Brief von Baron Carl Johan v. Grothusen an Imants Lancmanis vom 14. Februar 1993, im Archiv des Schlossmuseums Rundāle.

THE GAROZA ESTATE

The Garoza Estate was formed through a merger of two Livonian Order fiefs the largest of which was a plot of land allotted to Heine von der Howen in 1467. The area was located close to the Garoza River from which the estate got its name. Five generations of von der Howen's descendants had owned this land property until in 1665 Eberhard von der Howen sold the estate to Sophie von Rosenberg, who was the owner of the neighbouring estate of the same name. In 1558 the Master of the Livonian Order Wilhelm von Fürstenberg gave the estate as a fief to Otto von Rosenberg and since then it had been the property of the Rosenberg family. Except for a few intervals the Rosenberg family owned the united Garoza estate until 1710 when Anna Elisabeth, the widow of Matthias von Rosenberg, granted the estate to her daughter Sophie Elisabeth who was married off to Wilhelm Heinrich von Schröders. In 1741 A. E. von Schröders gave away the estate to her son Gothard Wilhelm von Schröders who in 1751 sold Garoza to Heinrich Wilhelm von Buttlar.

The list of inventory drawn up for the purpose of sale shows that the estate dwelling house was made of red-painted timber and had a thatched roof. In its central part there was a big chimney-kitchen surrounded by seven living rooms with clay walls and wood board ceiling. Two rooms had painted walls and there had been in total three ovens and one fireplace. The remaining 15 dwelling houses and household buildings were also made of wood.

In 1777 H. G. von Buttlar sold the Garoza estate to his son Johann Christoph who in turn sold it to Baron Friedrich Christoph von Rönne in 1796. Despite selling the estate as soon as in 1801, von Rönne managed in the meantime to build a new brick manor house. It was constructed taking as a model the Bērmuiža dwelling house that was located three kilometres from here and also belonged to Rönne family.

From 1801 the owner of the Garoza estate was Peter Bienemann von Bienenstamm who already in 1806 sold it to Baron Karl Dietrich von Rönne, the son of the former estate owner Baron F. K. von Rönne. In 1815 K. D von Rönne sold the estate to Peter von Korff. The estate was further sold in 1875 to Elisabeth von Kraus from whom it passed over to Baron Theodor von Derschau; in 1875 von Derschau sold Garoza to Baron Ludwig von Grotthuss, the owner of the Lambārte estate and marshal of the Kurzeme knighthood. His eldest son Karl inherited the Lambārte estate and Walter, his youngest, the Garoza estate.

Baron Walter von Grotthuss died in 1918 leaving as legatees his widow Jennie, daughter Ellen and

two sons of whom Konrad, the eldest, became the last owner of the Garoza estate. In the course of the agrarian reform in 1920 the von Grotthuss family received as an inalienable part one of the halfmanors within the estate complex and sold it in 1927.

Following the agrarian reform the former centre of the Garoza estate was divided between the agricultural society «Garoza» and a private horticultural farm. The manor house was left halfempty and a cream dairy was arranged on its ground floor. After the 2nd World War there was an agricultural machinery station on the former Garoza estate but in 1959 an agricultural machine operators' school was opened in the manor house; the school was later reorganised several times and currently it is operating as the Agricultural School of Mežotne. After building a new training complex the old manor house fell into disuse and since then the ancient building has been gradually turning in ruins.

The manor house of the Garoza estate was built in the last years of the 18th century and is almost identical to the Bērmuiža dwelling house. They both represent a rather simple type of neoclassicism buildings that is more frequently met in the manor house architecture of Vidzeme than in Kurzeme and Zemgale. In the 2nd quarter of the 19th century the facade of the Garoza manor was slightly reconstructed and several typical finishing elements of the early neoclassicism decoration were removed: the semicircular festoons, triglyphal guttate slabs and the oval window on the pediment were replaced by a semicircular window in the Empire style. Traces of original mural painting with illusory Ionic order pilasters and door edging executed in grisaille were discovered only in the lobby. The window opening panels and remnants from the 18th century staircase can still be observed in the building even in its present ruinous condition. An approximate idea of what the arrangement of the rooms had looked like can be drawn from a drawing that was made from memory by Konrad von Grotthuss around 1950. Some of the paintings that had once adorned the central hall are preserved as the property of the family's descendants in Sweden. In the family's collection there was also the figure of Bacchus made by the sculptor Guillemot de Villebois who was the father-in-law of Walter von Grotthuss.

The Garoza manor house could not be classed as one of those luxurious manors intended for pleasure and amusement therefore its appearance was more practical and suitable for economic activity. A large complex of cattle houses and stables had once been located just opposite the manor house and one of its components, the stable dating from 1842, was preserved even until the construction of the new block

for the agricultural school. Of the other buildings of the Garoza estate complex, there still survives the servants' dwelling house built roughly at the same time as the manor house and two buildings from the end of the 19th century - the gardener's house and a small red brick household building.

The present Garoza Park is small and covers an area of 2.5 hectares. It was formed in the 2nd quarter of the 19th century according to the models of roman-

tic landscaped parks. Nothing has remained of the old garden with its trimmed green hedges, the hermit's cabin, entertainment pavilions and bridges as was described in the estate inventory list in 1791. The main compositional elements of the 19th century Garoza Park - a natural valley with a meandering rivulet and a man-made pyramidal hillock at one of the corners of the park are the factors that determine the appearance of the park today.

THE LAMBÄRTE ESTATE

The Lambärte estate was formed during the very last period of the Livonian Order when in 1559 the Master of the Order Gotthard Kettler granted a plot of feudal land in the vicinity of Bauska near the Iecava River to his counsellor Matthias Huroder. Huroder's son Lambert died in about 1600 and after that his two brothers-in-law Sebastian Froben and Gert Piel contended for ownership rights to the estate. Despite the fact that G. Piel obtained confirmation from the Polish king Vladislav IV that he was the rightful owner of Lambärte, S. Froben continued to manage the estate and finally sold it to the counsellor of the Polish king Otto Johann von der Greben who in turn sold Lambärte to Wilhelm von Plater in 1637. Johann von Manteuffel-Szoege purchased the estate from the latter in 1644 and for the period of the next 130 years Lambärte remained the property of four generations of the Manteuffel family. In 1774 Heinrich Friedrich von Manteuffel-Szoege sold the Lambärte estate to the owner of the Garoza estate Johann Christoph von Buttlar. In 1780 von Buttlar sold Lambärte to the owner of the Code estate Baron Leonhard Johann von Igelström whose daughter and heiress sold it in 1793 to Werner Johann von Behr. Three years later W. J. von Behr sold the estate to the owner of Bornsminde Dietrich Ernst von Schoeppingk. Significant construction works were carried out in von Schoeppingk's times: a new house for the servants was built in 1820 and the dwelling house and the hothouse were renovated. In 1833 the widow of D. E. Schoeppingk sold Lambärte to her son Magnus von Schoeppingk who sold it a year later to Karl Ferdinand von Vietinghoff and Karl von Haaren. After the death of K. von Haaren in 1839 K. F. von Vietinghoff became the sole owner of Lambärte and in 1849 mortgaged it to Johann Grozewski who in 1855 sold the mortgage rights to Moritz von der Ropp; a few months later von der Ropp sold his mortgage rights to Baron Otto von Kleist. In 1859 O. von Kleist sold Lambärte along with two half-estates for 120 thousand roubles to Baron Ludwig von Grotthuss who afterwards became the owner of the Garoza estate. Following the death of L. von Grotthuss in 1879 Lambärte

became the property of his eldest son Karl Oto Detloff who owned the estate until the agrarian reform of the Republic of Latvia. In 1922 K. von Grotthuss received as an inalienable part the small manor Wilhelmshof along with 52 hectares of land. Since K. von Grotthuss was not married he adopted Harry von Grotthuss, the youngest son of his brother Walter, the owner of the Garoza estate.

Today almost nothing has survived from the buildings in the Lambärte estate centre. The central part is marked mainly by two ancient lanes of which one makes a semicircle around the place where the former buildings had stood while the other one joins it perpendicularly running toward the end of the former manor house. The manor house of the Lambärte estate burnt down during the 1st World War in 1915 and this hampered finding public use for this place after the agrarian reform so as a result Lambärte was doomed to gradual decay. An idea of what the building had looked like can be drawn only from the drawing that K. von Grotthuss made approximately in 1950. The layout allows concluding that the foundation of the building is quite old, dating probably from the 18th century. The building was reconstructed in 1820 and after 1859 when it became the property of L. von Grotthuss.

Today only brick walls from a simple Neo-Gothic household building are left within the Lambärte estate as are the foundations of the servants' house that was built between 1819 and 1829 and still survived in 1969. The estate park was laid out to the advantage of the slightly undulating relief: the manor house had stood on the edge of a slope from which a view opened to the plantations and ponds in the park.

The first church within the Lambärte estate was built following the order dated 1567 of the Duke of Courland Gotthard Kettler on the construction or renovation of 70 churches within the newly formed Duchy. Due to the bad technical condition the church had to be closed down in 1881 and the new wooden church, which was built for the money donated by the parish and the estate owner K. von Grotthuss, was consecrated in 1887. After the 2nd World War the parish was liquidated and a club of

the local collective farm was arranged in the church building. In 1989 the church was given back to the parish and in 1990 the first service was held but only in 1996 the new altar, pulpit and liturgical accessories were consecrated.

Despite the rather recent period of construction at the end of the 19th century, the Lambārte church falls

within the category of a very simplified traditional type of Kurzeme and Zemgale churches with a separate steeple covered by the traditional flat pyramidal roof and polygonal altar premises. Due to the reconstruction of the church into a club, some inappropriate elements such as the entrance and blocks from white bricks were added.

LIST OF PLATES

The Garoza estate

1. The Garoza estate park with a view of the manor house. Photo, 1993
2. View of the manor house from the western side road to pastureland. Photo, 1917
3. View of the manor house from across the pond at the driveway to the courtyard. Photo, 1983
4. The coat of arms of the builder of the Garoza manor F. K. A. von Rönne. Engraving from J. E. Neimbt's armorial of Courland, 1793
5. Baron Ludwig von Grotthuss with his bride Louise von Mensenkampf. Photo from 1852 or 1853
6. Baron Walter von Grotthuss with his wife Jenny, sons Harry and Konrad and daughter Ellen. Photo, 1900
7. The owner of the Garoza estate Baron Walter von Grotthuss with his wife Jenny, son Harry and daughter Ellen at the park side of the manor house. Photo, 1898
8. The last owner of the Garoza estate Baron Konrad von Grotthuss. A painting by Benita von Grotthuss, 1967
9. The Garoza manor house: the courtyard facade. Photo, 1983
10. The Garoza manor house: the park side facade. Photo, 1983
11. The Garoza manor house: a view to the north. Photo, 2000
12. Manor houses in Garoza and Bērzmuiža. Comparative reconstruction of both facades
13. Dwelling premises of the Garoza manor house on the 2nd floor. Photo, 1969
14. Layout of the 2nd floor of the Garoza manor house: reconstruction of the situation as of the beginning of the 20th century
15. A view of the staircase inside the Garoza manor house. Photo, 1983
16. A building design of the stable and cattle house with in the Garoza estate. Carpenter J. Beķeris, 1842
17. A stable in the Garoza estate. Photo, 1969
18. The Garoza estate park: a view to the man-made hillock. Photo, 2000
19. A bridge at the drive to the Garoza estate. Photo, 1983
20. A plan of the Garoza estate centre. Situation in about 1920
21. The manor house of the Garoza estate. Photo ca. 1917
22. The coat of arms of the von Rosenberg family. A drawing by C. F. Sidaw from the armorial of Courland, 1770
23. Baron Ludwig von Grotthuss. Photo ca. 1870
24. Baron Walter von Grotthuss. Photo ca. 1915
25. Baron Walter von Grotthuss with his wife Jenny on the porch of the park side. Photo, 1898
26. Jenny von Grotthuss with her son Harry (mounted on the horse Nelly) and daughter Ellen at the porch of the manor house. Photo, 1900
27. Jenny von Grotthuss. A painting by Jānis Valters, 1905
28. The Garoza manor house: a view to the south. Photo, 2000
29. The Garoza manor house; the facade overlooking the courtyard. Photo, 1969
30. Plan of the first and second storeys of the manor house. Drawing by K. von Grotthuss, ca. 1950
31. Jenny von Grotthuss in the hall; in the corner the sculpture «Bacchus» by Franz Guillemot de Villebois. Photo, 1900
32. The sculpture «Bacchus» by Guillemot de Villebois. (Reproduction)
33. Jenny von Grotthuss in the salon. Photo, 1900
34. Jenny von Grotthuss with her son Harry and daughter Ellen in the Garoza estate park. Photo, 1898

The Lambārte estate

35. Access road to the Lambārte estate
36. Layout of the Lambārte manor house. K. von Grotthuss, ca. 1950
37. The dairy granary of the estate. Photo, 1999
38. Layout design of the Lambārte estate centre. Situation as of around 1920
39. Layout design of the Lambārte estate centre, 1895
40. The last owner of the Lambārte estate Baron Karl von Grotthuss. Photo from the 1920s
41. The presumable heir of the Lambārte estate Baron Harry von Grotthuss. Photo from the 1950s
42. The Lambārte church. Photo from the 1930s
43. The coat of arms of the von Grotthuss family

ПОМЕСТЬЕ ГАРОЗА

Поместье Гароза образовалось в результате слияния двух ленных земельных наделов Ливонского ордена, из которых больший был расположен на берегу реки Гароза, откуда пошло название поместья. В 1467 году он был передан в ленное владение Хейне фон дер Ховену. В дальнейшем имение находилось в собственности пяти поколений фон дер Ховенов. В 1665 году Эберхард фон дер Ховен продал поместье Гароза Софии фон Розенберг, в собственности которой уже было соседнее поместье с таким же названием Гароза. Последнее находилось в собственности рода Розенбергов с 1558 года, когда магистр Ливонского ордена Вильгельм фон Фюрстенберг отдал его в ленное пользование Отто фон Розенбергу. Объединенные владения Гароза находились в собственности рода Розенбергов до 1710 года, когда вдова Матиаса фон Розенберга Анна Елизавета передала поместье своей дочери Софии Елизавете, которая была замужем за Вильгельмом Гейнрихом фон Шрёдерсом. В 1741 году А. Е. фон Шредерс передала имение своему сыну Готхарду Вильгельму фон Шредерсу, который в 1751 году продал имение Гароза Гейнриху Вильгельму фон Буттлару.

Инвентаризационный акт продажи свидетельствует о том, что усадебный жилой дом был деревянным, покрашенным в красный цвет, с соломенной крышей. В центре строения находилась большая кухня, завершенная дымоходом, вокруг нее были сгруппированы 7 жилых комнат с глинобитными стенами, а полы и потолки были деревянными. Стены двух помещений были расписаны. В доме также имелись три печи и один камин. Остальные 15 жилых и хозяйственных построек усадьбы тоже были деревянными.

В 1777 году Х.Г. фон Буттлар продал поместье Гароза своему сыну Иоганну Кристофу, который в свою очередь в 1796 году продал его барону Фридриху Кристофу фон Ренне. Уже в 1801 году барон Ренне продал поместье Гароза, однако до того он успел построить в нем новый каменный господский дом. Дом был возведен по образцу усадьбы Берзмуйжа, расположенной в трех километрах от Гароза, которая тоже принадлежала роду фон Ренне.

С 1801 года владельцем Гароза стал Петр Бинеман фон Биненштамм, который в 1806 году продал поместье Карлу Дитриху фон Ренне, сыну предыдущего владельца барона Ф. К. Ренне. Последний в 1815 году продал поместье Петру фон Корфу. В 1852 году поместье в очередной раз было продано и попало в руки Елизаветы фон Краус, от которой оно перешло к барону Теодору фон Дершау; в 1875 году он продал

поместье Людвигу фон Гроттхусу, владельцу Ламбарте и маршалу Курляндского рыцарства. Его старший сын Карл унаследовал поместье Ламбарте, а младший Вальтер - поместье Гароза.

Барон Вальтер фон Гроттхус скончался в 1918 году, оставив после себя законными наследниками владений вдове Женни, дочь Эллен и двух сыновей, старший из которых Конрад стал последним владельцем поместья Гароза. В начале земельной реформы 1920 года, как неотчуждаемая часть собственности, семье фон Гроттхусов был оставлен один из прилежащих к усадебному комплексу наделов, который был продан в 1927 году.

После земельной реформы бывший центр поместья Гароза был поделен между сельскохозяйственным обществом «Гароза» и одним из частных садоводств. На первом этаже пустующего господского дома был оборудован сепараторный цех. После второй мировой войны в бывшем поместье Гароза размещалась машинно-тракторная станция, с 1959 года в господском доме начала свою деятельность сельскохозяйственное училище механизации, которое в результате нескольких реорганизаций ныне известно, как Межотненское сельскохозяйственное училище. В 1973 году был построен новый учебный корпус, а господский дом был заброшен. Со временем старая постройка постепенно превратилась в руины.

Господский дом усадьбы Гароза был построен в последние годы XVIII века, в целом повторяя жилой дом усадьбы Берзмуйжа. Оба строения представляют собой упрощенный вариант зданий в стиле раннего классицизма, преимущественно распространенных в Видземе. Во второй четверти XIX века был несколько переделан фасад господского дома в Гароза - убраны характерные для раннего классицизма элементы отделки, полукруглые фестоны и триглифы с гутами. Овальное окно фронтона было заменено полукруглым окном в стиле ампир. Отделка интерьеров была сравнительно простой. Только в отделке вестибюля обнаружена первоначальная роспись стен в технике гризайль в виде иллюзорных пилястр ионического ордера и дверных обрамлений. В здании, которое находится в состоянии руин, еще видны оконные панели и остатки лестницы конца XVIII века. Об убранстве помещений в начале XX века можно судить по эскизам Конрада фон Гроттхуса, сделанным им по памяти в 1950-х годах.

У семьи наследников, проживающих в Швеции, сохранилась часть картин, когда-то украшавших центральный зал усадебного дома. Там стояла и статуя Вакха, исполненная скульптором Францем Гиймо де Вильбуа, свекором Вальтера фон Гроттхуса.

Поместье Гароза не принадлежало к пышным увеселительным усадьбам, а скорее имела хозяйственно-практическое назначение. Напротив господского дома были построены большой хлев и конюшни, часть которых сохранилась еще до 1973 года, когда был возведен новый корпус сельскохозяйственного училища. От остальных строений усадебного ансамбля еще сохранился дом прислуги, построенный одновременно с господским домом, и две постройки конца XIX века — дом садовника и небольшое хозяйственное строение из красного кирпича рядом с ним.

УСАДЬБА ЛАМБАРТЕ

Образование усадьбы Ламбарте приходится на последние годы существования Ливонского ордена, когда в 1559 году магистр ордена Готхард Кеттлер отдал в ленное владение участок земли у реки Иецава своему советнику Матиасу Хуродеру. Сын М. Хуродера Ламберт умер около 1600 года, после этого за право владения имением боролись его шурины Себастьян Фробен и Герт Пиль. Несмотря на то, что Г. Пиль выхлопотал у польского короля Владислава IV подтверждение своих прав на Ламбарте, С. Фробен продолжал управлять имением и позднее продал его советнику польского короля Отто Иоганну фон дер Гребену, который, в свою очередь, в 1637 году продал имение Вильгельму фон Платеру. Последний в 1644 году продал имение Иоганну фон Мантейфелю-Сцеге. Следующие 130 лет Ламбарте находилось в собственности четырех поколений семьи фон Мантейфель. В 1774 году Гейнрих Фридрих фон Мантейфель-Сцеге продал Ламбарте владельцу имения Гароза Иоганну Кристофу фон Буттлару, который в 1780 году продал Ламбарте владельцу имения Цоде барону Леонхарду Иоганну фон Игельштрему. В свою очередь его дочь и наследница в 1793 году продала имение Вернеру Иоганну фон Беру. Тремя годами позже В. И. фон Бер продал имение владельцу усадьбы Борнсминде Дитриху Эрнсту фон Шеппингу; в этот период в Ламбарте велись значительные строительные работы — в 1820 году был построен новый дом для прислуги, восстановлен жилой дом и теплица. Вдова Д. Е. фон Шеппинга в 1833 году продала Ламбарте своему сыну Магнусу фон Шеппингу, который через год продал ее Карлу Фердинанду фон Фитингхофу и Карлу фон Харену. В 1839 году Л. Ф. фон Фитингхоф стал единственным владельцем Ламбарте и в 1849 году заложил поместье Иоганну Грозевскому, который в 1855 году имение перепродал Морицу фон дер Роппу, а последний спустя несколько месяцев продал свои закладные права на имение барону Отто фон Клейсту.

Площадь усадебного парка в настоящее время занимает 2,5 гектар. Он был разбит во второй четверти XIX века по образцу романтических пейзажных парков. Не осталось никаких следов от увеселительного сада, упомянутого в инвентарной описи 1791 года, где шла речь о подстриженной «живой» изгороди, домике отшельника, павильонах и мостиках. Главными композиционными элементами созданного в XIX веке романтического пейзажного парка были природная впадина с извивающимся ручьем и искусственная горка, которые и сегодня определяют характер парка.

В 1859 году О. фон Клейст продал Ламбарте вместе с двумя приусадебными участками за 120 тысяч рублей барону Людвигу фон Гроттхусу, который позднее стал владельцем и поместья Гароза. После смерти Л. фон Гроттхуса в 1879 году Ламбарте унаследовал его старший сын Карл Отто Детлоф, которому поместье принадлежало до земельной реформы Латвийской республики. Будучи холостяком, К. фон Гроттхус усыновил Гарри фон Гроттхуса, младшего сына своего брата Вальтера, владельца поместья Гароза, чтобы оставить ему в наследство Ламбарте. Осуществлению этих планов помешала земельная реформа. В 1922 году в качестве неотчуждаемой собственности К. фон Гроттхусу была оставлена небольшая усадьба Вильгельмсгоф площадью в 52 га (он жил в Германии).

Центра усадьбы Ламбарте сегодня уже не существует. О нем напоминают две старинные аллеи: одна проходит по бывшей хозяйственной дороге, охватывая полукругом место бывшей застройки, вторая аллея главного подъездного пути подходит со стороны бывшего господского дома. Последний был сожжен в 1915 году, поэтому во время земельной реформы усадьбе не нашлось общественного применения, что привело к ее постепенному упаду.

О том, как выглядел господский дом, можно судить лишь по плану К. фон Гроттхуса, выполненному ок. 1950 года. Это было каменное строение XVIII века, перестроенное в 1829 году. После 1859 года, когда поместье перешло в собственность Л. фон Гроттхуса, дом был расширен.

Сегодня в усадьбе Ламбарте можно видеть только каменные стены простого неоготического хозяйственного здания и фундамент построенного в 1819 - 1820 годах жилого дома прислуги, который стоял еще в 1969 году. Усадебный парк был разбит с учетом рельефных особенностей местности — господский дом располагался на краю впадины, откуда открывался эффектный вид на романтический парк с прудом и тремя островками.

Первая церковь в Ламбарте была построена по указу курляндского герцога Готхарда Кеттлера, изданному в 1567 году о строительстве 70-ти церквей в новообразованном герцогстве. В 1881 году из-за плохого технического состояния церковь закрыли, а в 1887 году освятили новую деревянную церковь, которая была возведена на общие средства владельца поместья Ламбарте К. фон Гроттхуса и церковного прихода. После второй мировой войны приход был распущен, а в здании церкви устроен колхозный клуб. В 1989 году церковь возвращена приходу. В 1990 году состоя-

лось первое богослужение, а в 1996 году освящены новый алтарь, кафедра и литургические предметы.

Церковь Ламбарте принадлежит к самому простому типу деревянных церквей Курземе и Земгале. Для ее неприхотливой архитектуры характерна отдельная башня с традиционным пирамидообразным завершением и полигональной алтарной частью. Когда церковь переделывали под клуб, к зданию были пристроены чуждые дополнения из белого кирпича - крыльцо, туалеты и кочегарка.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Поместье Гароза

1. Вид парка усадьбы Гароза с видом на господский дом. Фото 1993 г.
2. Вид на господский дом с западной стороны. Фото 1917 г.
3. Вид на господский дом от пруда около въезда в усадебный двор. Фото 1983 г.
4. Герб Ф. К. А. фон Ренне, построившего господский дом усадьбы Гароза. Гравюра в собрании курляндских гербов И. Э. Неймбтса, 1793 г.
5. Барон Людвиг фон Гроттхус с невестой Луизой фон Мензенкамф. Фото 1852 или 1853 г.
6. Барон Вальтер фон Гроттхус с женой Женни, сыновьями Гарри и Конрадом и дочерью Эллен. Фото 1900 г.
7. Владелец поместья Гароза барон Вальтер фон Гроттхус с женой Женни, сыном Гарри и дочерью Эллен на фоне паркового фасада господского дома. Фото 1898 г.
8. Последний владелец поместья Гароза барон Конрад фон Гроттхус. Картина Бениты фон Гроттхус, 1967 г.
9. Господский дом усадьбы Гароза, дворовый фасад. Фото 1983 г.
10. Господский дом усадьбы Гароза, парковой фасад. Фото 1983 г.
11. Господский дом усадьбы Гароза, вид на северную сторону. Фото 2000 г.
12. Господские дома в Гароза и Берзмуйжа. Сравнительная реконструкция фасадов.
13. Жилые комнаты господского дома. Фото 1969 г.
14. План второго этажа господского дома. Реконструкция - состояние в начале XX в.
15. Вид лестницы господского дома усадьбы Гароза. Фото 1983 г.
16. Проект конюшни и хлева усадьбы Гароза. Плотник Я. Бекерис, 1842 г.
17. Конюшня усадьбы Гароза. Фото 1969 г.
18. Парк усадьбы Гароза, вид на искусственную горку. Фото 2000 г.
19. Мост при въезде в поместье Гароза. Фото 1983 г.
20. План центра усадьбы Гароза. Состояние ок. 1920 г.

21. Господский дом усадьбы Гароза. Фото ок. 1917 г.
22. Герб фон Розенбергов. Рисунок К. Ф. Сидава в собрании курляндских гербов, 1770 г.
23. Барон Людвиг фон Гроттхус. Фото ок. 1870 г.
24. Барон Вальтер фон Гроттхус. Фото ок. 1915 г.
25. Барон Вальтер фон Гроттхус с женой Женни на крыльце господского дома. Фото 1898 г.
26. Женни фон Гроттхус с сыном Гарри (на лошади Нелли) и дочерью Эллен у крыльца господского дома. Фото 1900 г.
27. Женни фон Гроттхус. Картина Яниса Вальтерса, 1905 г.
28. Господский дом усадьбы Гароза, вид на южную сторону. Фото 2000 г.
29. Господский дом усадьбы Гароза, фасад со стороны двора. Фото 1969 г.
30. План первого и второго этажей господского дома. Эскиз К. фон Гроттхуса, ок. 1950 г.
31. Женни фон Гроттхус в зале, в углу скульптура Ф. Гиймо де Вильбуа «Вакх». Фото 1900 г.
32. Скульптура Ф. Гиймо де Вильбуа «Вакх». (Репродукция)
33. Женни фон Гроттхус в салоне. Фото 1900 г.
34. Женни фон Гроттхус с сыном Гарри и дочерью Эллен в парке усадьбы Гароза. Фото 1898 г.

Поместье Ламбарте

35. Въездная дорога в усадьбе Ламбарте. Фото 1999 г.
36. Эскиз плана господского дома усадьбы Ламбарте, К. фон Гроттхус, ок. 1950 г.
37. Амбар маслобойни. Фото 1999 г.
38. План центра усадьбы Ламбарте. Состояние ок. 1920 г.
39. План центра усадьбы Ламбарте. 1895 г.
40. Последний владелец усадьбы Ламбарте барон Карл фон Гроттхус. Фото 1920-х гг.
41. Презумптивный наследник усадьбы Ламбарте барон Гарри фон Гроттхус. Фото ок. 1950 г.
42. Церковь в Ламбарте. Фото 1930-х гг.
43. Герб рода фон Гроттхус.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301049948

OTRĀS
EKSEMPLĀRS

3.—

2001-6

L 263